

# Milovan Djilas

# Den nya klassen

(1957)

Översättning (från engelska): L. Thuresson och O. Moberg

## Presentation

Milovan Djilas var en av de högsta ledarna i det jugoslaviska kommunistpartiet och tillika regeringsmedlem, då han i slutet av 1953 började framföra kritik mot det politiska systemet och krävde ökad demokrati. I januari 1954 ledde detta till att han avsattes från alla ledande positioner och en kort tid därefter utträdde han ur kommunistpartiet.

Därefter ägnade sig Djilas åt att precisera sin kritik mot de ”socialistiska” samhällen som ”kommunismen” i Östeuropa och Sovjetunionen skapat. Resultatet blev boken *Den nya klassen*, (publicerad 1955), där Djilas hävdar att den privilegierade partibyråkratin i dessa odemokratiska och ojämlika samhällen i själva verket utgör en ”ny härskande klass”.

1956, efter publiceringen av *Den nya klassen* (i utlandet) och sedan han uttalat stöd för Ungern-upproret, arresterades Djilas och dömdes till 9 års fängelse.

*Den nya klassen* är en klassiker. Den är mycket träffsäker när det gäller att beskriva vissa företeelser i de ”socialistiska” länderna – i dessa avseenden står den sig fortfarande. Däremot så har Djilas’ resonemang om en ny härskande (byråkratisk) klass inte fått några särskilt många efterföljare, i synnerhet inte i socialistiska och marxistiska kretsar.

Förutom *Den nya klassen*, finns flera andra arbeten av Djilas översatta till svenska. Bland dessa kan nämnas [Samtal med Stalin](#) och en biografi över *Tito*.

*Martin F* i dec 2006

## Innehåll

Inledning.....	1
Ursprunget.....	2
Revolutionens karaktär.....	9
Den nya klassen.....	20
Partistaten.....	37
Dogmatism inom folkhushållet.....	53
Åsiktstyranni.....	64
Mål och medel.....	75
Kommunismens verkliga natur.....	83
Nationalkommunismen.....	88
Dagens värld.....	96
Lästips.....	107

## Inledning

Allt detta skulle kunna berättas på annat sätt: såsom historien om en samtida revolution, såsom uttryck för ett visst åskådningssätt eller slutligen såsom en revolutionärs bekännelse. Litet av allt detta finns nog med i dokumentet; men även om detta är en otillräcklig syntes av historia, åsikter och minnen, återspeglar det i varje fall min strävan att ge en så fullständig och kortfattad bild som möjligt av den samtida kommunismen. Vissa speciella eller fackbetonade synpunkter går kanske förlorade, men jag är övertygad om att bilden i stort härigenom bara blir så mycket enklare och fullständigare.

Jag har försökt frigöra mig från mina personliga problem genom att inte underkasta mig dem. Min egen situation är, milt sagt, oviss, och jag är därför tvungen att uttrycka mina personliga iakttagelser och erfarenheter summariskt; en mera detaljerad undersökning av min personliga situation kommer kanske en dag att komplettera och kanske till och med att korrigera vissa av mina slutsatser.

Jag kan inte skildra alla dimensioner hos den konflikt som så smärtsamt utvecklar sig i vår moderna värld. Inte heller gör jag anspråk på att känna någon värld utanför den kommunistiska, där jag har haft turen eller oturen att leva. När jag talar om en värld utanför min egen, gör jag detta endast för att ställa in min egen värld i ett perspektiv – för att bättre klargöra dess verklighet.

Nästan allt i denna bok har uttryckts någon annanstans och i annan form. Det är möjligt att läsaren här kan finna en ny atmosfär, färg och stämning och en eller annan ny tanke. Det är redan något – det är faktiskt alldeles tillräckligt. Varje människas erfarenhet är fullständigt unik och värd att meddelas hennes medmänniskor.

Läsaren skall inte leta i denna bok efter något slags samhällsuppfattning eller någon annan filosofi, inte ens när jag gör generella uttalanden. Mitt syfte har varit att framlägga en bild av den kommunistiska världen, inte att filosofera om den med hjälp av allmänbegrepp – fastän jag ibland har funnit vissa generaliseringar oundvikliga.

Den opartiska iakttagelsens metod har förefallit mig lämpligast för framläggandet av mitt material. Mina premisser skulle ha kunnat förstärkas, och mina slutsatser skulle ha kunnat bevisas med citat, statistik och redogörelser för bestämda händelser. I stället har jag uttryckt mina iakttagelser genom resonemang och logisk härledning och begränsat citat och statistik till ett minimum.

Jag tror att min metod är lämplig för min personliga historia och för mitt sätt att arbeta och tänka.

Under mitt vuxna liv har jag färdats hela den väg som står öppen för en kommunist: från lägsta till högsta pinnen på den hierarkiska stegen, från lokala och nationella till internationella auditorier och från bildandet av det sanna kommunistpartiet och organisationen av revolutionsarbetet till upprättandet av det så kallade socialistiska samhället. Ingen har tvingat mig att omfatta eller förkasta kommunismen. Jag har själv fattat mitt beslut enligt min övertygelse, fritt i den mån en människa kan vara fri. Trots att jag blev besviken, tillhör jag inte dem vilkas besvikelse varit bitter och extrem. Jag skilde mig ut stegvis och byggde upp den bild och de uppfattningar jag framlägger i denna bok. Allteftersom jag blev alltmer främmande för den samtida kommunismens realiteter, närmade jag mig den demokratiska socialismens idéer. Denna personliga utveckling återspeglas också i denna bok, ehuru bokens primära syfte inte är att följa denna utvecklingsgång.

Jag anser det överflödigt att kritisera kommunismen som idé. De tankar om broderskap och jämlikhet mellan människor som har funnits i skiftande former alltsedan det mänskliga

samhället uppstod – och som den samtida kommunismen accepterar med läpparna – är grundsatser vilkas förverkligande alla som kämpar för framåtskridande och frihet alltid kommer att eftersträva. Det skulle vara orätt att kritisera dessa grundläggande idéer; det skulle också vara meningslöst och dåraktigt. Kampen för deras förverkligande ingår i det mänskliga samhällslivet.

Inte heller har jag gått in på detaljkritik av den kommunistiska teorin, fastän en sådan kritik behövs och är nyttig. Jag har koncentrerat mig på en beskrivning av den samtida kommunismen och berört teorin endast när det har varit nödvändigt.

Det är omöjligt att uttrycka alla mina iakttagelser och erfarenheter i ett så kortfattat verk som detta. Jag har framlagt endast de allra väsentligaste och begagnat generaliseringar, där dessa varit oundvikliga.

Denna skildring kan kanske förefalla sällsam för dem som lever i den icke-kommunistiska världen; den skulle inte verka egendomlig för dem som lever i den kommunistiska: jag gör inte anspråk på någon särskild förtjänst eller utmärkelse därför att jag lägger fram bilden av denna värld, och inte heller för de idéer som sammanhänger med den. Det är helt enkelt bilden av och idéerna hos den värld i vilken jag lever. Jag är en produkt av den världen. Jag har lämnat mitt bidrag till den. Nu är jag en av dess kritiker.

Endast på ytan är detta inkonsekvent. Jag har i det förgångna kämpat för en bättre värld, och jag kämpar för den nu. Det kan hända att den kampen inte åstadkommer de önskade resultaten. Logiken i min aktion ligger lika fullt i den kampens varaktighet och kontinuitet.

## Ursprunget

### 1

Den moderna kommunismens rötter sträcker sig mycket långt tillbaka, fastän de låg i dvala före den moderna industrins utveckling i Europa. Kommunismens grundläggande idéer är materiens primat och förändringens verklighet, tankar som lånats från tänkare under perioden omedelbart före kommunismens uppkomst. Allteftersom kommunismen fortlever och vinner i styrka, spelar dessa grundläggande idéer mindre och mindre roll. Detta är förståeligt: när kommunismen väl kommit till makten, tenderar den att omforma återstoden av världen enligt sina egna idéer, och den tenderar samtidigt att själv förändras mindre och mindre.

Dialektik och materialism – världens förändring oberoende av människornas vilja – bildade grundvalen för den gamla klassiska, marxistiska kommunismen. Dessa grundidéer uppfanns inte av kommunistiska teoretiker som Marx eller Engels. De lånade dem och vävde ihop dem till en helhet; härigenom lade de oavsiktligt grundvalen för en ny världssyn.

Föreställningen om materiens primat lånades från de franska materialisterna på 1700-talet. Äldre tänkare, däribland Demokritos i forntidens Grekland, hade uttryckt den på ett annat sätt. Föreställningen om förändringens verklighet, förorsakad av motsatsernas spel, som kallas dialektik, övertogs från Hegel; samma tanke hade uttryckts på annat sätt av Herakleitos i forntidens Grekland.

Utan att gå in på detaljer i fråga om olikheterna mellan de marxistiska idéerna och äldre liknande teorier är det nödvändigt att påpeka att Hegel, när han lade fram tanken på förändringens verklighet, bibehöll föreställningen om en oföränderlig högsta lag eller idén om det absoluta. Som han uttryckte saken: i sista hand finns det oföränderliga lagar, som oberoende av all mänsklig vilja styr naturen, samhället och människorna.

Ehuru Marx och Engels betonade föreställningen om förändringens verklighet hävdade de att den objektiva eller materiella världens lagar var oföränderliga och oberoende av människor-

nas åtgöranden. Marx var säker på att han kunde upptäcka de grundläggande lagar som styr livet och samhället, på samma sätt som Darwin upptäckte de lagar som styr levande varelser. I varje fall lyckades Marx klarlägga vissa samhällslagar, speciellt det sätt på vilket dessa lagar verkade under kapitalismens tidigare perioder.

Även om detta faktum godtas såsom riktigt, kan det inte ensamt rättfärdiga de moderna kommunisternas påstående att Marx upptäckte alla samhällets lagar. Ännu mindre kan det rättfärdiga deras försök att forma samhället efter dessa idéer på samma sätt som kreatur avlas med ledning av Lamarcks och Darwins upptäckter. Det mänskliga samhället kan inte jämföras med djurarter eller själlösa föremål; det består av individer och grupper som är ständigt och medvetet verksamma inom det, som växer och förändras.

I den samtida kommunismens anspråk på att vara, om inte den enda och absoluta, så åtminstone den högsta vetenskapen, grundad på dialektisk materialism, ligger fröna till dess despotism dolda. Ursprunget till dessa anspråk finns i Marx idéer, fastän Marx själv inte förutsåg dem.

Den samtida kommunismen förnekar naturligtvis inte att det existerar en objektiv och oföränderlig uppsättning lagar. Men när den är vid makten, handlar den emellertid på ett helt annat sätt gentemot det mänskliga samhället och individen, och den använder metoder för att säkra sin makt som är andra än dess teorier ger vid handen.

Utgående från förutsättningen att de ensamma känner de lagar som styr samhället, kommer kommunisterna fram till den grovt förenklade och ovetenskapliga slutsatsen att denna påstådda kunskap ger dem makten och den uteslutande rätten att förändra samhället och kontrollera dess verksamhet. Detta är huvudfelet i deras system.

Hegel hävdade att den absoluta monarkin i Preussen var inkarnationen av hans idé om det absoluta. Kommunisterna hävdar å sin sida att de representerar inkarnationen av samhällets strävanden. Här finns mer än bara en meningsskiljaktighet mellan kommunisterna och Hegel: det finns också en skillnad mellan kommunisterna och den absoluta monarkin. Monarkin hade inte riktigt så höga tankar om sig själv som kommunisterna har, och inte heller var den lika absolut som de.

## 2

Hegel själv oroades sannolikt av de tänkbara konsekvenser som kunde dras av hans upptäckter. Om allting var stätt i ständig förvandling, hur skulle det då till exempel gå med hans egna idéer och med det samhälle han önskade bevara? Som professor med kunglig fullmakt skulle han i varje fall inte ha kunnat våga att offentligen förordna förbättringar av samhället på grundval av sin filosofi.

Så var inte fallet med Marx. Som ung deltog han aktivt i 1848 års revolution. Han gick till ytterligheter i fråga om att dra konsekvenserna av Hegels idéer. Syftade inte den blodiga klasskamp som rasade över hela Europa mot något nytt och högre? Det föreföll inte bara som om Hegel hade rätt – dvs. Hegel såsom Marx tolkade honom – utan också som om filosofiska system inte längre hade någon mening och något berättigande, eftersom vetenskapen upptäckte objektiva lagar så snabbt, däri inräknat lagar gällande för samhället.

Inom vetenskapen hade Comtes positivism redan triumferat såsom forskningsmetod; den engelska nationalekonomiska skolan (Smith, Ricardo m.fl.) stod i sitt flor; epokgörande lagar upptäcktes nästan dagligen inom naturvetenskaperna; den moderna industrin höll på att bryta sig väg på den vetenskapliga teknologins grundval; och den unga kapitalismens sår visade sig i proletariats lidanden och begynnande kamp. Tydligt var detta början till vetenskapens

dominans, även över samhället, och till elimineringen av det kapitalistiska äganderättsbegreppet såsom det slutliga hindret för mänsklig lycka och frihet.

Tiden var mogen för den stora sammanfattande slutsatsen. Marx hade både modet och djupet att formulera den, men det fanns inga sociala krafter till hands för honom att stödja sig på.

Marx var vetenskapsman och ideolog. Som vetenskapsman gjorde han betydelsefulla upptäckter, särskilt inom sociologin. Som ideolog tillhandahöll han den ideologiska grundvalen för den största och viktigaste politiska rörelsen i modern historia, som först började i Europa och nu utvecklar sig i Asien.

Men just därför att Marx var vetenskapsman, ekonom och sociolog, föll det honom aldrig in att försöka konstruera något allomfattande filosofiskt eller ideologiskt system. Han sade en gång: ”En sak är säker: jag är inte marxist”. Hans stora vetenskapliga begåvning gav honom det största övertag över alla hans socialistiska föregångare, sådana som Owen och Fourier. Det faktum att han inte hävdade någon ideologisk universalgiltighet eller ett eget filosofiskt system gav honom ett ännu större övertag över sina lärjungar. Flertalet av dessa var ideologer och endast i mycket begränsad omfattning vetenskapsmän – såsom fallen Plehanov, Labriola, Lenin, Kautsky och Stalin torde visa. Deras huvudintresse var att bygga upp ett system av Marx teser; detta gäller särskilt om dem som kunde föga filosofi och hade ännu mindre begåvning för den. Allteftersom tiden gick rörde Marx efterföljare en benägenhet att presentera hans läror som en avrundad och allomfattande världsbild och anse sig själva ansvariga för fortsättandet av hela Marx verk, vilket de betraktade såsom i princip fullbordat. Vetenskapen fick steg för steg vika för propagandan, och till följd härav tenderade propagandan mer och mer att presentera sig själv som vetenskap.

Marx, som var ett barn av sin tid, förnekade behovet av något slag av filosofi. Hans närmaste vän, Engels, förklarade att filosofin hade dött i och med naturvetenskapens utveckling. Marx tes var på intet sätt originell. Den så kallade vetenskapliga filosofin hade, i synnerhet efter Comtes positivism och Feuerbachs materialism, blivit åskådningen på modet.

Det är lätt att förstå varför Marx förnekade både behovet och möjligheten av att uppställa något slags filosofi. Det är svårare att förstå varför hans efterföljare försökte ordna hans idéer till ett allomfattande system, en ny och exklusiv filosofi. Ehuru de förnekade behovet av något som helst slags filosofi, skapade de i praktiken en egen dogmatik som de ansåg som det ”mest vetenskapliga” eller ”enda vetenskapliga” systemet. Under en tid av allmän vetenskaplig entusiasm och stora förändringar, som vetenskapen frambringade inom vardagslivet och folkhushållet, rådde de inte för att de var materialister och betraktade sig som de ”enda” företrädarna för den ”enda” vetenskapliga åskådningen och metoden, i synnerhet eftersom de representerade ett samhällsskikt som stod i konflikt med alla den tidens vedertagna uppfattningar.

Marx idéer påverkades av hans tids vetenskapliga atmosfär, av hans egen böjelse för naturvetenskap och av hans revolutionära strävan att ge arbetarrörelsen en mer eller mindre vetenskaplig grundval. Hans lärjungar påverkades av en annan miljö och andra motiv, när de förvandlade hans uppfattningar till dogmer.

Om den europeiska arbetarrörelsens politiska behov inte hade krävt en ny och i sig själv sluten ideologi, skulle den filosofi som kallar sig marxistisk, den dialektiska materialismen, ha blivit bortglömd – avfärdad såsom något som inte var särskilt djupsinnigt eller ens originellt, ehuru Marx ekonomiska och sociala undersökningar är av högsta vetenskapliga och litterära värde.

Den marxistiska filosofins styrka låg inte i dess vetenskapliga element utan i dess samband med en massrörelse, och framför allt i dess starka tonvikt på målet att förändra samhället. Den

hävdade gång på gång att den bestående världen skulle förändras helt enkelt därför att den måste förändras – att den bar på fröna till sin egen motsats och sin egen undergång; att arbetarklassen önskade denna förändring och skulle förmå åstadkomma den. Inflytandet från denna filosofi stegrades oundvikligen och skapade hos den europeiska arbetarrörelsen illusionen att den var allsmäktig, i varje fall såsom metod. I länder där liknande förhållanden inte förelåg, såsom i England eller Förenta staterna, var denna filosofis inflytande och betydelse ringa, trots arbetarklassens och arbetarrörelsens styrka.

Som vetenskap var den marxistiska filosofin inte betydelsefull, eftersom den grundade sig huvudsakligen på Hegels och materialismens idéer. Som ideologi för en ny, förtryckt klass och i synnerhet för politiska rörelser markerade den ett nytt tidevarv, först i Europa och senare i Ryssland och Asien, i det att den tillhandahöll grundvalen för en ny politisk strävan och ett nytt samhällssystem.

### 3

Marx trodde att avskaffandet av det kapitalistiska samhället skulle ske genom en revolutionär kamp mellan dess bägge viktigaste klasser, borgarklassen och proletariatet. Sammanstötningen föreföll honom desto mera sannolik som både fattigdomen och rikedomerna i det kapitalistiska systemet fortsatte att växa ohämmat vid de motsatta polerna i ett samhälle som skakades av periodiska ekonomiska kriser.

I sista hand var den marxistiska läran en produkt av den industriella revolutionen eller av det industriella proletariatets strävan efter ett lyckligare liv. Det var ingen tillfällighet att den fruktansvärda fattigdom och brutalisering bland massorna som åtföljde de industriella förändringarna utövade ett mäktigt inflytande på Marx. Hans viktigaste verk, *Das Kapital*, innehåller ett antal viktiga och gripande sidor om detta ämne. De återkommande kriserna, som var utmärkande för kapitalismen på 1800-talet, tillsammans med fattigdomen och den snabba folkökningen ledde logiskt till tron att revolution var den enda lösningen. Marx betraktade inte revolutionen som oundviklig i alla länder, särskilt inte i de länder där demokratiska institutioner redan ingick i det samhälleliga livets traditioner. I ett tal återopade han som exempel på sådana länder Nederländerna, Storbritannien och Förenta staterna. Man kan emellertid av hans idéer, tagna som helhet, dra slutsatsen att revolutionens oundviklighet var en av hans grundläggande trossatser. Han trodde på revolutionen och han predikade den; han var revolutionär.

Marx revolutionära idéer, som var villkorliga och inte allmänt tillämpliga, ändrades av Lenin till absoluta och allmängiltiga principer. I *Vänster-kommunismens barnsjukdomar*, som är hans kanske mest dogmatiska arbete, utvecklade Lenin dessa principer ännu längre och avvek från Marx ståndpunkt att revolutionen kunde undvikas i vissa länder. Han sade att Storbritannien inte längre kunde betraktas som ett land i vilket revolution kunde undvikas, emedan landet under första världskriget hade blivit en militaristisk makt och den brittiska arbetarklassen därför inte hade någon annan utväg än revolution. Lenin misstog sig, inte bara därför att han inte förstod att den ”brittiska militarismen” endast var en övergående, av krigsförhållandena betingad utvecklingsfas, utan också därför att han inte förutsåg demokratins och det ekonomiska framåtskridandets fortsatta utveckling i Storbritannien eller andra västerländska stater. Han förstod inte heller den engelska fackföreningsrörelsens karaktär. Han lade alltför stark tonvikt på sina egna – eller Marx – deterministiska, vetenskapliga idéer och ägnade för liten uppmärksamhet åt arbetarklassens objektiva sociala roll och möjligheter i högre utvecklade länder. Ehuru han formellt förnekade det, proklamerade han i sak att hans teorier och det ryska revolutionsexperimentet var generellt tillämpliga.

Enligt Marx hypotes och slutsatser i ämnet skulle revolutionen inträffa allra först i de högt utvecklade kapitalistiska länderna. Marx trodde att resultaten av revolutionen – dvs. det nya socialistiska samhället – skulle leda till en ny och högre nivå av frihet än den som rådde i det bestående samhället, under den så kallade liberala kapitalismen. Detta är begripligt. Medan han förkastade olika typer av kapitalism var Marx samtidigt ett barn av sin tid – den liberala kapitalistiska epoken.

När socialdemokraterna utvecklade den marxistiska ståndpunkten att kapitalismen måste ersättas inte bara med en högre ekonomisk och social form – dvs. socialism – utan också med en högre form av mänsklig frihet, betraktade de sig med rätta som Marx efterföljare. De hade inte mindre rätt att resa detta anspråk än kommunisterna, som återopade Marx såsom upphovet till deras idé att kapitalismens avskaffande endast kan ske på revolutionär väg. Bägge grupperna av Marx efterföljare – socialdemokraterna och kommunisterna – hade emellertid endast delvis rätt, när de återopade honom som grundvalen för sina idéer. När de citerade Marx idéer försvarade de bara sin egen praxis, som hade uppstått i ett annat, redan förändrat samhälle. Och fastän bägge både citerade och stödde sig på Marx idéer, utvecklades socialdemokraterna och kommunisterna i olika riktningar.

I länder där det politiska och ekonomiska framåtskridandet var svårt att få i gång och där arbetarklassen hade en svag ställning i samhällslivet uppstod först så småningom ett behov av att göra ett system och en dogm av Marx läror. I länder där de ekonomiska faktorerna och de sociala relationerna ännu inte var mogna för de industriella förändringarna, såsom i Ryssland och senare i Kina, gick införandet och dogmatiseringen av de marxistiska lärorens revolutionära aspekter snabbare och fullständigare. Där lades tonvikten på revolution, genomförd av arbetarrörelsen. I dylika länder växte sig marxismen starkare och starkare, och i och med det revolutionära partiets seger blev den den härskande ideologin.

I länder som Tyskland, där den redan uppnådda graden av politiskt och ekonomiskt framåtskridande gjorde revolution överflödigt, dominerade de demokratiska och reformistiska aspekterna hos den marxistiska läran i stället för de revolutionära. De antidogmatiska ideologiska och politiska tendenserna åstadkom att arbetarrörelsen lade tonvikten på reformer.

I det förra fallet stärktes banden med Marx, åtminstone skenbart. I det senare försvagades de.

Samhälls- och idéutvecklingen ledde till en svår schism inom den europeiska socialismen. Förändringarna i de politiska och sociala villkoren sammanföll i stora drag med förändringarna i de socialistiska teoretikernas idéer, eftersom de tolkade verkligheten relativt, dvs. på ett ofullständigt och ensidigt sätt, med utgångspunkt från sin egen partiståndpunkt.

Lenin i Ryssland och Bernstein i Tyskland är de bägge ytterligheter i vilka de olika förändringarna – sociala och ekonomiska – tog sig uttryck.

Av den ursprungliga marxismen återstod nästan ingenting. I väster hade den dött ut eller låg i dödsryckningarna; till följd av att kommunistiskt styre hade upprättats återstod i öster av hela Marx dialektik och materialism endast en ringa rest av formalism och dogmatism; den användes för att underbygga makten, rättfärdiga tyranniet och kränka det mänskliga samvetet. Ehuru den i verkligheten hade övergivits i öster, fungerade marxismen där som en stel dogm med växande makt. Där var den något mer än en idé: den var en ny statsform, en ny hushållning, ett nytt samhällssystem.

Ehuru Marx hade gett sina lärjungar impulser till en sådan utveckling, hyste han ingen starkare önskan om dess förverkligande och inte heller väntade han sig den. Historien svek denne store mästare liksom den har svikit andra som har försökt tolka dess lagar.

Hurudan har utvecklingen efter Marx varit till sin natur?

På 1870-talet hade bildandet av storföretag och monopol börjat i de länder där den industriella revolutionen redan hade ägt rum, såsom Tyskland, England och Förenta staterna. Denna utveckling var i full gång vid 1900-talets början. Vetenskapliga undersökningar ägnades den av Hobson, Hilferding och andra. I *Imperialismen, kapitalismens slutstadium* gjorde Lenin en politisk analys,

huvudsakligen grundad på dessa författare; den innehöll förutsägelser som för det mesta visat sig vara oriktiga.

Marx teorier om arbetarklassens stigande fattigdom bekräftades inte av utvecklingen i de länder från vilka hans teorier hade hämtats. Men, såsom Hugh Seton-Watson uttalar i *From Lenin to Malenkov* (New York 1953), föreföll de att i allmänhet vara något så när exakta när det gällde de östeuropeiska jordbruksländerna. Medan Marx gestalt i väster reducerades till en historikers och forskares, blev han i Östeuropa profeten för ett nytt tidevarv. Hans läror hade en berusande inverkan, likt en ny religion.

Den situation i Västeuropa som lämnade bidrag till utformningen av Marx och Engels teorier skildras på följande sätt av

Andre Maurois i den jugoslaviska upplagan av hans *Englands historia*:

När Engels besökte Manchester 1844 fann han 350 000 arbetare hopträngda i fuktiga, smutsiga, förfallna hus där de inandades en atmosfär som liknade en blandning av vatten och kol. I gruvorna såg han halvnakna kvinnor som behandlades som de lägsta stående dragdjur. Barn tillbringade sin dag i mörka tunnlar, där de användes till att öppna och stänga de primitiva hålen för ventilation och liknande svåra arbetsuppgifter. Inom spetsindustrin nådde utsugningen en sådan omfattning att fyraåriga barn arbetade för praktiskt taget ingen lön.

Engels levde länge nog för att få se en helt annan bild av Storbritannien, men han fick också se ännu fasansfullare och – vilket var ännu viktigare – hopplösare fattigdom i Ryssland, på Balkan, i Asien och Afrika.

De tekniska framstegen medförde väldiga och påtagliga förändringar i väster, oerhörda ur alla synpunkter. De ledde till uppkomsten av monopol och till världens uppdelning i olika intressesfärer för de högst utvecklade länderna och för monopolen. De ledde också till första världskriget och oktoberrevolutionen.

I de högre utvecklade länderna förändrade den snabba ökningen av produktionen och förvärvet av koloniala råvarutillgångar avsevärt arbetarklassens ställning. Kampen för reformer, för bättre materiella villkor, tillsammans med införandet av parlamentariska styrelseformer blev mer verklig och värdefull än några revolutionära ideal. På sådana ställen blev revolution meningslös och verklighetsfrämmande.

De länder som ännu inte var industrialiserade, i synnerhet Ryssland, befann sig i en helt annorlunda beskaffad situation. De fann sig stå inför ett dilemma: de måste antingen industrialiseras eller avstå från att aktivt spela med på historiens scen; de skulle i så fall förvandlas till trälar under de högre utvecklade länderna och deras monopol och därmed dömas att degenerera. Det inhemska kapitalet och den klass och de partier som representerade det var för svaga att lösa den snabba industrialiseringens problem. I dessa länder blev revolutionen en oundviklig nödvändighet, ett livsbehov för nationen, och det fanns endast en klass som kunde genomföra den – proletariatet eller det revolutionära parti som representerade det.

Anledningen härtill är att det finns en orubblig lag: att varje mänskligt samhälle och alla däri ingående individer eftersträvar att öka och utveckla produktionen. Härvid råkar de i konflikt med andra samhällen och individer, så att de konkurrerar med varandra för att kunna



överleva. Denna ökning och utvidgning av produktionen stöter på naturliga och sociala hinder, såsom individuella, politiska, juridiska och internationella sedvänjor och relationer. Eftersom det måste övervinna vissa hinder måste samhället, dvs. de som i ett givet ögonblick representerar dess produktionskrafter, eliminera, förändra eller förintade hinder som uppstår inom eller utom dess gränser. Klasser, partier, politiska system, politiska idéer är ett uttryck för detta oupphörligt skiftande mönster av rörelse respektive stagnation.

Inget samhälle och ingen nation tillåter att produktionen släpar efter i sådan utsträckning att dess existens hotas. Att bli efter betyder att dö. Folk dör aldrig frivilligt; de är beredda att underkasta sig vilka offer som helst för att övervinna de svårigheter som står i vägen för deras ekonomiska produktion och deras existens.

Miljön och den materiella och intellektuella nivån bestämmer vilken metod, vilka krafter och hjälpmedel som kommer att tas i bruk för att få produktionen att utvecklas och expandera och de sociala resultat som blir följden. Under vilken ideologisk fana eller vilken social drivkraft som helst beror emellertid nödvändigheten att utveckla och öka produktionen inte på individerna: eftersom de vill överleva, finner samhällen och nationer de ledare och idéer åt sig som i ett givet ögonblick är bäst lämpade för just det som de måste och önskar uppnå.

Den revolutionära marxismen transplanterades under den monopolistiska kapitalismens epok från den industriellt utvecklade västern till länderna i den industriellt underutvecklade östern, som Ryssland och Kina. Det var ungefär vid denna tid som de socialistiska rörelserna höll på att utvecklas i både öster och väster. Detta stadium av den socialistiska rörelsen började med dess enande och centralisering i Första internationalen och slutade med dess sprängning i den socialdemokratiska (reformistiska) och den kommunistiska (revolutionära) flygeln, vilket ledde till revolutionen i Ryssland och till bildandet av Tredje internationalen.

I länder där det inte fanns något annat sätt att få i gång industrialiseringen fanns det speciella nationella skäl för den kommunistiska revolutionen. Revolutionära rörelser fanns i det halvfeodala Ryssland mer än ett halvt århundrade innan marxisterna dök upp mot slutet av 1800-talet. Dessutom fanns det trängande och speciella skäl – internationella, ekonomiska, politiska – för en revolution. Den grundläggande anledningen – det livsviktiga kravet på näringslivets förvandling – var gemensamt för alla de länder, såsom Ryssland, Kina och Jugoslavien, där revolutioner ägde rum.

Det var historiskt oundvikligt att största delen av de socialistiska rörelserna i Europa inte bara var materialistiska och marxistiska, utan i avsevärd grad ideologiskt exklusiva. Mot dem stod samlade alla det gamla samhällets krafter: kyrkan, skolan, den privata äganderätten, staten och, vilket var ännu viktigare, den väldiga maktapparaten som de europeiska länderna sedan gammalt hade utvecklat med tanke på de ständiga krigen på denna kontinent,

Envar som önskar från grunden förändra världen måste först av allt tolka den från grunden och "felfritt". Varje ny rörelse måste vara ideologiskt exklusiv, i synnerhet om revolution är det enda sätt på vilket seger kan vinnas. Om denna rörelse har framgång måste själva framgången stärka dess tro och dess idéer. Ehuru framgångar genom "äventyrliga" parlamentariska metoder och strejker stärkte de reformistiska tendenserna i det tyska och andra socialdemokratiska partierna, hade de ryska arbetarna, som inte kunde förbättra sin ställning med en enda kopek utan blodiga likvideringar, inget annat val än att använda vapen för att slippa undan förtvivlan och svältöd.

De andra länderna i östra Europa – Polen, Tjeckoslovakien, Ungern, Rumänien och Bulgarien – faller inte under denna regel, åtminstone inte de tre förstnämnda länderna. De upplevde ingen revolution, eftersom det kommunistiska systemet påtvangs dem av den sovjetryska armén. De strävade inte ens att förändra sitt näringsliv, eftersom vissa av dem redan hade

uppnått detta mål. I dessa länder påtvangs revolutionen utifrån och uppifrån, av främmande bajonetter och av den statliga maktapparaten. De kommunistiska rörelserna var svaga, utom i det högst utvecklade av dessa länder, Tjeckoslovakien, där den kommunistiska rörelsen nära hade liknat andra vänsterpartier och parlamentariska socialistgrupper ända fram till tidpunkten för direkt sovjetrysk intervention i kriget och statskuppen i februari 1948. Eftersom kommunisterna i dessa länder var svaga, måste både innehållet och formen i deras kommunism vara identisk med den sovjetryska. Sovjetunionen påtryckte dem sitt system, och de inhemska kommunisterna godtog det gärna. Ju svagare kommunismen var, desto mer måste den även till formen efterapa sin ”storebror” – den totalitära ryska kommunismen.

Länder som Frankrike och Italien, som hade jämförelsevis starka kommunistpartier, hade svårt att hålla jämna steg med de i industriellt avseende mer utvecklade länderna och råkade sålunda i sociala svårigheter. Eftersom de redan hade genomgått sina demokratiska och industriella revolutioner, skilde sig deras kommunistpartier avsevärt från systerpartierna i Ryssland, Jugoslavien och Kina. Därför hade revolutionen inte någon riktig chans i Frankrike och Italien. Eftersom de levde och arbetade i den politiska demokratins miljö, var inte ens ledarna för deras kommunistiska partier i stånd att frigöra sig helt och hållet från parlamentariska illusioner. Vad revolutionen beträffar, var de benägna att lita mer på den internationella kommunistiska rörelsen och på Sovjetrysslands hjälp än på sin egen revolutionära kraft. Deras anhängare, som ansåg att deras ledare kämpade mot fattigdom och elände, trodde naivt att partiet arbetade för en vidsträcktare och sannare demokrati.

Den moderna kommunismen som idé uppstod när den moderna industrin föddes. Den håller på att dö ut eller elimineras i de länder där den industriella utvecklingen har uppnått sina grundläggande syften. Den blomstrar där detta ännu inte har skett.

Kommunismens historiska roll i underutvecklade länder har bestämt kursen för och prägeln hos den revolution som den har varit tvungen att frambringa.

## Revolutionens karaktär

### 1

Historien visar att i länder där kommunistiska revolutioner ägt rum har andra partier också varit missnöjda med de bestående förhållandena. Det bästa exemplet är Ryssland, där det parti som genomförde den kommunistiska revolutionen inte var det enda revolutionära partiet.

Emellertid var endast de kommunistiska partierna både revolutionära i sin opposition mot *status quo* och strama och konsekventa i att stödja den industriella omvandlingen. I praktiken betydde detta radikal förintelse av bestående äganderättsförhållanden. Inget annat parti gick lika långt i detta avseende. Inget var ”industrisinnat” i samma grad.

Det är mindre klart varför dessa partier måste vara socialistiska i programhänseende. Under de efterblivna förhållanden som förelåg i Tsarryssland visade sig den kapitalistiska privatäganderätten inte endast vara oförmögen att åstadkomma en snabb industriell omvandling, utan den hindrade faktiskt en sådan utveckling. Klassen av privata ägare hade uppstått i ett samhälle i vilket det fortfarande fanns ytterst mäktiga feodala traditioner, medan monopol i mer utvecklade länder behöll sitt grepp om detta väldiga område med dess överflöd på råvaror och dess stora marknad.

I överensstämmelse med sin historia måste Tsarryssland komma på efterkälken i den industriella revolutionen. Det är det enda europeiska land som inte hade genomgått reformationen och renässansen. Det hade ingenting i stil med medeltidens europeiska

stadsstater. Efterblivet, halvfeodalt, med absolutistisk monarki och byråkratisk centralism fann sig Ryssland indraget i den moderna världskapitalismens virvlar och i de snaror som gillrades av jättelika bankkonsortiers finansiella intressen.

I sitt arbete *Imperialismen, kapitalismens slutstadium* säger Lenin att tre fjärdedelar av kapitalet i de stora ryska bankerna låg i utländska kapitalisters händer. I sin historik över ryska revolutionen understryker Trotskij att utlänningar kontrollerade fyrtio procent av aktierna i ryska industriföretag och att denna procentsats var ännu större i vissa ledande industrier. Vad Jugoslavien beträffar, hade utlänningar ett avgörande inflytande inom det jugoslaviska näringslivets viktigaste grenar. Dessa fakta bevisar i och för sig ingenting, men de visar att utländska kapitalister använde sin makt för att hejda framåtskridandet i dessa länder i syfte att utveckla dem uteslutande som sina egna källor till råvaror och billig arbetskraft, vilket hade till resultat att dessa nationer blev försenade i sitt framåtskridande och till och med började gå tillbaka.

Det parti som fick den historiska uppgiften att genomföra revolutionen i dessa länder måste vara antikapitalistiskt i sin inrikespolitik och antiimperialistiskt i sin utrikespolitik.

Vad de inre förhållandena beträffar, var det inhemska kapitalet svagt och tjänstgjorde huvudsakligen som redskap för eller filial till det utländska kapitalet. Det var inte kapitalistklassen utan en annan klass, det proletariat som höll på att uppstå ur bondeklassens växande fattigdom, som var verkligt intresserad av den industriella revolutionen. Precis som avskaffandet av den skriande utsugningen var en fråga på liv och död för dem som redan var proletärer, var industrialiseringen en livsfråga för dem som i sin tur stod i begrepp att bli proletärer. Den rörelse som representerade bägge dessa grupper måste vara antikapitalistisk, dvs. socialistisk, i sina idéer, paroller och löften.

Det revolutionära partiet kunde inte på allvar tänka på att genomföra en industriell revolution, om det inte koncentrerade alla landets resurser i sina egna händer, i synnerhet dem som tillhörde inhemska kapitalister, mot vilka massorna också var förbittrade på grund av hård utsugning och användning av inhumana metoder. Det revolutionära partiet måste inta en liknande hållning mot det utländska kapitalet.

Andra partier var oförmögna att fullgöra ett dylikt program. De strävade allesamman antingen att återvända till det gamla systemet, att bevara etablerade, statiska förhållanden, eller i bästa fall önskade de att utvecklingen skulle ske stegvis och fridfullt. Till och med de partier som var antikapitalistiska, till exempel socialrevolutionärerna i Ryssland, önskade vända samhällsutvecklingen tillbaka till det idylliska, primitiva bondelivet. Inte ens sådana socialistiska partier som mensjevikerna i Ryssland gick längre än till att arbeta på att med våld bryta ner de hinder som stod i vägen för en fri kapitalistisk utveckling. De ansåg att det var nödvändigt att få en fullt utvecklad kapitalism för att sedan kunna nå fram till socialismen. Här var problemet emellertid ett annat: både en återgång till det gamla systemet och en ohämmad kapitalistisk utveckling var omöjliga för dessa länder. Ingendera utvägen var under givna internationella och inhemska förhållanden i stånd att lösa det trängande angelägna problemet om fortsatt utveckling av dessa länder, dvs. deras industriella revolutioner.

Endast det parti som hyllade den antikapitalistiska revolutionen och den snabba industrialiseringen hade några utsikter till framgång. Uppenbarligen måste detta parti dessutom vara övertygat socialistiskt. Men eftersom det var nödsakat att arbeta under de allmänt rådande förhållandena och inom den socialistiska rörelsen eller arbetarrörelsen, måste ett sådant parti ideologiskt stödja sig på uppfattningen att den moderna industrialiseringen är ofrånkomlig och nyttig, liksom tesen att revolutionen är oundviklig. Denna uppfattning existerade redan, det blev bara nödvändigt att modifiera den. Uppfattningen i fråga var marxismen – dess revolutionära aspekt. Ett förbund med den revolutionära marxismen eller den socialistiska

rörelsen i Europa blev alltså naturlig för partiet. Senare, allteftersom revolutionen utvecklades och de organisatoriska förhållandena i de högst utvecklade länderna förändrades, blev det precis lika väsentligt för partiet att ta avstånd från den europeiska socialismens reformism.

Oundvikligheten av revolution och snabb industrialisering, vilken förutsatte oerhörda offer och hänsynslöst bruk av våldsmedel, krävde inte bara löften utan tro på möjligheten att skapa ett himmelrike på jorden. Eftersom revolutionens och industrialiseringens anhängare på samma sätt som alla andra avancerade efter minsta motståndets linje, avvek de ofta från den fastslagna marxistiska och socialistiska doktrinen. Det var emellertid omöjligt för dem att helt kasta av sig denna lära.

Kapitalismen och de kapitalistiska samhällsrelationerna var de lämpliga och vid den givna tidpunkten ofrånkomliga former och tekniska metoder med vilkas hjälp samhället uttryckte sina behov och strävanden att förbättra och utvidga produktionen. Under första hälften av 1800-talet lyckades kapitalismen i Storbritannien faktiskt förbättra och utvidga produktionen. Och precis som industriidkarna i Storbritannien måste förrinta bondeklassen i syfte att uppnå en högre grad av produktivitet, måste industriidkarna, eller borgarklassen, i Ryssland falla offer för den industriella revolutionen. Rollinnehavarna och formerna var olika, men samma lag gällde i bägge fallen.

I bägge fallen var socialismen oundviklig – som fältrop och löfte, som tro och upphöjt ideal, ja, faktiskt som en speciell form av samhällsstyrelse och äganderätt, som skulle underlätta den industriella revolutionen och möjliggöra produktionens förbättring och utvidgning.

## 2

Alla revolutioner i det förflutna uppstod sedan nya ekonomiska och sociala förhållanden hade börjat bli förhärskande och det gamla politiska systemet hade blivit det enda hindret för fortsatt utveckling.

Ingen av dessa revolutioner eftersträvade någonting annat än att förrinta de gamla politiska formerna och öppna vägen för redan mognade sociala krafter och relationer, som existerade inom det gamla samhällets ram. Till och med i de fall då revolutionärerna önskade någonting annat, till exempel att bygga upp nya ekonomiska och sociala relationer med våldets hjälp, såsom fallet var med jakobinerna under franska revolutionen, fick de finna sig i att lida nederlag och snabbt bli eliminerade.

Vid alla tidigare revolutioner framstod maktspråk och våld huvudsakligen som konsekvenser, såsom redskap för nya men redan förhärskande ekonomiska och sociala faktorer och relationer. Även när maktbruk och våld överskred rimliga gränser under en revolutions förlopp, måste i sista hand de revolutionära krafterna vara riktade mot ett positivt och uppnåeligt mål. I sådana fall kan terror och despotism ha varit oundvikliga, men de var enbart temporära företeelser.

Alla så kallade *borgerliga* revolutioner, antingen de genomförts nedifrån, dvs. med deltagande av massorna såsom i Frankrike, eller uppifrån, dvs. genom statskupper som i Tyskland under Bismarck, måste slutligen leda till politisk demokrati. Detta är lätt att förstå. Deras uppgift var huvudsakligen att förrinta det gamla despotiska politiska systemet och att möjliggöra upprättandet av politiska förhållanden som var anpassade efter redan föreliggande ekonomiska och andra behov, i synnerhet behovet av fri produktion av varor och nyttigheter.

Förhållandet är annorlunda med de kommunistiska revolutionerna i vår egen tid. Dessa revolutioner inträffade inte därför att nya, låt oss säga socialistiska samhällsförhållanden redan existerade inom folkhushållet eller därför att kapitalismen var ”överutvecklad”.

Tvärtom. De inträffade därför att kapitalismen inte var fullt utvecklad och därför att den inte var i stånd att genomföra de olika ländernas industriella förvandling.

I Frankrike hade kapitalismen redan tagit överhand inom folkhushållet, i de sociala relationerna och till och med i det allmänna medvetandet, innan revolutionen började. Fallet kan knappast jämföras med socialismen i Ryssland, Kina eller Jugoslavien.

Den ryska revolutionens ledare var själva medvetna om detta förhållande. I ett tal vid ryska kommunistpartiets sjunde kongress den 7 mars 1918, medan revolutionen ännu pågick, sade Lenin:

En av de grundläggande skillnaderna mellan borgerliga och socialistiska revolutioner är att vid en borgerlig revolution, som uppstår ur feodalismen, skapas så småningom mitt uppe i den gamla ordningen nya ekonomiska organisationsformer, som steg för steg förändrar det feodala samhället i alla dess yttringar. I och med att denna uppgift löses, fullbordar den borgerliga revolutionen allt man kan begära av den: den påskyndar kapitalismens framväxt.

En socialistisk revolution är i en helt annan situation. I samma mån som ett land, som måst inleda en socialistisk revolution på grund av historiens nyck, är efterblivet, blir övergången från de gamla kapitalistiska förhållandena till socialistiska förhållanden allt svårare ...

Skillnaden mellan socialistiska och borgerliga revolutioner ligger närmare bestämt i det förhållandet, att i det sistnämnda fallet finns det redan etablerade former av kapitalistiska samhällsförhållanden, medan sovjetmakten – proletariatet – inte uppnått sådana förhållanden, om vi bortser från de högst utvecklade formerna av kapitalism, som i verkligheten endast omfattat ett litet antal toppindustrier och endast i mycket ringa grad berört jordbruket.

Jag citerar Lenin, men jag skulle kunna citera vilken som helst ledare av den kommunistiska revolutionen och talrika andra författare såsom belegg för att stadgade sociala relationer inte existerar för det nya samhället, utan att någon, i detta fall ”sovjetmakten”, därför måste bygga upp dem. Om de nya ”socialistiska” relationerna hade blivit fullt utbildade i det land där den kommunistiska revolutionen lyckades avgå med segern, skulle det inte ha funnits behov av så många bedyranden, föreläsningar och ansträngningar för att ”bygga upp socialismen”.

Detta leder till en skenbar motsägelse. Om förutsättningarna för ett nytt samhälle inte var tillräckligt starkt framträdande – vem behövde då revolutionen? Hur var för övrigt revolutionen möjlig? Hur kunde den överleva med hänsyn till att de nya sociala relationerna ännu inte var under utbildning inom det gamla samhället?

Ingen revolution och inget parti hade någonsin förut tagit till sin uppgift att bygga upp ett nytt system av sociala relationer eller ett nytt samhälle. Men detta var det primära målet för den kommunistiska revolutionen.

Ehuru de kommunistiska ledarna inte var mer förtrogna än andra med de lagar som styr samhällena, upptäckte de att i det land, där deras revolution var möjlig, var även industrialisering möjlig, i synnerhet när den förutsatte en omvandling av samhället i enlighet med deras ideologiska hypotes. Erfarenheten – revolutionens framgång under ”ogynnsamma” förhållanden – styrkte dem i denna uppfattning: ”uppbyggandet av socialismen” likaledes. Detta stärkte samtidigt deras illusion att de kände till lagarna för den samhälleliga utvecklingen. De hade ju faktiskt möjlighet att göra upp ritningar för ett nytt samhälle och sedan börja bygga det – med ändringar här och uteslutningar där – allt medan de höll sig så nära som möjligt till planritningen.

Industrialiseringen såsom en ofrånkomlig, legitim nödvändighet för samhället och det kommunistiska sättet att förverkliga den samverkade i de länder som genomgick kommunistiska revolutioner.

Ingendera kunde emellertid vinna framgång i en handvändning, fastän de avancerade tillsammans och på parallella spår. Sedan revolutionen var fullbordad måste någon överta ansvaret för industrialiseringen. I västern hade denna roll övertagits av den från despotiska politiska kedjor befriade kapitalismens krafter, medan i länderna med kommunistiska revolutioner inga sådana krafter existerade och deras funktion sålunda måste övertas av de revolutionära organen själva, av den nya maktinstansen, dvs. av det revolutionära partiet.

Vid tidigare revolutioner hade det revolutionära bruket av makt och våld blivit ett hinder för folkhushållet, så snart som den gamla ordningen var störtad. Vid kommunistiska revolutioner är maktspråk och våld en förutsättning för fortsatt utveckling och till och med för framåt-skridande. Enligt äldre revolutionärens utsagor var maktspråk och våld endast ett nödvändigt ont och ett medel att nå ett mål. Enligt kommunisternas utsagor förädlas maktmedlen och våldet till en kult och ett slutligt mål. I det förgångna fanns de klasser och krafter som bar upp ett nytt samhälle redan före revolutionen. De kommunistiska revolutionerna är de första som har måst skapa ett nytt samhälle och nya sociala krafter.

Precis som revolutionerna i väster efter alla "förvillelser" och "reträter" oundvikligen måste sluta i demokrati, måste revolutionerna i öster sluta i despoti. Terror- och våldsmetoderna i väster blev obehövliga och löjliga, ja, till och med hindersamma för genomförandet av revolutionen ur revolutionärernas och de revolutionära partiernas egen synpunkt. I öster var fallet det motsatta. Det var inte bara så att despotismen fortsatte i öster, därför att näringslivets omvandling krävde så lång tid, utan som vi senare skall se fortsatte den långt efter att industrialiseringen hade ägt rum.

### 3

Det finns andra grundläggande skillnader mellan de kommunistiska revolutionerna och de tidigare. Trots att tidigare revolutioner hade nått sin mognad inom ett visst folkhushåll och samhälle, kunde de inte utbryta utan vissa gynnsamma omständigheter. Vi vet numera vilka allmänna förutsättningar som är nödvändiga för att en revolution skall utbryta och lyckas. Emellertid har varje revolution, förutom dessa allmänna förutsättningar, också sina säregna förhållanden som möjliggör dess planläggning och utförande.

Krig, eller närmare bestämt nationellt sammanbrott för den statliga organisationen, var obehövt för äldre revolutioner, åtminstone för de större. Hittills har detta däremot varit ett grundläggande villkor för kommunistiska revolutioners seger. Detta gäller till och med om Kina: det är visserligen sant att revolutionen började före den japanska invasionen, men den fortsatte att sprida sig ett helt årtionde och stod inte som slutlig segrare förrän i och med krigets slut. Spanska revolutionen 1936, som skulle ha kunnat bilda ett undantag, fick inte tid att omvandlas till en rent kommunistisk revolution och lyckades därför aldrig vinna seger.

Anledningen till att krig eller statsmaskineriets sammanbrott har varit nödvändiga förutsättningar för en kommunistisk revolution ligger i folkhushållets och samhällets omogenhet. När ett system allvarligt bryter ihop, och särskilt under ett krig som varit föga framgångsrikt för de härskande kretsarna och det rådande statssystemet, är en liten men välorganiserad och disciplinerad grupp oundvikligen i stånd att gripa makten i egna händer.

Vid tiden för oktoberrevolutionen hade sålunda ryska kommunistpartiet omkring 80 000 medlemmar. Det jugoslaviska kommunistpartiet började 1941 års revolution med omkring 10 000 medlemmar. För att gripa makten är stöd och aktiv medverkan från åtminstone en del av folket nödvändiga, men i samtliga fall är det parti som leder revolutionen och övertar makten en minoritetsgrupp, som huvudsakligen stöder sig på gynnsamma omständigheter. För övrigt kan ett sådant parti inte vara någon majoritetsgrupp förrän det blir den permanent etablerade myndigheten.

Utförandet av en sådan storslagen uppgift – förstörelse av en samhällsordning och uppbyggnad av ett nytt samhälle, när förutsättningarna för ett sådant företag inte är gynnsamma inom folkhushållet och samhället – är en uppgift som endast kan locka en minoritet, vilken därtill endast kan bestå av folk som fanatiskt tror på dess möjlighet.

Speciella förutsättningar och ett särskilt parti är grundläggande kännetecken för kommunistiska revolutioner.

Genomförandet av en revolution kräver lika väl som alla segrar i krig en centralisering av alla krafter. Enligt den malthusianska teorin var franska revolutionen den första vid vilken ”alla ett krigförande folks resurser lades i myndigheternas händer: människor, livsmedel, kläder”.

Detta måste i ännu högre grad bli fallet vid en ”omogen” kommunistisk revolution: inte bara alla materiella hjälpmedel, utan även alla intellektuella hjälpmedel måste falla i partiets händer, och partiet självt måste både politiskt och som organisation betraktat bli till ytterlighet centraliserat. Endast kommunistiska partier som är politiskt homogena och fast grupperade kring sin medelpunkt och som behärskas av enhetliga ideologiska uppfattningar kan genomföra en sådan revolution.

Centralisering av alla krafter och hjälpmedel liksom också något slag av politisk enhetlighet inom de revolutionära partierna är nödvändiga förutsättningar för varje framgångsrik revolution. För en kommunistisk revolution är dessa förutsättningar ännu viktigare, eftersom kommunisterna på förhand utesluter alla andra oberoende politiska grupper eller partier från möjligheten att vara det egna partiets bundsförvant. Samtidigt kräver de uniformitet i alla uppfattningar, däri inräknat inte bara politiska åsikter, utan även teoretiska, filosofiska, ja, till och med moraliska ståndpunkter. Det faktum att de vänsterbetonade socialrevolutionärerna deltog i oktoberrevolutionen och att individer och grupper ur andra partier deltog i revolutionerna i Kina och Jugoslavien vederlägger inte, utan bekräftar snarare detta påstående: dessa grupper var bara medhjälpare till kommunistpartiet och detta endast intill en bestämd punkt i kampens utveckling. Efter revolutionen skingrades dessa samarbetande partier eller också upplöstes de självmant och sammansmälte med kommunistpartiet. Bolsjevikerna krossade vänsterfalangen-socialrevolutionärerna så snart dessa önskade bli oberoende, medan de icke-kommunistiska grupper i Jugoslavien och Kina som hade stött revolutionen redan under utvecklingens gång uppgav varje form av politisk verksamhet.

De tidigare revolutionerna genomfördes inte av en enda politisk grupp. Naturligtvis hände det att individuella grupper under revolutionens förlopp utövade påtryckningar på och utplånade varandra; men på det hela taget var revolutionen inte en enda grupps verk. Under franska revolutionen lyckades jakobinerna endast en kort tid upprätthålla sin diktatur. Napoleons diktatur, som uppstod ur revolutionen, innebar både slutet på jakobinernas revolution och början på borgarklassens välde. I vartenda fall har det varit så, att även om ett parti spelat en avgörande roll vid tidigare revolutioner, så har de andra partierna inte uppgivit sin självständighet. Fastän förtryck mot och upplösning av andra partier har förekommit, kunde de upprätthållas endast en kortare tid. Partierna kunde inte förintas och uppstod alltid på nytt. Till och med Pariskommunen, som kommunisterna betraktar som förelöpare till sin egen revolution och till sin stat, var en flerpartirevolution.

Ett parti kan ha spelat den ledande, ja, till och med den enda rollen under en viss bestämd fas av en revolution. Men inget tidigare parti har ideologiskt eller som organisation betraktat varit centraliserat i samma grad som kommunistpartiet var. Varken puritanerna under den engelska revolutionen eller jakobinerna under franska revolutionen var bundna av samma filosofiska och ideologiska uppfattningar, ehuru de förstnämnda tillhörde en religiös sekt. Ur organisationssynpunkt var jakobinerna en sammanslutning av klubbar; puritanerna var inte ens det.

Endast vår samtids kommunistiska revolutioner har drivit tvångspartierna i förgrunden, partier som varit ideologiskt och organisationsmässigt gjutna i ett enda block.

En sak är i alla händelser säker: vid alla tidigare revolutioner upphörde nödvändigheten att använda revolutionära metoder och partier i och med inbördeskrigets och den utländska interventionens slut, och dessa metoder och partier måste avskaffas. Efter de kommunistiska revolutionerna fortsätter kommunisterna både med sina metoder och sina revolutionära arbetsformer, och deras parti uppnår snart högsta graden av centralism och ideologisk exklusivitet.

Lenin underströk uttryckligen detta under själva revolutionen, när han räknade upp sina villkor för inträde i Komintern:

Under det nuvarande skedet av akut inbördeskrig kan ett kommunistiskt parti endast fullgöra sin plikt, om det är organiserat i så centraliserad form som möjligt, endast om järnhård disciplin på gränsen till militär disciplin härskar inom det, och om medelpunkten i partiet är ett mäktigt och auktoritativt organ, som förfogar över vidsträckt makt och åtnjuter allmänt förtroende bland partimedlemmarna.

Härtill lade Stalin i *Leninismens grundvalar*:

Sådant är läget i fråga om disciplinen inom partiet under den period av kamp som föregår upprättandet av diktaturen.

Samma sak, fast i ännu högre grad, måste sägas om partidisciplinen efter det att diktaturen har upprättats.

Den revolutionära atmosfären och vaksamheten, kravet på ideologisk enhet, på politisk och ideologisk exklusivitet, på politisk och annan centralism upphör inte sedan makten erövrats. Tvärtom, de intensifieras ytterligare.

Hänsynslöshet i metoder, exklusivitet i idéer och monopol på makten upprätthölls vid tidigare revolutioner ungefär lika länge som revolutionerna själva pågick. Eftersom revolutionen vid kommunistiska omvälvningar bara var första akten i en grupps despotiska och totalitära maktutövning, är det svårt att förutspå hur länge denna makt kommer att utövas.

Vid tidigare revolutioner, däri inräknat skräckväldet i Frankrike, ägnades endast ett ytligt intresse åt att eliminera verkliga oppositionsmän. Ingen uppmärksamhet alls ägnades dem som skulle kunna bli oppositionsmän. Utrotningen och förföljelsen av vissa sociala eller ideologiska grupper under medeltidens religionskrig var enda undantaget härifrån. Av både teorin och praktiken vet kommunisterna att de står i konflikt med alla andra klasser och ideologier, och de uppför sig därefter. De slåss inte bara mot aktuella utan också mot potentiella motståndare. I de baltiska länderna likviderades tusentals människor på en natt på grundval av dokument som tydde på tidigare hysta ideologiska och politiska uppfattningar. Massakern på tusentals polska officerare i Katynskogen var av samma slag. Kommunismen tillämpar terroristiska och andra undertryckningsmetoder långt efter det att revolutionen är över. Ibland fullkomnas och utvidgas dessa ännu mer än under revolutionen, såsom fallet var vid likvideringen av kulakerna. Den ideologiska exklusiviteten och intoleransen intensifieras efter revolutionen. Till och med när det härskande partiet lyckas mildra det rent fysiska förtrycket, tenderar det att förstärka den föreskrivna ideologin – marxism-leninismen.

Tidigare revolutioner, i synnerhet de så kallade borgerliga, fäste avsevärd vikt vid införandet av individuella fri- och rättigheter omedelbart efter den revolutionära terrorns upphörande. Till och med revolutionärerna själva ansåg det betydelsefullt att säkerställa medborgarnas lagliga ställning. Opartisk rättskipning blev ett oundvikligt resultat av dessa revolutioner. Kommunismregimen i Sovjetryssland står alltså mycket långt från en opartisk rättskipning efter att i fyrtio år ha innehaft makten. Slutresultaten av tidigare revolutioner blev ofta större



rättssäkerhet och utvidgade medborgerliga rättigheter. Detta kan inte sägas om kommunistrevolutionen.

Det finns en annan väldig skillnad mellan de tidigare revolutionerna och samtidens kommunistiska revolutioner. Tidigare revolutioner, i synnerhet de större, var en följd av de arbetande klassernas kamp, men deras slutliga resultat tillföll en annan klass, under vars intellektuella och ofta organisatoriska ledning revolutionerna genomfördes. Borgarklassen, i vars namn revolutionen utfördes, skördade i betydande utsträckning frukterna av böndernas och sansculotternas strider. Nationens breda massor deltog även i de kommunistiska revolutionerna, men revolutionens frukter tillfaller inte dem utan byråkratin. Byråkratin är nämligen ingenting annat än det parti som genomförde revolutionen. Vid kommunistiska revolutioner likvideras inte de revolutionära rörelser som genomförde omstörtningen. Kommunistiska revolutioner kan ”äta sina egna barn”, men inte alla sina barn.

När en kommunistisk revolution genomförs träffas i själva verket hänsynslösa uppgörelser under hand mellan olika grupper och fraktioner, som är oense om den väg som skall följas i framtiden.

De ömsesidiga anklagelserna rör sig alltid om dogmatiska bevis för vem som ”objektivt” eller ”subjektivt” är den värste kontrarevolutionären eller agenten för inhemsk och utländsk ”kapitalism”. Oavsett det sätt på vilket dessa motsättningar blir lösta, segrar den grupp som är den konsekventaste och beslutsammaste företrädaren för industrialisering enligt kommunistiska principer, dvs. på grundval av totalt partimonopol, i synnerhet över de statsorgan som kontrollerar produktionen. Den kommunistiska revolutionen förtär inte dem bland sina egna barn som behövs för den framtida kursen – för industrialiseringen. De revolutionärer som godtagit revolutionens idéer och slagord bokstavligen och som naivt tror på deras förverkligande likvideras vanligen. Den grupp som insåg att revolutionen skulle komma att garantera maktinnehavet på en social-politisk-kommunistisk grundval såsom ett redskap för den framtida industriella omvandlingen står kvar som segrare.

Den kommunistiska revolutionen är den första i vilken revolutionärerna och deras bundsförvanter, i synnerhet de maktutövande grupperna, har överlevat revolutionen. Liknande grupper har oundvikligen misslyckats vid tidigare revolutioner. Den kommunistiska revolutionen är den första som genomförs till förmån för revolutionärerna. De, och den byråkrati som bildas omkring dem, skördar dess frukter. Detta skapar hos dem, och i partiets bredare kadrer, illusionen att deras revolution är den första som förblivit trogen mot parollerna på sina fanor.

#### 4

De illusioner som den kommunistiska revolutionen skapar om sina egna syften är varaktigare och mer omfattande än vid tidigare revolutioner, eftersom den kommunistiska revolutionen upplöser bestående samhällsrelationer på ett nytt sätt och åstadkommer en ny form av äganderätt. Tidigare revolutioner ledde också med nödvändighet till större eller mindre förändringar i äganderättsförhållandena. Men vid dessa revolutioner var det en form av privat äganderätt som ersatte de andra. Vid den kommunistiska revolutionen är detta inte fallet; förändringen är radikal och djupgående, ett kollektivt ägarskap ersätter det privata.

Den kommunistiska revolutionen förintar under sin utveckling kapitalisternas, jordägarnas och de privata företagarnas äganderätt, dvs. den äganderätt som använder främmande arbetskraft. Detta skapar omedelbart föreställningen att det revolutionära löftet om ett nytt jämlikhetens och rättvisans rike håller på att gå i uppfyllelse. Partiet, eller den statliga myndighet som står under dess kontroll, vidtar samtidigt omfattande industrialiseringsåtgärder. Detta stärker också tron på att tidpunkten för frihet från nöd äntligen har kommit.

Despotismen och förtrycket finns där, men de godtas såsom övergående företeelser som skall finnas kvar endast tills de exproprierade makthavarnas och kontrarevolutionärernas opposition kvävts och den industriella omvandlingen är fullbordad.

Flera väsentliga förändringar inträffar under själva industrialiseringens förlopp. Industrialisering av ett efterblivet land kräver koncentration av alla materiella resurser, i synnerhet om den äger rum utan hjälp och hindras utifrån. Nationalisering av all industriell egendom och av jorden är det första steget i koncentrationen av äganderätten i den nya regimens hand. Den kan emellertid inte stanna härvid, och gör det inte heller.

Den nya formen av äganderätt kommer oundvikligen i strid med andra former av äganderätt. Den nya äganderätten påtvingas med våld alla mindre ägare som inte använder andras arbetskraft eller för vilka sådan arbetskraft spelar mindre roll – hantverkare, daglönare, småhandlare och bönder. Denna expropriation av småföretagare genomförs även när den inte sker av ekonomiska motiv, dvs, för att uppnå en högre grad av produktivitet.

Under industrialiseringens gång övertas även den egendom som tillhör sådana element som inte motsatte sig eller till och med medverkade till revolutionen. För formens skull blir staten ägare även till detta slags egendom. Staten förvaltar och dirigerar egendomen. Den privata äganderätten upphör eller sjunker ner till sekundär betydelse, men dess fullständiga försvinnande är beroende av godtycket hos de nya männen vid makten.

Detta uppfattas av kommunisterna och vissa medlemmar av massan såsom en fullständig likvidering av alla klasser och införandet av ett klasslöst samhälle. De gamla förrevolutionära klasserna försvinner ju också i och med industrialiseringens och kollektiviseringens genomförande. Sedan återstår det spontana och oorganiserade missnöjet hos folkets stora massa – ett missnöje som varken upphör eller mildras. Kommunisternas missuppfattningar och självbedrägeri om ”kvarlevor” och ”inflytande” av ”klassfienden” kvarstår. Men illusionen att det länge drömda klasslösa samhället kan uppstå genom denna metod är fullständig, åtminstone vad kommunisterna själva angår.

Varje revolution, och till och med varje krig, skapar illusioner och förs i orealiserbara ideals namn. Under striden förefaller idealen verkliga nog för kombattanterna; vid slutet upphör de ofta att existera. Så går det inte till vid en kommunistisk revolution. Både de som genomför den kommunistiska revolutionen och folket i de lägre partikadrerna håller fast vid sina illusioner långt efter den väpnade kampens slut. Trots förtryck, despotism, öppen konfiskation och nya privilegier för de härskande kadrerna bevarar en del av folket – och i synnerhet kommunisterna – de illusioner som ryms i deras slagord.

Fastän den kommunistiska revolutionen kan börja med de mest idealistiska föreställningar, som kräver underbart hjältemod och jättelika insatser, utsår den dock de största och mest seglivade illusioner.

Revolutioner är oundvikliga i nationernas utveckling. De kan resultera i despoti, men de leder också nationerna in på vägar som tidigare var spärrade för dem.

De kommunistiska revolutionerna kan inte uppnå ett enda av de ideal som anges såsom deras drivande bevekelsegrund. Den kommunistiska revolutionen har emellertid åstadkommit ett visst mått av industriell civilisation inom väldiga områden av Europa och Asien. På detta sätt har en materiell grundval skapats för ett framtida friare samhälle. Medan den kommunistiska revolutionen medför den fullständigaste despoti, har den samtidigt lagt grunden till despotins avskaffande. Liksom 1800-talet införde den moderna industrin i väster, kommer 1900-talet att införa den moderna industrin i öster. Lenins skugga utbreder sig på ett eller annat sätt över Eurasiens väldiga vidder. I despotisk form i Kina, i demokratisk form i Indien och Burma – alla återstående asiatiska och andra länder inträder oundvikligen i den industriella

revolutionen. Den ryska revolutionen inledde denna process. Dess utveckling förblir den oberäknliga och historiskt betydelsefulla sidan av revolutionen.

## 5

Det kan se ut som om de kommunistiska revolutionerna till största delen skulle vara historiska villfarelser och slumpartade händelser. På ett sätt är detta riktigt: inga andra revolutioner har krävt så många exceptionella förutsättningar, inga andra revolutioner har lovat så mycket och åstadkommit så litet. Demagogi och förvrängningar är oundvikliga bland kommunistledarna, eftersom de är tvungna att utlova det mest idealiska samhälle och "avskaffande av all utsugning".

Det kan emellertid inte sägas att kommunisterna har bedragit folket, dvs. att de medvetet och avsiktligt gjort någonting annat än de hade lovat. Faktum är helt enkelt följande: de var ur stånd att åstadkomma det som de trodde så fanatiskt på. De kan inte erkänna detta, ens när de tvingas att genomföra en politik som är motsatsen till allt de lovade före och under revolutionen. Ur deras synpunkt skulle varje sådant erkännande innebära ett medgivande av att revolutionen var onödig. Det skulle också vara ett medgivande av att de själva hade blivit överflödiga. Ingenting sådant är möjligt för dem.

De slutliga resultaten av en social kamp kan aldrig bli av det slag som åsyftas av dem som utkämpar striden. Vissa sådana strider beror på en oöverskådlig och invecklad serie av omständigheter som ligger utanför det mänskliga intellektets och den mänskliga handlingens kontrollerbara räckvidd. Detta är mest sant om revolutioner som kräver övermänskliga ansträngningar och som åstadkommer hastiga och radikala förändringar i samhället. De skapar med nödvändighet absolut förtröstan på att den högsta mänskliga välmåga och frihet skall infinna sig sedan de segrat. Franska revolutionen genomfördes i sunda förnuftsens namn i tron att frihet, jämlikhet och broderskap till slut skulle förverkligas. Ryska revolutionen genomfördes i "en rent vetenskaplig världsåskådnings" namn i syfte att skapa ett klasslöst samhälle. Ingenting skulle någonsin ha kunnat uppstå, om inte revolutionärerna lika väl som en del av folket hade trott på sina egna idealistiska syften.

De kommunistiska illusionerna beträffande de möjligheter som stod öppna efter revolutionen var mera förhärskande bland kommunisterna än bland dem som följde dem. Kommunisterna borde ha vetat, och visste faktiskt, att industrialiseringen var oundviklig, men de kunde bara gissa sig till dess samhälleliga resultat och sammanhang.

Officiella historiker i Sovjetryssland och Jugoslavien skildrar revolutionen som om den vore frukten av på förhand av ledarna uppgjorda planer. Men det var endast revolutionens kurs och den väpnade kampen som medvetet hade planerats, medan de former som revolutionen tog härledde sig ur händelsernas omedelbara förlopp och från de direkta aktioner som vidtogs. Det är avslöjande att Lenin, som otvivelaktigt är en av historiens största revolutionärer, inte kunde förutse när eller i vilken form revolutionen skulle utbryta, förrän den var nästan över honom. I januari 1917, en månad före februarirevolutionen och endast tio månader före oktoberrevolutionen som förde honom till makten, talade han vid ett möte med schweizisk socialistungdom:

Vi, den äldre generationen, kommer kanske inte att få uppleva de avgörande striderna i den annalkande revolutionen. Men jag tror att jag med fullständig förtröstan kan ge uttryck åt min förhoppning att den ungdom som arbetar i den beundransvärda socialistiska rörelsen i Schweiz och i hela världen kommer att få uppleva lyckan att inte bara få slåss, utan också att utgå som segrare i proletariats stundande revolution.

Hur kan då någon påstå att Lenin eller någon annan var i stånd att förutse vilka samhälleliga resultat som skulle uppstå efter revolutionens långa och invecklade strider?

Men även om kommunisternas mål i och för sig var överkliga, var kommunisterna till skillnad från tidigare revolutionärer fullt realistiska när de åstadkom de saker som gick att åstadkomma. De utförde det hela på det enda sätt som var möjligt – genom att etablera sin absoluta och totalitära makt. Deras revolution var den första i historien i vilken revolutionärerna inte bara stannar kvar på den politiska scenen efter segern utan i ordets mest praktiska mening bygger upp sociala förhållanden som är raka motsatsen till dem de trodde på och utlovade. Under sin senare industriella fortsättning och omvandling förvandlar den kommunistiska revolutionen revolutionärerna själva till skapare av och herrar över ett nytt samhällstillstånd.

Marx konkreta förutsägelser visade sig oriktiga. I ännu högre grad kan detta sägas om Lenins förväntningar om att ett fritt och klasslöst samhälle skulle skapas med diktaturens hjälp. Men det behov som gjorde revolutionen oundviklig – den industriella omvandlingen på den moderna teknikens grund – har tillfredsställts.

## 6

Den abstrakta logiken kan tyckas ge vid handen, att när den kommunistiska revolutionen under andra förhållanden och med hjälp av statligt tvång åstadkommer samma saker som de industriella revolutionerna och kapitalismen har åstadkommit i väster, så är den bara en form av statskapitalism. De samhälleliga förhållanden som skapats genom dess seger är statskapitalistiska. Detta förefaller desto sannare som den nya regimen också reglerar alla förhållanden inom politiken, på arbetsmarknaden och andra områden och – vilket är ännu viktigare – fördelar nationalinkomsten och förmånerna och delar ut materiella nyttigheter som förvandlats till statsegendom.

Diskussionen om huruvida samhällsförhållandena i Sovjetryssland och i andra kommunistiska länder är statskapitalistisk, socialistisk eller kanske något annat är i avsevärd grad dogmatisk. Likafullt är en sådan diskussion av grundläggande betydelse.

Även om man förutsätter att statskapitalismen inte är någonting annat än ”socialismens vänt-rum”, såsom Lenin underströk, eller att den är första fasen av socialismen, är den för den skull inte ett jota lättare att uthärda för de folk som lever under den kommunistiska despotismen. Om karaktären av de egendoms- och samhällsförhållanden som framdrivits av den kommunistiska revolutionen framhävs och definieras, blir utsikterna till folkets befrielse från dessa förhållanden mera realistiska. Om folket inte är medvetet om naturen hos de sociala förhållanden under vilka det lever, eller om det inte kan finna någon väg att förändra dem, kan dess kamp inte ha några utsikter till framgång.

Om den kommunistiska revolutionen trots sina löften och illusioner är statskapitalistisk i allt den företar sig och i sina samhälleliga relationer, då är de enda lagliga och positiva åtgärder som dess funktionärer kan vidtaga sådana som förbättrar deras arbetsresultat och minskar den statliga förvaltningens tryck och oansvarighet. Kommunisterna erkänner inte i teorin att de arbetar med ett statskapitalistiskt system, men deras ledare betar sig på det sättet. De skryter ständigt om hur de förbättrar förvaltningen och om hur de leder kampen ”mot byråkratismen”.

Dessutom är de faktiska samhällsförhållandena inte statskapitalistiska: dessa förhållanden ger ingen möjlighet att från grunden förbättra den statliga förvaltningens system.

I syfte att fastställa hur de förhållanden är beskaffade som uppstår under den kommunistiska revolutionens förlopp och slutligen etableras under industrialiseringens och kollektiviseringens fortgång, är det nödvändigt att tränga djupare in i statens roll och arbetssätt under kommunistiskt styre. Tills vidare är det tillräckligt att påpeka att under kommunismens välde är statsmaskineriet inte det instrument som verkligen bestämmer samhälls- och äganderättsförhållandena; det är bara det redskap med vars hjälp dessa förhållanden skyddas. I verkligheten utförs allt i statens namn och genom dess förordningar. Kommunistpartiet, däri

inräknat den yrkesmässiga partibyråkratin, står över förordningarna och bakom varenda en av statens åtgärder.

Det är byråkratin som formellt använder, förvaltar och kontrollerar både den nationaliserade och socialiserade egendomen och hela samhällslivet. Byråkratins roll i samhället, dvs, den monopolistiska förvaltningen av och kontrollen över nationalinkomst och nationalförmögenhet, ger den en speciellt privilegierad ställning. De sociala relationerna liknar statskapitalism, detta desto mer som genomförandet av industrialiseringen inte sker med kapitalistisk hjälp utan med hjälp av statsmaskineriet. Det är ju den privilegierade klassen som fyller denna funktion och utnyttjar statsmaskineriet som täckmantel och redskap.

Äganderätt är ingenting annat än rätten till vinst och kontroll. Om man definierar klassförmåner med hjälp av denna rätt, har de kommunistiska staterna när det kommer till kritan upplevt att det uppstått en ny form av äganderätt eller en ny och härskande klass.

I verkligheten har kommunisterna varit oförmögna att handla annorlunda än någon härskande klass före dem. I tron att de höll på att bygga upp ett nytt och idealiskt samhälle byggde de det åt sig själva på det enda sätt de kunde. Deras revolution och deras samhälle framstår inte som vare sig slumpartade eller onaturliga utan som en självklar sak för ett visst land under bestämda skeden i dess utveckling. På grund härav spelar det ingen roll hur omfattande och omänskligt det kommunistiska tyranniet må ha varit – under en viss period, dvs. så länge som industrialismen pågår, måste och kan samhället uthärda detta tyranni. Dessutom framstår detta tyranni inte längre såsom någonting oundvikligt utan uteslutande såsom ett sätt att säkerställa en ny samhällsklass plundringar och privilegier.

I motsats till tidigare revolutioner har den kommunistiska revolutionen, som genomfördes i syfte att avskaffa allt vad klasser hette, lett till den mest fullkomliga maktställning för en viss ny klass. Allt annat är bländverk och illusioner.

## Den nya klassen

### 1

Allting gick annorlunda i Sovjetunionen och andra kommunistländer än vad ledarna – till och med sådana framstående män som Lenin, Stalin, Trotskij och Bucharin – hade förutsett. De väntade sig att staten snabbt skulle vissna bort, att demokratin skulle stärkas. Motsatsen inträffade. De väntade en snabb förbättring i levnadsstandard – det har knappast inträffat någon ändring i detta avseende och i de underkuvade östeuropeiska länderna har standarden till och med försämrats. I inget fall har levnadsstandarderna kunnat stiga i proportion till industrialiseringstakten, som varit mycket snabbare. Det troddes att skillnaderna mellan land och stad, mellan intellektuellt arbete och kroppsarbete långsamt skulle försvinna; dessa olikheter har i stället ökat. Kommunisternas förväntningar på andra områden – däribland deras förväntningar om utvecklingen i icke-kommunistiska länder – har heller inte slagit in.

Den största illusionen var att industrialiseringen och kollektiviseringen i Sovjetryssland och förintelsen av den kapitalistiska äganderätten skulle leda till ett klasslöst samhälle. 1936, då den nya författningen proklamerades, tillkännagav Stalin att ”utsugarklassen” hade upphört att existera. Kapitalistklassen och andra klasser av gammalt ursprung hade faktiskt förintats, men en ny klass, okänd i den tidigare historien, hade uppkommit.

Det är begripligt att denna klass, i likhet med sina föregångare, tror att upprättandet av dess maktställning måste leda till lycka och frihet för alla. Den enda skillnaden mellan denna och andra klasser var att den behandlade det dröjsmål som uppstod med förverkligandet av dess illusioner på ett primitivare sätt. Den hävdade sålunda att dess makt var fullständigare än den

makt någon annan klass hade haft tidigare i historien, och dess klassillusioner och klassfördomar var proportionsvis större.

Denna nya klass, byråkratin eller exaktare uttryckt den politiska byråkratin, har alla de kännetecken som utmärkt tidigare härskande klasser, förutom vissa för den själv betecknande drag. Även dess uppkomst hade sina speciella kännetecken, även om den i allt väsentligt liknade andra klassers första begynnelse.

Även andra klasser uppnådde sin styrka och makt på revolutionär väg och förintade den politiska, sociala och övriga ordning de mötte på sin bana. Men nästan utan undantag uppnådde dessa klasser sin makt sedan nya ekonomiska beteendemönster redan hade tagit form i det gamla samhället. Motsatsen var fallet med de nya klasserna i de kommunistiska systemen. De kom inte till makten för att *fullborda* en ny ekonomisk ordning, utan för att *upprätta* sin egen och därmed etablera sin makt över samhället.

Under äldre tider, när någon klass, del av en klass eller ett parti kom till makten, var detta slutresultatet av dess bildande och utveckling. Motsatsen gäller i Sovjetryssland. Där bildades den nya klassen alldeles avgjort först efter det att den hade övertagit makten. Dess klassmedvetande måste utvecklas före dess ekonomiska och fysiska makt, eftersom klassen i fråga inte hade slagit rot i nationens liv. Denna klass betraktade sin roll i förhållande till världen ur idealistisk synvinkel. Dess praktiska möjligheter minskades inte härigenom. Trots sina illusioner representerade den en objektiv tendens till industrialisering. Dess praktiska inriktning uppstod ur denna tendens. Löftet om en idealisk värld ökade tron i den nya klassens led och utsådde illusioner bland massorna. Samtidigt inspirerade den till jättelika fysiska insatser.

Eftersom denna nya klass inte hade bildats såsom en del av nationens ekonomiska och sociala liv redan innan den kom till makten, kunde den endast skapas i en organisation av speciell typ, utmärkt av en särskild disciplin grundad på enhetlig filosofisk åskådning och ideologiska uppfattningar. Enhetlig tro och järnhård disciplin var nödvändiga för att övervinna dess svagheter.

Rötterna till denna nya klass låg i ett särskilt parti av den bolsjevikiska typen. Lenin hade rätt i sin uppfattning att hans parti var ett undantag i det mänskliga samhällets historia, fastän han inte anade att det skulle bli upphovet till en ny klass.

För att vara mera exakt: upphovsmännen till den nya klassen är inte att söka i partiet av bolsjevikisk typ i dess helhet utan i det skikt av yrkesrevolutionärer som bildade dess kärna redan innan det kom till makten. Det var ingen tillfällighet att Lenin efter att 1905 års revolution hade misslyckats hävdade, att endast yrkesrevolutionärer – män vilkas enda yrke var revolutionärt arbete – kunde bygga upp ett nytt parti av den bolsjevikiska typen. Det var ännu mindre en slump att till och med Stalin, den blivande skaparen av en ny klass, var det mest framstående exemplet på en yrkesrevolutionär. Den nya härskande klassen hade långsamt utvecklats ur detta tunna skikt av revolutionärer. Dessa revolutionärer utgjorde länge dess kärna. Trotskij konstaterade att ursprunget till den kommande stalinistiska byråkratin låg hos de förrevolutionära yrkesrevolutionärerna. Vad han inte upptäckte var uppkomsten av en ny klass av ägare och utsugare.

Detta innebär inte att det nya partiet och den nya klassen är identiska. Partiet är emellertid kärnan i denna klass och tillika dess grundval. Det är mycket svårt, kanske omöjligt, att bestämma den nya klassens gränser och identifiera dess medlemmar. Den nya klassen kan sägas bestå av dem som har speciella privilegier och ekonomiska förmåner på grund av det monopol på förvaltningsuppgifterna som de innehar.

Eftersom förvaltning är oundgänglig i ett samhälle, kan nödvändiga administrativa funktioner existera sida vid sida med parasitiska funktioner hos en och samma individ. Inte alla medlemmar av partiet tillhör den nya klassen, lika litet som varje hantverkare eller medlem av stadsbornas partier var borgare.

Löst uttryckt: allteftersom den nya klassen blir starkare och får en mer utpräglad fysionomi, minskas partiets betydelse. Den nya klassens kärna och grundval skapas inom partiet och i dess topp, liksom också i statens politiska organ. Partiet, som en gång var levande och sammansvetsat, fullt av initiativ, håller på att försvinna och förvandlas till den traditionella oligarki som den nya klassen bildar och som oemotståndligt drar till sig dem som strävar att bli upptagna i den nya klassen, liksom den trycker ner alla som har några som helst ideal.

Partiet skapar klassen, men klassen växer till följd härav och använder partiet som sin bas. Klassen blir starkare, medan partiet blir svagare; detta är det oundvikliga ödet för alla kommunistpartier vid makten.

Om det inte vore starkt intresserat av produktionen, eller om det inte inom sig hade möjligheter att skapa en ny klass, skulle inget parti kunna handla på ett ur moralisk och ideologisk synpunkt lika dumdrigt sätt, ännu mindre hålla sig vid makten någon längre tid. Vid slutet av den första femårsplanen förklarade Stalin: "Om vi inte hade skapat vår apparat, skulle vi ha misslyckats!" Han borde ha ersatt ordet "apparat" med "ny klass", så skulle alltsammans ha varit klarare.

Det förefaller sällsamt att ett politiskt parti skulle kunna vara upphovet till en ny klass. Partier är i allmänhet en produkt av klasser och skikt som vuxit sig ekonomiskt och intellektuellt starka. Om man förstår de faktiska förhållanden i det förrevolutionära Ryssland och i andra länder i vilka kommunismen segrade över de nationella krafterna, måste det stå klart att ett parti av denna typ är en produkt av speciellt gynnsamma förutsättningar och att det inte ligger något ovanligt eller slumpartat i att det förhåller sig så. Ehuru bolsjevismens rötter sträcker sig långt tillbaka i den ryska historien, är partiet delvis en produkt av det unika mönster av internationella relationer i vilket Ryssland befann sig vid slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Ryssland var inte längre i stånd att leva i den moderna världen som en absolut monarki, och Rysslands kapitalism var alltför svag och alltför beroende av utländska makters intressen för att det skulle ha varit möjligt att genomföra någon industriell revolution. Denna revolution kunde endast sättas i verket av en ny klass eller genom ändring av samhällsordningen. Ännu fanns inte någon sådan klass.

I historien är det viktiga inte vem som sätter i gång en viss process – det enda viktiga är att processen sätts i gång. Så var fallet i Ryssland och andra länder där kommunistiska revolutioner ägde rum. Revolutionen skapade de krafter, ledare, organisationer och idéer som behövdes för den. Den nya klassen blev till av objektiva skäl och genom sina ledares önskan, intelligens och handlingskraft.

## 2

Den nya klassens sociala ursprung ligger i proletariatet precis som aristokratin uppstod i ett jordbrukssamhälle och borgarklassen i ett samhälle av köpmän och hantverkare. Det finns undantag, beroende på nationella förhållanden, men proletariatet i ekonomiskt underutvecklade länder är efterblivet och utgör det råmaterial från vilket den nya klassen utvecklas.

Det finns andra anledningar till att den nya klassen alltid handlar som förkämpe för arbetarklassen. Den nya klassen är antikapitalistisk och stöder sig följaktligen logiskt på de arbetande skikten. Den nya klassen understöds av den proletära kampen och proletariatets traditionella tro på ett socialistiskt, kommunistiskt samhälle, där det inte förekommer någon brutal utsugning. Det är livsviktigt för den nya klassen att säkerställa produktionens normala

gång, och därför kan den aldrig förlora sambandet med proletariatet. Viktigast av allt är att den nya klassen inte kan åstadkomma industrialisering och konsolidera sin makt utan arbetarklassens hjälp. Å andra sidan ser arbetarklassen frälsningen undan sin fattigdom och sin hopplöshet i industrins expansion. Under en lång period har den nya klassen samma intressen, idéer, trosföreställningar och förhoppningar som delas av arbetarklassen och de fattiga bönderna. Liknande sammansmältningar har inträffat i det förgångna mellan andra vitt skilda klasser. Representerade kanske inte borgarklassen bönderna i striden mot feodalherrarna?

Den nya klassens framstöt mot makten kommer som ett resultat av proletariatets och de fattigas strävanden. Detta är de massor på vilka partiet eller den nya klassen måste stödja sig och med vilka dess intressen är närmast förbundna. Så är det ända tills den nya klassen slutgiltigt upprättat sin makt och myndighet. Därutöver är den nya klassen endast intresserad av proletariatet och de fattiga i den utsträckning som är nödvändig för att utveckla produktionen och hålla de mest aggressiva och upproriska sociala krafterna underkuvade.

Det monopol vilket den nya klassen upprättar i arbetarklassens namn över hela samhället är i första hand ett monopol över själva arbetarklassen. Detta monopol är först intellektuellt, över det så kallade avantgardet inom proletariatet, och sedan över hela proletariatet. Detta är det största bedrägeri som klassen i fråga måste begå, men det visar att den nya klassens makt och intressen först och främst ligger inom industrin. Utan industrin kan den nya klassen inte konsolidera sin ställning och myndighet.

Söner till arbetarklassen är de pålitligaste medlemmarna av den nya klassen. Det har varit slavarnas öde att förse sina herrar med deras skickligaste och mest begåvade representanter. I detta fall uppstår en ny utsugande och styrande klass ur den utsugna klassen.

### 3

När de kommunistiska systemen analyserats kritiskt, anses det att deras viktigaste kännetecken är att en byråkrati, organiserad som ett speciellt socialskikt, härskar över folket. Detta är i allmänhet riktigt. En mera detaljerad analys skall emellertid visa att endast ett speciellt skikt av byråkrater – de som inte är förvaltningstjänstemän – bildar kärnan i den styrande byråkratin eller, enligt min terminologi, i den nya klassen. Detta är i verkligheten en politisk byråkrati eller en partibyråkrati. Andra tjänstemän bildar bara den apparat som den nya klassen kontrollerar; denna apparat kan vara klumpig och trög, men oavsett vilket den är måste den finnas i ett socialistiskt samhälle. Sociologiskt kan man dra gränsen mellan de olika slagen av tjänstemän, men i praktiken är de i det närmaste omöjliga att hålla isär. Det förhåller sig så inte bara därför att det kommunistiska systemet till själva sin natur är byråkratiskt, utan därför att kommunister har hand om de viktigare administrativa funktionerna. Dessutom kan skiktet av politiska byråkrater inte åtnjuta sina privilegier, om de inte låter smulorna från sitt bord falla ner till andra byråkratiska kategorier.

Det är viktigt att observera de grundläggande skillnaderna mellan de politiska byråkratier som omnämnts här och den som uppstår i och med varje centralisering inom det moderna näringslivet – särskilt sådana former av centralisering som monopol, storföretag och statsföretag. Antalet manschettarbetare växer ständigt inom de kapitalistiska monopolen och även inom socialiserade näringsgrenar i väster. I *Human Relations in Administration* (New York 1951) säger R. Dubin att statens tjänstemän inom näringslivet håller på att förvandlas till ett speciellt samhällsskikt.

Funktionärerna har en känsla av ett gemensamt öde för alla dem som arbetar tillsammans. De delar samma intressen, i synnerhet eftersom det förekommer jämförelsevis ringa konkurrens – befordran sker ju efter tjänsteår. Aggressiviteten mot medlemmar av samma grupp blir därför minimal, och detta arrangemang anses därför fylla en positiv funktion för byråkratins del. Den kåranda och den



informella sociala organisation som är typiska i dylika situationer föranleder emellertid personalen att försvara sina etablerade intressen i stället för att hjälpa sitt klientel och de folkvalda högre tjänstemännen.

Fastän dylika funktionärer har mycket gemensamt med de kommunistiska byråkraterna, i synnerhet vad kåranda beträffar, är de dock inte identiska. Även om statliga och andra byråkrater i icke-kommunistiska system bildar ett speciellt skikt, utövar de inte den myndighet som kommunisterna har. Byråkraterna i en icke-kommunistisk stat har politiska herrar, vanligen folkvalda, eller ägare över sig, medan kommunisterna varken har herrar eller ägare över sig. Byråkraterna i en icke-kommunistisk stat är tjänstemän i ett modernt kapitalistiskt folkhushåll, medan kommunisterna är något annat och nytt: en ny klass.

Liksom i andra egendomsägande klasser ligger beviset för att det verkligen rör sig om en särskild klass i dess äganderätt och dess speciella förhållande till andra klasser. På samma sätt anges den klass till vilken en medlem hör genom de materiella och andra privilegier som äganderätten skänker honom.

Äganderätt innebär enligt romersk rätt rätten att bruka, åtnjuta och förfoga över materiella nyttigheter. Den kommunistiska byråkratin brukar, åtnjuter och förfogar över nationaliserad egendom.

Om vi förutsätter att medlemskapet i denna byråkrati eller nya ägarklass kännetecknas av rätten att utnyttja privilegier som utmärker äganderätten – i detta fall nationaliserade materiella nyttigheter – så återspeglas medlemskapet av den nya klassen i en större inkomst i materiella nyttigheter och privilegier än vad samhället normalt skulle bevilja för sådana uppgifter. I praktiken framstår den nya klassens ägarskapsprivilegier som en exklusiv rätt, som ett partimonopol för den politiska byråkratin att fördela nationalinkomsten, fixera lönerna, leda den ekonomiska utvecklingen och förfoga över nationaliserad och annan egendom. Det är på detta sätt den framträder för vanliga människor, som betraktar den kommunistiske funktionären såsom mycket rik och som en man som inte behöver arbeta.

Ägarskapet till privategendom har av många skäl visat sig ogynnsamt för upprättandet av den nya klassens auktoritet. Dessutom var förintelse av den privata äganderätten nödvändig för nationernas ekonomiska omvandling. Den nya klassen hämtar sin makt, sina privilegier, sin ideologi och sina seder från ett speciellt slag av äganderätt – den kollektiva – som denna klass förvaltar och fördelar i nationens och samhällets namn.

Den nya klassen hävdar att ägarskapet härleder sig ur ett bestämt slag av sociala relationer. Det är relationerna mellan förvaltningens monopolister, som utgör ett tunt och slutet skikt, och den stora massan av producenter (bönder, arbetare och intelligentsia) som inte har några rättigheter. Denna relation gäller emellertid inte, eftersom den kommunistiska byråkratin åtnjuter ett monopol över fördelningen av alla materiella nyttigheter.

Varje grundläggande förändring i de sociala relationerna mellan dem som monopoliserar förvaltningen och dem som arbetar återspeglas oundvikligen i äganderättsförhållandena. De sociala och politiska relationerna och ägarskapet – styrelsens totalitära natur och maktmonopolet – bringas i fullständig överensstämmelse inom kommunismen än inom något annat system.

Att beröva kommunisterna deras rättigheter som ägare skulle vara att avskaffa dem som klass. Att tvinga dem att avstå från sina andra sociala maktbefogenheter så att arbetarna fick vara med och dela vinsten av sitt arbete – vilket kapitalisterna blev tvungna att gå med på som följd av strejker och parlamentariska aktioner – skulle innebära att kommunisterna berövades sitt monopol på egendom, ideologi och styrelse. Detta skulle vara början till demokrati och frihet inom kommunismen, slutet på kommunistisk monopolism och totalitarism. Tills detta

inträffar, finns det ingenting som tyder på att viktiga, grundläggande förändringar håller på att inträffa i de kommunistiska systemen, åtminstone inte i de människors ögon som tänker allvarligt på samhällsliga framsteg.

Den nya klassens ägarskapsprivilegier och medlemskap av denna klass är *administrativa* privilegier. Detta privilegium sträcker sig från den statliga förvaltningen och förvaltningen av ekonomiska företag till idrott och humanitära organisationer. Det politiska, partimässiga eller så kallade ”allmänna ledarskapet” ligger i händerna på kärntruppen. Denna ledarställning medför vissa privilegier. I sin bok *Staline au pouvoir*, utgiven i Paris 1951, hävdar Orlov att genomsnittslönen för en arbetare i Sovjetryssland 1935 var 1 800 rubel per år, medan lönen och andra förmåner för en sekreterare i en distriktskommitté uppgick till 45 000 rubel per år. Situationen har sedan dess förändrats för både arbetare och partifunktionärer, men det väsentliga inbördes förhållandet är detsamma. Andra författare har kommit till samma uppfattning. Skillnaderna mellan arbetarnas och partifunktionärernas löner är ytterligt stora; detta har inte kunnat döljas för dem som under de senaste åren besökt Sovjetryssland eller andra kommunistiska länder.

Även andra system har sina yrkespolitiker. Man kan tycka bra eller illa om dem, men de måste finnas. Samhället kan inte leva utan en stat eller en regering, och följaktligen kan det inte leva utan sådana som slåss om makten.

Det finns emellertid fundamentala olikheter mellan yrkespolitiker i andra system och i det kommunistiska systemet. I extrema fall använder politikerna i andra system regeringsmakten för att skaffa sig själva och sina hejdukar privilegier eller för att gynna det ena eller andra samhällsskiktets ekonomiska intressen. Situationen är en annan inom det kommunistiska systemet, där makten och regeringen är identiska med rätten att bruka, åtnjuta och förfoga över nästan all nationens egendom. Den som griper makten griper därmed privilegier och indirekt egendom. Makt eller politik som yrke är följaktligen inom kommunismen idealet för dem som önskar eller har utsikter att kunna leva som parasiter på andras bekostnad.

Före revolutionen betydde medlemskap i kommunistiska partiet offer. Att vara yrkesrevolutionär var en hög ära. Nu, när partiet har konsoliderat sin makt, betyder medlemskap i partiet att man tillhör en privilegierad klass. Och kärnan i partiet utgörs av de allsmäktiga utsugarna och härskarna.

Länge har kommunisternas revolution och det kommunistiska systemet kunnat dölja sin sanna natur. Uppkomsten av en ny klass har dolts bakom socialistisk fraseologi och, vilket är ännu viktigare, bakom de nya formerna av kollektivt ägarskap. Det så kallade kollektiva ägarskapet är ett kamouflage för den politiska byråkratins verkliga ägarskap. Och till att börja med hade denna byråkrati bråttom att fullborda industrialiseringen och gömde undan sin klassmässiga sammansättning under denna förklädnad.

#### 4

Den moderna kommunismens utveckling och uppkomsten av den nya klassen uppenbarar sig i karaktären hos dem som inspirerade den och i de roller de spelat.

Ledarna och deras metoder, från Marx till Chrusjtjov, har varit skiftande och föränderliga. Det föll aldrig Marx in att hindra andra från att ge uttryck åt sina uppfattningar. Lenin tolererade fri diskussion inom sitt parti och ansåg inte att partiets instanser, för att inte tala om partichefen, borde kontrollera framförandet av ”lämpliga” eller ”olämpliga” idéer. Stalin avskaffade varje slag av diskussion inom partiet och gjorde framförandet av ideologiska uppfattningar till en ensamrätt för den centrala instansen – eller för honom själv. Andra kommunistiska rörelser betedde sig annorlunda. Marx internationella arbetarförbund (den så kallade Första internationalen) till exempel var inte marxistisk i sin ideologi utan en

sammanslutning av olika grupper, som bara antog de resolutioner om vilka medlemmarna var ense. Lenins parti var en grupp av avantgardister som förenade revolutionär moral och enhetlig ideologisk struktur inåt med ett slags demokrati. Under Stalin blev partiet en massa av ideologiskt ointresserade människor som fick sina idéer uppifrån, men som var helhjärtade och enhälliga i försvaret av ett system vilket tillförsäkrade dem obestridliga privilegier. Marx skapade i verkligheten aldrig något parti. Lenin förintade alla partier utom sitt eget, däri inräknat det socialistiska partiet. Stalin förvisade till och med bolsjevikpartiet till en andraplansställning och förvandlade dess kärna till kärnan i den nya klassen och partiet till en privilegierad, opersonlig och färglös grupp.

Marx byggde upp ett system av de olika klassernas roll och av klasskampen inom samhället, ehuru det inte var han som upptäckte dem, och han insåg att mänskligheten till största delen består av medlemmar av klasser som klart låter sig åtskiljas, fastän han härvid bara omformulerade Terentius stoiska filosofi: *Humani nil a me alienum puto*. Lenin betraktade människorna snarare som delaktiga i vissa idéer än som medlemmar av klart åtskilda klasser. Stalin såg i människorna enbart lydiga undersåtar eller fiender. Marx dog som fattig emigrant i London, men han uppskattades av lärde män och inom rörelsen. Lenin dog som ledare av en av de största av alla revolutioner, men han dog som en diktator kring vilken en kult redan hade börjat bildas. När Stalin dog hade han förvandlat sig själv till en gud.

Dessa förändringar i personligheterna utgör endast en återspeglning av förändringar som redan hade ägt rum och som var själva själen i den kommunistiska rörelsen.

Ehuru han inte insåg det, inledde Lenin organiseringen av den nya klassen. Han byggde upp partiet efter bolsjevikiska linjer och utvecklade teorierna om dess unika och ledande roll vid uppbyggandet av det nya samhället. Detta är bara en sida av hans mångsidiga och jättelika insats; det är den sida som betingades av hans handlingar snarare än av hans önskningar. Det är också den sida som kommit den nya klassen att vörda honom.

Den verkliga och direkte upphovsmannen till den nya klassen var emellertid Stalin. Han var en man med snabba reflexer och en böjelse för rå humor, inte särskilt bildad och ingen god talare. Men han var en oböjlig dogmatiker och en stor administratör, en georgier som förstod bättre än någon annan vart de nya krafterna i Storrysland höll på att leda landet. Han skapade den nya klassen med hjälp av de mest barbariska metoder och skonade därvid inte ens denna klass själv. Det var oundvikligt att den nya klassen som satte honom på toppen senare skulle få underkasta sig hans otyglade och brutala vilja. Han var den sanne ledaren för denna klass så länge som klassen höll på att byggas upp och erövra makten.

Den nya klassen föddes under den revolutionära kampen inom kommunistpartiet, men den utvecklades under industrialiseringen. Utan revolutionen, utan industrin, skulle klassens ställning inte ha varit tryggad och dess makt skulle ha varit begränsad.

Medan landet höll på att industrialiseras började Stalin införa avsevärda olikheter i löner, samtidigt som han tillät en utveckling i riktning mot uppkomsten av diverse privilegier att fortsätta. Han trodde att industrialiseringen skulle omintetgöras, om inte den nya klassen fick ett materiellt intresse i utvecklingen genom att den fick förvärva en viss egendom själv. Utan industrialiseringen skulle den nya klassen få svårt att hålla sin ställning, eftersom den varken skulle vara historiskt rättfärdigad eller äga materiella resurser för sin fortsatta existens.

Ökningen i partiets medlemsantal, eller av byråkratin, stod i nära samband härmed. 1927, vid tröskeln till industrialiseringen, hade det sovjetryska kommunistpartiet 887233 medlemmar. 1934, vid slutet av första femårsplanen, hade medlemsantalet ökats till 1 874488. Detta var en företeelse som uppenbarligen stod i samband med industrialiseringen: utsikterna för den nya klassen och de privilegier dess medlemmar åtnjöt höll på att förbättras. Vad mera är,

privilegierna och klassen expanderade hastigare än själva industrialiseringen. Det är svårt att åberopa någon statistik på denna punkt, men slutsatsen är självklar för envar som håller i minnet att levnadsstandarden inte har hållit jämna steg med industriproduktionen, under det att den nya klassen faktiskt lagt beslag på lejonparten av de ekonomiska och övriga framsteg som uppnåtts genom massornas insatser och offer.

Upprättandet av den nya klassen gick inte gnisselfritt. Det mötte bitter opposition från de existerande klasserna och från de revolutionärer som inte kunde få verkligheten att stämma med de ideal för vilka de hade kämpat. I Sovjetryssland framträdde revolutionärernas opposition tydligast i konflikten mellan Trotskij och Stalin. Konflikten mellan Trotskij och Stalin, eller mellan oppositionen inom partiet och Stalin, liksom konflikten mellan regimen och bönderna, blev allt intensivare allt eftersom industrialiseringen fortskred och den nya klassens makt och myndighet växte.

Trotskij, som var en utmärkt talare, en briljant skribent och en durkdriven polemiker, en bildad man med ypperlig intelligens, brast endast i fråga om en egenskap: verklighetssinne. Han ville vara revolutionär under en tid då livet krävde prosa. Han önskade blåsa liv i ett revolutionärt parti som höll på att förvandlas till någonting helt annat – till en ny klass, som inte brydde sig om höga ideal och endast var intresserad av vardagslivets njutningar. Han väntade sig handling av en massa som redan var uttröttad av krig, svält och död, vid en tidpunkt då den nya klassen redan höll stadigt i tyglarna och hade börjat få smak för privilegieställningens behag. Trotskij's fyrverkeri lyste upp fjärran horisonter, men han kunde inte på nytt tända elden hos trötta människor. Han iakttog skarpt de nya företeelsernas bedrövliga sidor, men han begrep inte deras innebörd. Dessutom hade han aldrig varit bolsjevik. Detta var hans stora fel och samtidigt hans stora dygd. När han angrep partibyråkratin i revolutionens namn, angrep han kulturn av partiet och, fastän han inte var medveten om det, kulturn av den nya klassen.

Stalin såg inte långt, varken framåt eller bakåt. Han hade satt sig i spetsen för den nya makt som höll på att födas – den nya klassen, den politiska byråkratin och byråkratismen – och blev dess ledare och organisatör. Han predikade inte – han fattade beslut. Även han utlovade en lysande framtid, men en framtid som byråkratin kunde föreställa sig såsom verklig, därför att dess eget liv blev lättare för varje dag och dess ställning starkare. Han talade utan glöd och färg, men den nya klassen var bättre i stånd att förstå detta slags realistiska språk. Trotskij ville utvidga revolutionen till Europa; Stalin hade ingenting emot denna tanke, men den hindrade honom inte att främst bekymra sig om Moder Ryssland eller, närmare bestämt, att söka efter metoder att stärka det nya systemet och öka ryska statens makt och anseende. Trotskij var revolutionens och det förgångnas man. Stalin var nuets och följaktligen framtidens.

I Stalins seger såg Trotskij Thermidorreaktionen mot revolutionen, i verkligheten en byråkratisk korrupcion av sovjetregimen och revolutionens sak. Följaktligen genomskådade han och sårades djupt av Stalins amoralism. Trotskij var – ehuru han var omedveten härom – den förste som vid sina försök att rädda den kommunistiska rörelsen upptäckte den moderna kommunismens innersta väsen. Men han förmådde inte helt genomskåda den. Han utgick från att detta bara var en övergående uppblomstring för byråkratin, som fördärvade partiet och revolutionen, och drog konklusionen att lösningen låg i en ändring i toppen, en ”palatsrevolution”. När en palatsrevolution sedan faktiskt inträffade efter Stalins död fick man se att ingenting väsentligt hade ändrats: det var något djupare och varaktigare som saken gällde. Stalins sovjetryska Thermidor hade inte bara lett till upprättandet av en ännu mer despotisk styrelse än den närmast föregående utan också till att en ny klass hade installerat sig. Detta var fortsättningen på den andra, främmande revolution som oundvikligen hade fött och stärkt den nya klassen.

Stalin kunde med lika stor om inte större rätt åberopa sig på Lenin, precis som Trotskij gjorde. Stalin var nämligen Lenins och revolutionens äkta, om också onda avkomma.

Historien vet inte att berätta om någon tidigare personlighet av samma slag som Lenin, som genom sin mångsidighet och ihärdighet utvecklade en av de största revolutioner mänskligheten bevittnat. Den känner heller inte någon sådan personlighet som Stalin, som påtog sig den oerhörda uppgiften att i fråga om makt och egendom stärka och utveckla en ny klass, född av en av de största revolutionerna i ett av de största länderna i världen.

Bakom Lenin, som var ren lidelse och tanke, står Josef Stalins gråa, trista gestalt, symbolen för den nya klassens svåra, grymma och hänsynslösa uppmarsch till sin slutliga maktställning.

Efter Lenin och Stalin kom det som måste komma, nämligen medelmåttigheten i form av det kollektiva ledarskapet. Då kom också den till synes uppriktige, godhjärtade, icke-intellektuelle ”mannen av folket” – Nikita Chrusjtjov. Den nya klassen behöver inte längre de revolutionärer eller dogmatiker som den en gång behövde; den är nöjd med enkla personligheter som Chrusjtjov, Malenkov, Bulganin och Sjepilov, vilkas minsta uttalande återspeglar genomsnittsmänniskan. Den nya klassen är själv trött på dogmatiska utrensningar och utbildningskurser. Den skulle vilja leva i lugn och ro. Den måste skydda sig till och med mot sin egen auktoriserade ledare, nu när den har blivit tillräckligt stark. Stalin förblev densamme som han hade varit när klassen var svag, när grymma åtgärder var nödvändiga till och med mot dem i dess egna led som hotade att avvika. Idag är allt detta onödigt. Utan att uppge något som den skapat under Stalins ledarskap har den nya klassen under de senaste åren tyckts ge avkall på hans auktoritet. Men den har i verkligheten inte gett avkall på denna auktoritet – endast på Stalins metoder, som enligt Chrusjtjov skadade ”goda kommunister”.

Lenins revolutionära tidevarv ersattes av Stalins tidevarv, under vilket auktoritet och ägarskap och industrialisering stärktes därhän att den nya klassens hett åstundade fridfulla och goda liv kunde börja. Lenins *revolutionära* kommunism ersattes av Stalins *dogmatiska*, som i sin tur ersattes av den *icke-dogmatiska kommunismen*, ett så kallat kollektivt ledarskap eller en grupp oligarker.

Detta är de tre faserna i utvecklingen av den nya klassen i Sovjetryssland eller av den nya kommunismen (eller av varje annan typ av kommunism av vilken typ som helst).

Den jugoslaviska kommunismens öde blev att förena dessa tre faser i en enda personlighet, Tito, med bestämda nationella och personliga särdrag. Tito är en stor revolutionär, men utan originella idéer; han har erövrat personlig makt, men utan Stalins misstrogenhet och dogmatism. I likhet med Chrusjtjov är Tito en företrädare för folket, dvs. för partiets mellanskikt. Den väg som den jugoslaviska kommunismen har gått – att genomföra en revolution, kopiera stalinismen, sedan ta avstånd från stalinismen och söka sig sin egen form – kan man bäst studera i Titos person. Den jugoslaviska kommunismen har varit konsekventare än andra partier när det gäller att bevara det väsentliga i kommunismen, men ändå har den aldrig avstått från någon form som kunde vara till nytta för den.

De tre faserna i den nya klassens utveckling – Lenin, Stalin, ”kollektivt ledarskap” – är inte helt skilda från varandra vare sig materiellt eller idémässigt.

Lenin var också dogmatiker, och Stalin var också revolutionär, precis som det kollektiva ledarskapet kan ta sin tillflykt till dogmatism och till revolutionära metoder, om det blir nödvändigt. Vad mera är, den odogmatiska inställningen hos det kollektiva ledarskapet gäller endast för dess egen del, för toppfigurerna i den nya klassen. Å andra sidan måste folket desto envetnare ”uppfostras” i dogmernas, dvs. marxism-leninismens anda. Genom att lätta på sin dogmatiska stränghet och exklusivitet har den nya klassen, allt eftersom den blir ekonomiskt starkare, utsikt att uppnå större smidighet.

Kommunismens heroiska period är slut. De stora ledarnas tidevarv är till ända. De praktiska männens tid har kommit. Den nya klassen är skapad. Den står på höjden av sin makt och rikedom, men den saknar nya idéer. Det enda som återstår för den är att rättfärdiga sin egen existens.

## 5

Det skulle inte vara nödvändigt att fastslå att det i den samtida kommunismen ingår en ny ägande och utsugande klass, inte bara en övergående diktatur och en nyckfull byråkrati, om det inte vore så att vissa antistalinister, bland dem Trotskij, lika väl som vissa socialdemokrater hade utmålat det härskande skiktet såsom ett övergående byråkratiskt fenomen, för vars skull detta nya idealiska, klasslösa samhälle som ännu befinner sig i sin linda får lida, precis som det borgerliga samhället fick lida under Cromwells och Napoleons despotism.

Men den nya klassen är verkligen en ny klass med speciell sammansättning och speciell makt. Enligt vilken som helst vetenskaplig definition av begreppet klass, till och med den marxistiska, enligt vilken vissa klasser är lägre än andra allt efter sin speciella ställning inom produktionen, måste vi dra slutsatsen att en ny klass av ägare och utsugare har blivit till i Sovjetryssland och andra kommunistiska länder. Den speciella utmärkande egenskapen hos denna nya klass är dess kollektiva ägarskap. Kommunistiska teoretiker påstår – en del av dem tror till och med – att kommunismen har kommit fram till det kollektiva ägarskapet.

Kollektivt ägande i olika former har funnits i alla tidigare samhällen. Alla gamla orientaliska despotier grundade sig på statens eller kungens ägarprerogativ. I det gamla Egypten efter femtonde århundradet f. Kr. övergick den odlingsbara jorden i privat ägo. Före den tiden hade endast boningshusen och omgivande byggnader ägts privat. Statens jord delades ut för odling, medan statens tjänstemän förvaltade jorden och drev in skatterna på den. Kanaler och andra anläggningar var statsägda, liksom de viktigaste fabrikerna. Staten ägde allt, ända tills den förlorade sitt oberoende under första århundradet av vår tideräkning.

Detta bidrar att förklara den förgudning av Egyptens faraoner och av kejsarna som man stöter på i alla gamla österländska despotier. Detta ägarskap förklarar också hur man kunde företa sig jättelika arbetsuppgifter såsom byggandet av tempel, gravar och kejsarslott, kanaler, vägar och befästningar.

Den romerska staten behandlade nyerövrade jord som statens egendom och ägde ett avsevärt antal slavar. Medeltidskyrkan hade också kollektiv egendom.

Enligt själva sin natur var kapitalismen en fiende till kollektivt ägande, ända tills aktiebolagsformen infördes. Kapitalismen förblev en fiende till kollektivt ägande, fastän den inte kunde göra något för att hindra att det kollektiva ägarskapet utvidgades ytterligare och ökade sitt tillämpningsområde.

Kommunisterna har inte uppfunnit det kollektiva ägarskapet såsom sådant, men de har uppfunnit dess allomfattande karaktär, som sträcker sig längre än under tidigare epoker, längre till och med än i faraonernas Egypten. Detta är allt som kommunisterna har åstadkommit.

Den nya klassens ägarskap likaväl som dess karaktär har utformats under en viss tid och varit underkastad ständig förändring under denna utveckling. Till att börja med var det endast en liten del av nationen som kände något behov av att all ekonomisk makt lades i händerna på ett politiskt parti i syfte att underlätta den industriella omvandlingen. Partiet, som tjänstgjorde som proletariats avantgarde och som ”socialismens mest upplysta maktfaktor”, drev på med denna centralisation som kunde uppnås endast genom en ändring av ägarskapet. Denna ändring åstadkoms genom nationalisering, först av storföretagen och sedan av de smärre. Av-

skaffandet av den privata äganderätten var en nödvändig förutsättning för industrialiseringen och för uppkomsten av en ny klass. Utan sin speciella roll som samhällets förvaltare och fördelare av all egendom kunde emellertid kommunisterna inte förvandla sig till en ny klass, och inte heller kunde någon ny klass uppstå och stadigvarande etableras. Så småningom nationaliserades de materiella tillgångarna, men på grund av rätten att bruka, njuta av och förfoga över dem blev dessa tillgångar i verkligheten en egendom som tillhörde ett bestämt skikt inom partiet och den byråkrati som samlades omkring det.

Med tanke på äganderättens betydelse ur maktsynpunkt – och även på äganderättens frukter – kan partibyråkratin inte avstå från att utvidga sin äganderätt till och med över småföretagsamheten. På grund av sin totalitära natur och monopolism råkar den nya klassen oundvikligen i krig med allt som den inte själv förvaltar eller hanterar, och den måste medvetet sträva att förintä eller erövra det.

På tröskeln till kollektiviseringen sade Stalin att frågan om ”vem som skall göra vad med vem” hade uppstått, fastän sovjetregeringen inte mötte någon allvarlig opposition från ett politiskt och ekonomiskt söndrat bondestånd. Den nya klassen kände sin ställning hotad så länge som det fanns andra ägare än den själv. Den kunde inte ta risken av sabotage mot tillförseln av livsmedel eller av råvaror från jordbruket. Detta var den direkta anledningen till attacken mot bönderna. Det fanns emellertid också ett annat, ett klasspolitiskt skäl: bönderna kunde bli farliga för den nya klassen i ett labilt läge. Den nya klassen blev därför tvungen att ekonomiskt och administrativt slå under sig bönderna; detta skedde genom kolchozerna och traktorstationerna, som krävde en motsvarande ökning av den nya klassen ute i själva byarna. Till följd härav sköt byråkraterna upp som svampar även i byarna.

Att beslagtagandet av andra klassers, särskilt småföretagarnas, egendom, ledde till minskad produktion och till kaos i folkhushållet spelade ingen roll för den nya klassen. Viktigare var ur dess synpunkt – liksom för alla besuttna i historien – att uppnå och konsolidera sin ägarposition. Klassen drog nytta av den nya egendom den hade förvärvat, även om nationen förlorade på affären. Kollektiviseringen av bondejordbruken, som var ekonomiskt oberättigad, var oundviklig om den nya klassen skulle bli säkert installerad i sin maktposition och sitt ägarskap.

Det finns ingen pålitlig statistik tillgänglig, men allt tyder på att avkastningen per tunnland i Sovjetryssland inte har stigit över avkastningen i Tsarryssland och att antalet kreatur ännu inte närmar sig den förrevolutionära siffran.

Förlusterna i fråga om jordbrukets avkastning och i kreatursbeståndet kan beräknas, men förlusterna i mänsklig arbetskraft i form av de miljoner bönder som kastades i koncentrationsläger är oberäknliga. Kollektiviseringen var ett förhärjande och fruktansvärt krig som liknade rena vanvettet – utom att det var lönande för den nya klassen genom att befästa dess auktoritet.

Genom diverse metoder som nationalisering, tvångskooperation, höga skatter och olika prissättning förintades privategendomen och förvandlades till kollektivegendom. Upprättandet av den nya klassens ägarskap återspeglades i de förändringar som inträffade i medlemmarnas psykologiska inställning, levnadssätt och materiella ställning, den senare beroende på vilken position de intog på den hierarkiska skalan. Landställen, de bästa våningarna, möblerna och liknande ting förvärvades; särskilda bostäder och exklusiva vilohem inrättades för den högsta byråkratin, den nya klassens elit. Partisekreteraren och chefen för hemliga polisen blev på vissa orter inte bara de högsta myndighetspersonerna, utan de fick de bästa husen, bilar och liknande privilegievedermälen. De som stod under dem kom i fråga för motsvarande privilegier allt efter sin ställning i hierarkin. Statsbudgeten, ”gåvor” samt uppförandet och

ombyggandet av anläggningar för statens och dess representanters behov blev en ständig och outtömlig källa till förmåner för den politiska byråkratin.

Endast i sådana fall där den nya klassen inte förmådde bevara sitt ägarskap tillgrip den ren usurpation, eller i sådana fall då dylikt ägarskap var orimligt kostsamt eller politiskt farligt överlämnades det till andra skikt, eller också uppfanns andra äganderättsformer. Så uppgavs till exempel kollektiviseringen i Jugoslavien, därför att bönderna gjorde motstånd och därför att den ständiga minskningen av produktionen till följd av kollektiviseringen innebar en latent fara för regimen. Den nya klassen avstod emellertid aldrig från sin rätt att i dylika fall återta ägarskapet eller börja kollektivisera på nytt. Den nya klassen kunde inte avstå från denna rätt, ty om den gjorde det skulle den inte längre vara totalitär och monopolistisk.

Ingen blott och bar byråkrati skulle kunna vara så halsstarrig i fullföljandet av sina syften och mål. Endast de som är engagerade i nya former av ägarskap och som trampar upp nya vägar för produktionen förmår vara så envetna.

Marx förutsåg att proletariatet efter sin seger skulle utsättas för faror från de avsatta klassernas sida och från sin egen byråkrati. När kommunisterna, särskilt de jugoslaviska, kritiserar Stalins förvaltning och byråkratiska metoder, åberopar de vanligen Marx förutsägelser. Det som händer inom kommunismen idag har emellertid föga samband med Marx och förvisso inget samband alls med denna förutsägelse. Marx tänkte på faran av en ökning av en parasitisk byråkratklass, som finns även inom den samtida kommunismen. Men det föll honom aldrig in att den samtida kommunismens starka män, som dirigerar de materiella tillgångarna mer enligt sin egen klass intressen än för byråkratin som helhet, skulle utgöra den byråkrati han hade i tankarna. Även i detta fall kan Marx tjänstgöra som en god ursäkt för kommunisterna, vare sig det är den extravaganta smaken hos vissa skikt av den nya klassen eller den dåliga förvaltningen som råkar ut för kritik.

Den samtida kommunismen är inte bara ett parti av en viss typ eller en byråkrati som har uppstått ur en monopoliserad äganderätt och överdrivet statsingripande i folkhushållet. Den väsentliga aspekten av den samtida kommunismen är framför allt annat den nya klassen av ägare och utsugare.

## 6

Ingen klass etableras genom sina egna åtgärder, även om dess uppstigande organiseras och åtföljs av en medveten kamp. Detta gäller även om den nya klassen i kommunistiska länder.

Eftersom den nya klassens samband med folkhushållet och den sociala strukturen var svagt, och eftersom den med nödvändighet uppstod ur ett enda parti, blev den tvungen att upprätta den högsta möjliga organisatoriska sammanhållning. Slutligen tvingades den till att medvetet och överlagt retirera från sina tidigare teser. Följaktligen är den nya klassen högre organiserad och mer klassmedveten än någon tidigare i historien känd klass.

Detta påstående är riktigt endast om det uppfattas relativt; klassmedvetande och strukturell sammanhållning måste tolkas i relation till yttrevärlden och till andra klasser, makter och sociala krafter. Ingen annan klass i historien har varit så sammansvetsad och enhällig när det gällt att försvara sig och kontrollera det som den innehar – det kollektiva och monopolistiska ägarskapet och den totalitära maktpositionen.

Å andra sidan är den nya klassen samtidigt den som är mest vilseledd och minst medveten om sin existens. Varenda privat kapitalist eller feodalherre var medveten om att han tillhörde en speciell social kategori, som det gick att utpeka. Han trodde vanligen att denna kategori var förutbestämd att göra människosläktet lyckligt och att kaos och allmän ruin skulle inträffa utan denna kategori. En kommunistisk medlem av den nya klassen tror likaledes att utan hans



parti skulle samhället förfalla och gå under. Men han är inte medveten om att han tillhör en ny ägarklass, ty han betraktar sig inte som ägare och tar inte med i räkningen de speciella privilegier som han åtnjuter. Han tror att han tillhör en grupp med föreskrivna idéer, mål, attityder och roller. Det är allt han ser. Han kan inte se att han samtidigt tillhör en speciell social kategori: *ägar*-klassen.

Det kollektiva ägarskapet, som reducerar klassen, gör den samtidigt omedveten om sin klasskaraktär, och var och en av de kollektiva ägarna lurar sig själv, när han tror att han endast tillhör en rörelse som skulle vilja avskaffa allt vad samhällsklasser heter.

En jämförelse mellan den nya klassens och andra ägarklassers utmärkande drag avslöjar många likheter och många skillnader. Den nya klassen är glupsk och omättlig, precis som borgarklassen var. Men den har inte borgarklassens dygder, enkelhet och sparsamhet. Den nya klassen är lika exklusiv som aristokratin, men den saknar aristokratins förfining och stolta ridderlighet.

Den nya klassen har också vissa fördelar framför andra klasser. Eftersom den är mycket mer kompakt, är den bättre beredd för stora offer och heroiska bedrifter. Individerna är i ett och allt underordnad helheten; åtminstone kräver de rådande idealen en dylik underkastelse, även när individen är ute efter att berika sig själv. Den nya klassen är stark nog att utföra materiella och andra insatser som ingen annan klass har förmått utföra. Eftersom den äger nationens tillgångar, är den nya klassen i stånd att med religiöst nit ägna sig åt de syften den uppställt för sig och dirigera hela folkets krafter för främjande av dessa syften.

Den nya ägarklassen är inte samma sak som de politiska styrande, men den skapas och stöds av dessa styrande. Att bruka, njuta av och förfoga över all egendom är partiets och dess toppmäns privilegium.

Partimedlemmarna har en känsla av att maktställningen, denna kontroll över egendomen, för med sig all världens privilegier. Följaktligen måste den skrupelfria ärelystnaden, dubbelheten, fjäsket och avundsjukan oundvikligen växa. Karriärism och en ständigt expanderande byråkrati är kommunismens obotliga åkommor. Eftersom kommunisterna har förvandlat sig till ägare, och eftersom vägen till makt och materiella privilegier endast står öppen genom "hängivenhet" för partiet – för klassen, för "socialismen" – måste hänsynslös ärelystnad bli en av de härskande livsstilarna och en av de huvudsakliga metoderna för kommunismens utveckling.

I icke-kommunistiska system är sådana företeelser som karriärism och skrupelfri ärelystnad ett tecken på att det är lönande att vara byråkrat eller att ägarna har blivit parasiter, så att egendomsförvaltningen lämnas i händerna på anställda. Inom kommunismen vittnar karriärismen och den skrupelfria ärelystnaden om att det finns en oemotståndlig drift till ägarskap och de privilegier som åtföljer administration av materiella tillgångar och människor.

Tillhörigheten till andra ägarklasser är inte identisk med ägarskap till viss egendom. Detta är ännu mindre fallet inom det kommunistiska systemet, eftersom äganderätten är kollektiv. Att vara ägare eller delägare betyder inom det kommunistiska systemet att man inträder i den härskande politiska byråkratins led, och ingenting annat.

Precis som inom andra klasser stupar en del individer i den nya klassen utefter vägkanten, medan andra stiger i graderna. I klasser som vilar på privat äganderätt lämnar en individ sin egendom till sina efterkommande. I den nya klassen ärver ingen någonting, utom ambitionen att stiga till ett högre trappsteg i hierarkin. Den nya klassen skapas faktiskt ur folkets lägsta och bredaste skikt och befinner sig i ständig rörelse. Även om det är sociologiskt möjligt att bestämma vem som tillhör den nya klassen, så är det dock svårt att göra det, ty den nya

klassen sammansmälter med och rinner över i folket, i de lägre klasserna, och den förändras ständigt.

Vägen till toppen står teoretiskt öppen för alla, precis som varje soldat under Napoleon bar en marskalkstav i ränseln. Det enda som krävs för att komma fram på den vägen är uppriktig och fullständig lojalitet mot partiet eller den nya klassen. Öppen vid botten blir den nya klassen oavlåtligt och obarmhärtigt trängre mot toppen. Det räcker inte med en önskan för att kunna klättra uppför den, det är också nödvändigt att förstå och kunna utveckla doktrinerna, att visa fasthet i kampen mot motståndarna, exceptionell skicklighet och slughet i striderna inom partiet och talang i att stärka klassens ställning. Många känner sig kallade, men få blir utvalda. Ehuru den nya klassen är öppnare i vissa avseenden än andra klasser, är den också exklusivare än andra. Eftersom ett av den nya klassens viktigaste drag är maktmonopolet, stärks denna exklusivitet ytterligare av byråkratins hierarkiska fördomar.

Ingenstans har vägen någonsin stått så vidöppen för de hängivna och lojala som den gör inom det kommunistiska systemet. Men aldrig någonsin har det heller varit så svårt eller krävt så många offer att klättra upp till höjderna. Å ena sidan står kommunismen öppen och inbjudande för alla – å den andra är den exklusiv och intolerant även mot sina egna anhängare.

## 7

Förhållandet att det uppstått en ny klass av ägare i kommunistiska länder förklarar inte allt, men det är den viktigaste nyckeln till förståelse av de förändringar som periodiskt äger rum i dessa länder, i synnerhet i Ryssland.

Det säger sig självt att varje sådan förändring i varje särskilt kommunistiskt land och i det kommunistiska systemet som helhet måste undersökas för sig i syfte att fastställa förändringens storlek och betydelse under de speciella förhållandena. För att kunna göra detta måste emellertid systemet förstås som en helhet i största möjliga utsträckning.

I samband med de pågående förändringarna i Sovjetryssland torde det löna sig att i förbigående framhålla vad som sker i kolchozerna. Upprättandet av kolchozer och sovjetregeringens politik gentemot dem belyser klart den nya klassens utsugarnatur.

Stalin ansåg inte, och Chrusjtjov anser heller inte, kolchozer vara en "logisk socialistisk" form av äganderätt. I praktiken betyder detta att den nya klassen inte har lyckats helt överta förvaltningen i byarna. Genom kolchozerna och användning av systemet med tvångsköp av skörden har den nya klassen lyckats förvandla bönderna till sina vasaller och lägga vantarna på lejonparten av böndernas inkomster, men den nya klassen har inte blivit den enda makten över jorden. Stalin var fullt medveten härom. I sin skrift om socialismens ekonomiska problem i Sovjetryssland förutsåg Stalin före sin död att kolchozerna skulle bli statsegendom, vilket vill säga att byråkratin skulle bli den verkliga ägaren. När Chrusjtjov kritiserade Stalin för hans överdrivna bruk av utrensningar, tog han likväl inte avstånd från Stalins uppfattning om äganderätten till kolchozerna. Den nya regimens utnämning av 30000 partimedlemmar, huvudsakligen till ordförande i kolchozer, var endast en av de åtgärder som stod i överensstämmelse med Stalins politik.

Precis som under Stalin utvidgar den nya regimen under genomförandet av sin så kallade liberaliseringspolitik den nya klassens "socialistiska" ägarskap. Decentralisation inom folkhushållet innebär inte någon förändring i äganderätten utan ger endast större rättigheter åt byråkratin eller den nya klassens lägre skikt. Om den så kallade liberaliseringen och decentralisationen innebar något annat, skulle detta visa sig i att åtminstone en del av folket fick politisk rättighet att utöva ett visst inflytande på de materiella tillgångarnas förvaltning. Åtminstone skulle folket få rätt att kritisera oligarkins godtycke. Detta skulle leda till

uppkomsten av en ny politisk rörelse, även om det bara vore en lojal opposition. Detta nämns emellertid inte ens, precis som demokratin inom partiet inte nämns. Liberaliseringen och decentraliseringen är i kraft endast för kommunister, främst för oligarkin, den nya klassens ledare, och sedan för dem som befinner sig på de lägre trappstegen. Detta är den nya metoden – oundviklig under den pågående förändringen – att ytterligare stärka och konsolidera den nya klassens monopolistiska ägarställning och totalitära maktposition.

Att det finns en ny egendomsägande, monopolistisk och totalitär klass i de kommunistiska länderna tvingar oss till följande slutsats: Alla förändringar till vilka de kommunistiska ledarna tar initiativ dikteras först och främst av intressen och strävanden hos den nya klassen vilken, i likhet med alla socialgrupper, lever och reagerar, försvarar sig och avancerar i syfte att öka sin makt. Detta betyder emellertid inte att dessa förändringar inte kan vara av betydelse även för återstoden av folket. Fastän de nyheter som införts av den nya klassen ännu inte har märkbart påverkat det kommunistiska systemet, får de inte underskattas. Det är nödvändigt att vinna insikt om vad dessa förändringar väsentligen innebär för att kunna bestämma deras räckvidd och betydelse.

Den kommunistiska regimen måste i likhet med andra ta hänsyn till massornas stämning och strävanden. På grund av kommunistpartiets exklusivitet och frånvaron av en fri opinion i dess egna led kan regimen inte upptäcka massornas verkliga tillstånd. Deras missnöje tränger emellertid in i de högsta ledarnas medvetande. Trots sitt totalitära regemente är den nya klassen inte immun mot varje slag av opposition.

Väl vid makten har kommunisterna ingen svårighet att göra upp räkningen med borgarklassen och storgodsägarna. Den historiska utvecklingen går dessa och deras äganderätt emot, och det är lätt att egga upp massorna emot dem. Att beslagta borgarklassens och storgodsägarnas egendom är lätt nog; svårigheterna börjar när det blir fråga om att beslagta de små förmögenheterna. Men kommunisterna, som förvärvat makt genom de tidigare expropriationerna, kan göra även detta. Förhållandena klarnar snabbt: det finns inte längre några gamla klasser och gamla ägare, samhället är ”klasslöst” eller på väg att bli det, och människorna har börjat leva på ett nytt sätt.

Under sådana omständigheter förefaller krav på återgång till de gamla förrevolutionära förhållandena verklighetsfrämmande för att inte säga löjliga. Det existerar inte längre några materiella och sociala grundvalar för sådana förhållanden. Kommunisterna bemöter sådana krav som om de vore framställda på skämt.

Den nya klassen är känsligast för krav från folket på ett speciellt slag av frihet, inte på frihet i allmänhet eller politisk frihet. Den är särskilt känslig för krav på frihet att tänka och kritisera inom de nuvarande förhållandenas ram och inom ”socialismens” gränser, inte för krav på återgång till tidigare samhälls- och äganderättsförhållanden. Denna känslighet bottnar i klassens speciella ställning.

Denna nya klass känner instinktivt att nationens tillgångar i själva verket är dess egendom och att till och med uttrycken ”socialistisk”, ”samhällelig” och ”statlig” egendom betecknar en generell juridisk fiktion. Den nya klassen anser också att varje intrång på dess totalitära maktfullkomlighet skulle kunna sätta dess äganderätt i fara. Följaktligen motsätter sig den nya klassen varje typ av frihet, ögonskenligen i avsikt att bevara den ”socialistiska” äganderätten. All kritik mot den nya klassens monopolistiska förvaltning av samhällets egendom väcker fruktan för en tänkbar maktförlust. Den nya klassen är känslig för denna kritik och dessa krav i samma utsträckning som de avslöjar dess sätt att styra och härska.

Detta är en viktig motsägelse. All egendom betraktas juridiskt som samhällets och nationens egendom. Men i verkligheten förvaltar en enda grupp den i sitt eget intresse. Motsättningen

mellan de juridiska och de faktiska förhållandena resulterar ständigt i dunkla och abnorma samhällsliga relationer. Den innebär också att den ledande gruppens ord inte svarar mot dess gärningar och att alla dess aktioner leder till att dess egendomsinnehav och dess politiska ställning stärks.

Denna motsägelse kan inte hävas utan att klassens position råkar i fara. Andra härskande och egendomsbesittande klasser kunde heller inte lösa denna motsägelse, om de inte med våld berövades sitt monopol på makten och egendomen. Överallt där det har funnits en högre grad av frihet för samhället som helhet har de styrande klasserna på ett eller annat sätt tvingats att avstå från sitt ägarmonopol. Motsatsen är också sann: överallt där ett ägarmonopol har varit omöjligt, har frihet i viss mån blivit oundviklig.

Inom kommunismen ligger makten och egendomen nästan alltid i samma händer, men detta faktum döljs under juridiska förklädnader. Inom den klassiska kapitalismen åtnjöt arbetaren jämlikhet med kapitalisten inför lagen, trots att arbetaren utsögs och kapitalisten svarade för utsugningen. Inom kommunismen är alla, juridiskt sett, jämlika i fråga om materiella tillgångar. Den formelle ägaren är nationen. Men på grund av den monopoliserade förvaltningen åtnjuter i verkligheten endast det tunnaste skiktet av administratörer några egendomsrättigheter.

Varje verkligt krav på frihet inom kommunismen – det slags krav som drabbar det väsentliga i kommunismen – visar sig vid närmare undersökning vara ett krav på att de materiella förhållandena och äganderättsförhållandena skall bringas i överensstämmelse med vad lagen stadgar.

Ett krav på frihet – grundat på ståndpunkten att kapitalvaror som frambringas av nationen kan förvaltas effektivare av samhället än av ett privat monopol eller en privat ägare och följaktligen också bör ligga i händerna på eller kontrolleras av samhället genom dess fritt valda representanter – skulle tvinga den nya klassen att antingen göra medgivanden åt andra krafter eller kasta masken och erkänna sin roll som härskare och utsugare. Den typ av äganderätt och utsugning som den nya klassen skapar genom att använda sin makt och sina administrativa privilegier är av sådant slag att till och med denna klass själv måste förneka den. Understryker kanske inte den nya klassen att den använder sin makt och sina administrativa befogenheter i hela nationens namn för att bevara nationens egendom?

Detta gör den nya klassens juridiska ställning oviss och är också orsaken till den nya klassens största inre svårigheter. Motsägelsen avslöjar den bristande överensstämmelsen mellan ord och gärningar: medan den lovar att avskaffa alla sociala olikheter måste den ständigt öka dem genom att förvärva produkterna från nationens fabriker och bevilja privilegier åt sina anhängare. Den måste högljutt proklamera sin dogm att den uppfyller sin historiska mission att "slutgiltigt" befria mänskligheten från allt elände och alla olyckor, medan den handlar på rakt motsatt sätt.

Motsägelsen mellan den nya klassens verkliga ägarställning och dess juridiska position kan utgöra en grundval för kritik. Denna motsägelse bär inom sig möjligheten att inte bara egga upp andra utan också att fräta sönder klassens egna kadrer, eftersom privilegierna faktiskt bara åtnjuts av ett fåtal. När denna motsägelse intensifieras, erbjuder den möjligheter till verkliga förändringar i det kommunistiska systemet, vare sig den styrande klassen gillar dessa förändringar eller ej. Att denna motsägelse är så uppenbar har varit anledningen till de förändringar som vidtagits av den nya klassen, i synnerhet genom den så kallade liberaliseringen och decentraliseringen.

När den tvingas att retirera och kapitulera för individuella skikt, strävar den nya klassen att dölja denna motsägelse och stärka sin egen ställning. Eftersom dess äganderätt och makt-

position förblir intakta, visar alla åtgärder som vidtas av den nya klassen – även de som är demokratiskt inspirerade – en tendens att stärka den politiska byråkratins förvaltarställning. Systemet förvandlar de demokratiska åtgärderna till positiva metoder för att konsolidera de härskande klassernas ställning. Slaveriet i orienten under forntiden genomsyrade med nödvändighet alla samhällets verksamhetsgrenar och komponenter, inklusive familjen. Den härskande klassens monopolism och totalitarism under kommunismen påtvingas på samma sätt alla sidor av samhällslivet, fastän de politiska ledarna inte åsyftar detta.

Jugoslaviens så kallade företagsdemokrati och lokala autonomi, som uppfanns vid tiden för striden mot sovjetimperialismen såsom en långtgående demokratisk åtgärd avsedd att beröva partiet dess förvaltningsmonopol, har i allt högre grad inskränkts till endast ett av områdena för partiarbetet. Sålunda är det knappast möjligt att förändra det nuvarande systemet. Syftet att skapa en ny demokrati genom denna typ av förvaltning kommer inte att uppnås. Dessutom kan friheten inte utvidgas till större delen av kakan. Arbetarinflytandet i företagen har inte medfört någon andel i vinsten för dem som producerar, varken för nationen som helhet eller för de lokala företagen. Denna typ av förvaltning har i växande grad förvandlats till en för regimen ofarlig metod. Genom diverse skatter och andra medel har regimen exproprierat till och med den del av vinsten som arbetarna trodde att de skulle få. Endast smulor från de rikets bord och illusioner har lämnats kvar åt arbetarna. Utan universell frihet kan inte ens ett driftsråd vid ett företag arbeta fritt. Uppenbarligen kan ingen fritt avgöra någonting i ett ofritt samhälle. Givarna har på ett eller annat sätt själva lyckats ta hand om det mesta av värdet i den frihetens gåva de troddes skänka arbetarna.

Detta innebär inte att den nya klassen inte kan göra medgivanden åt folket, fastän den endast tar hänsyn till sina egna intressen. Arbetarstyre vid företagen, eller decentralisation, är ett medgivande åt massorna. Omständigheterna kan driva den nya klassen, hur monopolistisk och totalitär den än må vara, att retirera inför massornas krav. 1948, då konflikten mellan Sovjetryssland och Jugoslavien utspelades, blev de jugoslaviska ledarna tvingade att genomföra vissa reformer. Trots att detta kunde betyda ett steg tillbaka, genomförde de reformer så snart de såg sig själva sväva i fara. Någonting liknande händer idag i de östeuropeiska länderna.

För att försvara sin maktställning måste den härskande klassen genomföra reformer varje gång det blir uppenbart för folket att klassen behandlar nationens egendom som om den vore dess egen. Dylåka reformer proklamerar inte såsom vad de verkligen är utan i stället som ett led i ”socialismens fortsatta utveckling” och ”den socialistiska demokratin”. Grundvalen för reformer läggs när den ovannämnda diskrepansen blir offentlig. Ur historisk synvinkel tvingas den nya klassen att ständigt stärka sin maktställning även om den måste springa ifrån sanningen. Den måste ständigt demonstrera hur den framgångsrikt skapar ett samhälle av lyckliga människor, som samtliga åtnjuter lika rättigheter och har befriats från varje form av utsugning. Den nya klassen kan inte undgå att ständigt råka in i djupa inre motsägelser, ty trots sitt historiska ursprung är den ur stånd att legalisera sin ägarställning, och den kan inte avstå från ägarställningen utan att undergräva sig själv. Följaktligen tvingas den att försöka rättfärdiga sin växande maktfullkomlighet och åberopar därvid abstrakta och överkliga syften.

Det är en klass vars makt över människor är den fullständigaste som historien känner. Av detta skäl är det en klass med mycket inskränkta uppfattningar – uppfattningar som är falska och farliga. Tätt sammansvetsad och komplett maktfullkomlig som den är, måste den nya klassen bedöma sin egen och det omgivande folkets roller realistiskt.

Sedan den genomfört industrialiseringen kan den nya klassen inte göra något mer än stärka sin nakna makt och plundra folket. Den slutar skapa. Dess andliga arv drunknar i mörker.

Medan den nya klassen uppnådde en av sina största framgångar i och med revolutionen, är dess kontrollmetoder en av de skamligaste sidorna i världshistorien. Människor kommer att

härpa över de stordåd den utförde och skämmas över de medel den använde för att utföra dem.

När den nya klassen lämnar historiens scen – vilket måste hända – kommer det att bli mindre sorg över dess bortgång än det varit över någon annan klass före den. Genom att förkväva allt som inte passade den själv har den dömt sig själv till misslyckande och skamlig undergång.

## Partistaten

### 1

Det kommunistiska maktmaskineriet är kanske det enklaste som kan tänkas, fastän det leder till det mest raffinerade tyranni och den brutalaste utsugning. Enkelheten i detta maskineri beror på att ett enda parti, det kommunistiska, utgör ryggraden i hela den politiska, ekonomiska och ideologiska verksamheten. Hela det offentliga livet avstannar eller avancerar, retirerar eller gör helt om, allt efter vad som händer i partiinstanserna.

Under de kommunistiska systemen inser folket snabbt vad man har respektive inte har rätt att göra. Lagar och förordningar har inte någon väsentlig betydelse för dem. De faktiska och oskrivna reglerna rörande förhållandet mellan staten och dess undersåtar har det däremot. Oavsett lagarna vet alla att staten ligger i händerna på partikommittéerna och hemliga polisen. Ingenstans finns partiets ”ledande roll” föreskriven, men dess makt är etablerad i alla organisationer och sektorer. Ingen lag stadgar att hemliga polisen har rätt att kontrollera medborgarna, men polisen är allsmäktig. Ingen lag föreskriver att domstolarna och åklagare skall behärras av hemliga polisen och partikommittéerna, men så är det. De flesta vet att detta är fallet. Alla vet vad man kan och inte kan göra och vad som beror på vem. Folk anpassar sig efter miljön och de faktiska förhållandena och vänder sig till partiinstanserna eller till organ under partiets kontroll, så snart det gäller viktigare saker.

Dirigeringen av samhällsorganisationen och de sociala organen går till på följande enkla sätt: kommunisterna bildar en cell som vänder sig till politiska instanser i alla frågor. Så är det i teorin; i verkligheten fungerar det sålunda: i de fall då vederbörande samhällsorgan eller organisation leds av en person som också har makt inom partiet, vänder han sig inte till någon annan när det gäller mindre ärenden. Kommunisterna blir väl förtrogna med sitt system och med de förhållanden det skapar, de vänjer sig vid att skilja mellan viktigt och oviktigt och vänder sig till partiinstanserna endast i särskilt viktiga ärenden. Cellen existerar endast potentiellt, så att viktiga beslut träffas av partiet; åsikterna bland dem som har valt styrelse eller förvaltning inom en organisation är fullständigt betydelselösa.

Kommunisternas totalitära metoder och den nya klassen slog rot när kommunistpartiet höll på att förbereda sig för revolutionen; deras metoder att sköta förvaltningen och behålla makten går också tillbaka till den tiden. Den ”ledande rollen” inom statsorganen och samhällsorganisationerna är bara den tidigare kommunistiska cellen, som sedan dess har grenat ut sig, utvecklats och fullkomnats. Partiets andra ”ledande roll” vid ”uppbyggandet av socialismen” är ingenting annat än den gamla teorin om partiets avantgardesroll i förhållande till arbetarklassen, med den skillnaden att teorin förr hade en annan betydelse för samhället än den nu har. Innan kommunismen usurperade makten var denna teori nödvändig för att rekrytera revolutionärer och skapa revolutionära organ; nu tjänstgör den för att rättfärdiga den nya klassens totalitära kontroll. Den ena härstammar från den andra, men de är också sinsemellan olika. Revolutionen och dess former var oundvikliga och till och med behövliga för den del av samhället som oemotståndligt strävade efter tekniskt och ekonomiskt framåtskridande.

Det totalitära tyranni och den makt som utövas av den nya klass som uppstod under revolutionen har blivit det ok under vilket alla samhällsmedlemmar nu svettas blod. Speciellt

revolutionära former förvandlades till reaktionära. Så var också fallet med de kommunistiska cellerna.

Det finns väsentligen två metoder med vilkas hjälp kommunisterna kontrollerar samhällsmaskineriet. Den första är cellbildningen, som i princip och i teorin är huvudmetoden. Den andra, i verkligheten mera praktiska, förbehåller vissa statliga befattningar för partimedlemmar. Dessa poster, som är väsentliga i vilken stat som helst men i synnerhet i en kommunistisk stat, omfattar uppdrag inom polisen, särskilt hemliga polisen, samt diplomatin och officerskåren, framför allt poster inom informationsväsendet och de politiska avdelningarna. Inom domarkåren har hittills endast toppbefattningarna legat i händerna på kommunister. Domarkåren, som är underordnad partiet och polismyndigheterna, är i allmänhet dåligt betald och domarbanan lockar inte kommunister. Tendensen går emellertid nu mot att betrakta domarposterna som ett privilegium som endast står öppet för partimedlemmar; samtidigt ökas domarkårens privilegier. På detta sätt har kontrollen över domarna kunnat mildras, om också inte helt slopas, i förtröstan på att de kommer att fortsätta att döma enligt partiets intentioner eller ”i socialistisk anda”.

Endast i en kommunistisk stat är ett antal både specificerade och ospecificerade poster reserverade för partimedlemmar. Ehuru en kommunistisk regering är klassmässigt grundad, är den en partiregering; den kommunistiska armén är en partiarmé och staten är en partistat. Precisare uttryckt: kommunisterna tenderar att behandla armén och staten som sina exklusiva vapen.

Den exklusiva, om också oskrivna lagen att endast partimedlemmar kan bli poliser, officerare, diplomater och innehavare av därmed jämförliga befattningar eller att endast de kan utöva den verkliga makten skapar en speciell privilegierad grupp av byråkrater och förenklar statsmaskineriet och förvaltningen. På detta sätt utvidgades cellen och uppslukade mer eller mindre alla dessa funktionärer. Följden blev att cellen har försvunnit, medan alla dessa funktioner har blivit ett viktigt område för partiarbetet.

Det finns inom det kommunistiska systemet ingen skillnad mellan statliga funktioner och partiinstanser, såsom i exemplet partiet och hemliga polisen. Partiet och polisen blandas mycket intimt i det löpande arbetet; skillnaden dem emellan ligger endast i arbetsfördelningen.

Hela statsstrukturen organiseras på detta sätt. De politiska befattningarna reserveras uteslutande för partimedlemmar. Till och med i opolitiska statsorgan behåller kommunisterna de strategiska ställningarna eller uppsikten över förvaltningen. Att sammankalla ett möte med particentralen eller publicera en artikel är tillräckligt för att sätta hela staten och samhällsmekanismen i gång. Om svårigheter uppstår på någon punkt, rättar partiet och polisen mycket snabbt till ”misstaget”.

## 2

Kommunistpartiets speciella karaktär har redan diskuterats. Det finns också andra speciella drag som bidrar att avslöja vad som är det bärande i en kommunistisk stat.

Kommunistpartiet har inte fått sin säregna karaktär enbart därför att det är revolutionärt och centraliserat, iakttar militär disciplin och har vissa klart definierade syften eller andra karaktärsdrag. Det finns andra partier med liknande drag, även om dragen framträder starkare hos kommunistpartiet.

Emellertid är endast inom kommunistpartiet ”ideologisk enhet”, dvs. en identisk världsåskådning och syn på samhällsutvecklingen, obligatorisk för medlemmarna. Detta gäller endast för personer som fungerar i partiets högre instanser. De andra, som befinner sig på

lägre trappsteg, är bara tvungna att med läpparna bekänna sig till samma uppfattningar, medan de utför order som de får uppifrån. Tendensen går emellertid mot att förmå de lägre graderna att anpassa sina ideologiska uppfattningar efter ledarnas.

Lenin ansåg inte att partimedlemmarna samt och synnerligen var tvungna att ha samma åsikter. I praktiken vederlade eller bortförklarade han emellertid varje åsikt som inte föreföll att vara ”marxistisk” eller ”partimässig”, dvs. varje uppfattning som inte stärkte partiet på det sätt han från början hade tänkt sig. Hans uppgörelser med olika oppositionsgrupper inom partiet gick annorlunda till än Stalins, eftersom Lenin inte tog livet av sina undersåtar utan ”bara” tystade dem. Medan han satt vid makten existerade både yttrandefrihet och rösträtt. Den totala makten över allting hade ännu inte upprättats.

Stalin krävde ideologisk enhetlighet – obligatoriska filosofiska och andra uppfattningar – förutom politisk enhetlighet såsom en gemensam plattform för alla partimedlemmar. Detta är Stalins verkliga tillskott till Lenins lära om partiet. Stalin utformade begreppet obligatorisk ideologisk enhetlighet redan i sin tidiga ungdom: på hans tid blev enhetlighet en oskriven lag för alla kommunistiska partier, och den har förblivit det intill denna dag.

De jugoslaviska ledarna hyllar fortfarande samma uppfattning. De står fortfarande under Sovjets ”kollektiva ledarskap” och andra kommunistpartiers instanser. Detta ihärdiga fasthållande vid obligatorisk ideologisk enhetlighet inom partiet är ett tecken på att inga väsentliga förändringar har inträffat och bekräftar endast uppfattningen att fri diskussion inte är möjlig, eller möjlig endast i mycket begränsad utsträckning, under det ”kollektiva ledarskap” som råder idag.

Vad innebär obligatorisk enhetlighet inom partiet och vart leder den?

Dess politiska konsekvenser är mycket allvarliga. Makten inom vilket parti som helst, i synnerhet inom det kommunistiska partiet, ligger hos ledarna och de högre instanserna. Ideologisk enhetlighet såsom obligatorium, i synnerhet inom det centraliserade och militärt disciplinerade kommunistpartiet, leder oundvikligen till att den centrala ledarklicken får makten över medlemmarnas tankar. Ehuru ideologisk enhetlighet uppnåddes på Lenins tid genom diskussioner i toppen, började Stalin att reglera fram den. Idag nöjer sig det ”kollektiva ledarskapet” efter Stalin med att göra det omöjligt för nya sociala idéer att tränga fram. Marxismen har sålunda blivit en teori som uteslutande definieras av partiledarna. Det finns ingen annan form för marxism eller kommunism idag, och det är knappast möjligt att utveckla någon annan typ.

De samhällseliga konsekvenserna av den ideologiska enhetligheten har blivit tragiska: Lenins diktatur var sträng, men Stalins diktatur blev totalitär. Avskaffandet av alla ideologiska strider inom partiet betydde slutet på all frihet i samhället, eftersom de olika samhällsskikten endast kunde få uttryck genom partiet. Intolerans mot andra idéer och framhävande av marxismens påstådda ensamrätt att bli betraktad som vetenskap var inledningen till partiledningens ideologiska monopol, som senare utvecklades till ett fullständigt monopol över hela samhället.

Partiets ideologiska enhetlighet gör självständiga rörelser omöjliga inom det kommunistiska systemet, ja, inom samhället över huvud taget. Varje aktion blir beroende av partiet, som har fullständig kontroll över samhället; inom partiet finns inte den ringaste frihet.

Den ideologiska enhetligheten uppstod inte plötsligt, utan i likhet med allting annat inom kommunismen utvecklades den gradvis och nådde sin höjdpunkt under maktstriden mellan olika fraktioner. Det är inte alls någon slump att det under Stalins uppstigande till makten vid mitten av 20-talet för första gången öppet krävdes av Trotskij att han skulle avsvära sig alla andra idéer än dem som formulerades av partiet.



Partiets ideologiska enhetlighet bildar den andliga grundvalen för den personliga diktaturen. Utan den kan man inte ens tänka sig en personlig diktatur. Det är den som avlar och stärker diktaturen, och vice versa. Detta är lätt att förstå: ett monopol över idéer, eller obligatorisk ideologisk enhetlighet, är bara ett komplement och en teoretisk mask för den personliga diktaturen. Fastän den personliga diktaturen och den ideologiska enhetligheten framträdde tydligt redan i början av den samtida kommunismens eller bolsjevismens utveckling, sätter sig båda säkert i sadeln först när kommunismen helt erövrar makten, så att de – som tendens och ofta som förhärskande form – aldrig åter kan överges förrän i och med kommunismens fall.

Undertryckandet av alla ideologiska meningsskiljaktigheter mellan ledarna har också avskaffat alla fraktioner och strömningar och därmed all demokrati inom kommunistpartierna. Därmed började Führer-principens period inom kommunismen: ideologerna är rätt och slätt folk med makt inom partiet, utan hänsyn till deras otillräckliga intellektuella utrustning.

Bibehållandet av ideologisk enhetlighet inom partiet är ett omisskännligt tecken på bibehållandet av en personlig diktatur eller diktatur för ett litet antal oligarker, som temporärt samarbetar eller upprätthåller en maktbalans, såsom fallet är i Sovjetryssland idag. Vi finner en tendens till ideologisk enhetlighet även inom andra partier, i synnerhet inom socialistiska partier under deras tidigare utveckling. Detta är emellertid endast en tendens inom sådana partier – i de kommunistiska partierna har det blivit något obligatoriskt. Man är tvungen inte bara att vara marxist, utan att omfatta en typ av marxism som önskas och påbjuds av ledarskiktet. Marxismen har förvandlats från fri revolutionär ideologi till påbjuden dogm. Liksom i forna tiders österländska despotier är det den högsta myndigheten som tolkar och bestämmer trossatserna, och kejsaren är överstepräst.

Den obligatoriska ideologiska enhetligheten inom partiet, som har genomgått olika former och utvecklingsfaser, har förblivit det väsentligaste karaktärsdraget hos de bolsjevikiska eller kommunistiska partierna.

Om dessa partier inte samtidigt hade varit början till nya klasser, och om de inte hade fått sig tilldelade en speciell historisk roll att spela, skulle den obligatoriska ideologiska enhetligheten inte ha kunnat existera inom dem. Utom den kommunistiska byråkratin har ingen klass eller inget parti i modern tid nått fullständig ideologisk enhetlighet. Ingen hade tidigare till uppgift att förvandla hela samhället, huvudsakligen med politiska och administrativa medel. För en sådan uppgift är fullständig, fanatisk tro på de egna åsikternas rättfärdighet och ädelhet nödvändig. En sådan uppgift kräver exceptionella, brutala åtgärder mot andra ideologier och samhällsgrupper. Den kräver också ett ideologiskt monopol över samhället och absolut enhet inom den härskande klassen. De kommunistiska partierna har av denna anledning haft behov av en speciell ideologisk sammanhållning.

När den ideologiska enhetligheten väl är upprättad, verkar den kraftigt som en fördom. Kommunisterna uppfostras i föreställningen att ideologisk enhet, dvs, idéernas förestavande uppifrån, är det heligaste av allt och att fraktionsbildning inom partiet är det värsta av alla brott.

Fullständig kontroll över samhället kunde inte upprättas utan en uppgörelse med andra socialistiska grupper. Den ideologiska enhetligheten är vidare endast möjlig genom en utjämning inom partiets egna led. Bägge delarna inträffar ungefär samtidigt: för det totalitära systemets anhängare framstår de som ”objektivt” identiska, ehuru den förra innebär en försoning mellan den nya klassen och dess motståndare och den senare en försoning inom den styrande klassen. Stalin visste ju att Trotskij, Bucharin, Zinovjev och andra inte var utländska spioner och förrädare mot det ”socialistiska fosterlandet”. Men eftersom deras oenighet med honom fördröjde upprättandet av totalitär kontroll, måste han förinta dem. Hans brott inom partiet består i att han förvandlade ”objektiv ovänlighet” – de ideologiska och politiska

meningsskiljaktigheterna inom partiet – till en subjektiv skuld hos grupper och individer och tillskrev dem brott som de inte hade begått.

### 3

Men detta är den väg som inget kommunistiskt system kan undvika. Sättet att upprätta totalitär kontroll eller ideologisk enhet kan vara mindre kärt än Stalins, men det väsentliga innehållet är detsamma. Till och med där industrialiseringen inte är formen eller förutsättningen för upprättandet av totalitär kontroll, såsom fallet var i Tjeckoslovakien och Ungern, tvingas den kommunistiska byråkratin att upprätta samma maktformer i underutvecklade länder som dem som upprättats i Sovjetryssland. Detta sker inte bara därför att Sovjetunionen påtvingat dessa länder dessa former i deras egenskap av underordnade, utan därför att det ligger i de kommunistiska partiernas och ideologiernas egen natur att göra det. Partiets kontroll över samhället, identifieringen av staten och statsmaskineriet med partiet och yttranderättens beroende av den makt och ställning man innehar inom hierarkin – detta är de väsentliga och oundvikliga kännetecknen på varje kommunistisk byråkrati, så snart den kommer till makten.

Partiet är den huvudsakliga kraften i den kommunistiska staten och styrelsen. Det är alltings drivkraft. Det förenar inom sig den nya klassen, regeringsmakten, ägarskapet och idéerna.

Av detta skäl har militärdiktaturer inte varit möjliga under kommunismen, ehuru det förefaller som om militära sammansvärjningar hade förekommit i Sovjetunionen. Militärdiktaturer skulle inte förmå omfatta alla sidor av livet eller ens tillfälligt övertyga nationen om behovet av exceptionella insatser och självupppoffring. Detta kan endast åstadkommas av partiet, och då endast av ett parti med tro på så väldiga ideal att dess despoti förefaller dess medlemmar och anhängare nödvändig såsom den högsta form av statlig och samhällelig organisation.

Betraktad ur frihetens synpunkt skulle en militärdiktatur i ett kommunistiskt system innebära ett stort framsteg. Den skulle betyda slutet på partiets eller partioligarkins totalitära kontroll. Teoretiskt talat skulle emellertid en militärdiktatur bli möjlig endast efter ett militärt nederlag eller vid en exceptionell politisk kris. Till och med i ett sådant fall skulle den till att börja med bli en form av partidiktatur, annars skulle den bli tvungen att kamouflera sig inför partiet. Men detta skulle oundvikligen leda till en förändring i hela systemet.

Den kommunistiska partioligarkins totalitära diktatur inom det kommunistiska systemet är inte något resultat av tillfälliga politiska förhållanden utan av en lång och invecklad samhällsprocess. En förändring härvidlag skulle inte medföra en förändring av styrelseformen inom ett och samma system utan en ändring av själva systemet eller inledningen till en sådan ändring. En sådan diktatur är själv systemet, dess kropp och själ, dess väsen.

Kommunistregimen blir mycket hastigt en liten krets av partiledare. Påståendet att den är proletariats diktatur blir ett tomt slagord. Den process som leder fram till detta resultat utvecklar sig med oundvikligheten och okontrollerbarheten hos en naturkraft, och teorin att partiet är proletariats förtrupp underlättar bara denna process.

Detta betyder inte att partiet under kampen om makten inte skulle vara de arbetande massornas ledare eller att det inte arbetar i deras intresse. Men å andra sidan utgör partiets roll och kamp samtidigt stadier i och former för dess avancemang mot makten. Ehuru dess kamp hjälper arbetarklassen, stärker den partiet liksom också de framtida makthavarna och embryot till den nya klassen. Så snart det erövrat makten, kontrollerar partiet alla maktinstanser och övertar alla tillgångar, varvid det utger sig för att representera arbetarklassens och det arbetande folkets intressen. Bortsett från korta perioder av revolutionära strider, deltar proletariatet inte ens under revolutionen häri och spelar inte större roll än någon annan klass.

Detta betyder inte att proletariatet, eller vissa av dess skikt, inte temporärt har intresse av att hålla partiet vid makten. Bönderna stödde dem som tillkännagav sin avsikt att genom industrialisering rädda dem från hopplös fattigdom.

Ehuru vissa skikt av arbetarklassen tillfälligt kan stödja partiet, är regimen inte deras, och inte heller är deras andel i styrelsen av någon betydelse för utvecklingen av de samhällsliga framstegen och de sociala förhållandena. I det kommunistiska systemet görs ingenting för att hjälpa det arbetande folket, i synnerhet arbetarklassen, att uppnå makt och rättigheter. Det kan inte vara annorlunda.

Dessa klasser och massor utövar ingen makt, utan partiet gör det i deras namn. Inom varje parti, även de mest demokratiska, spelar ledarna en så betydelsefull roll att partiets makt blir ledarnas makt. Den så kallade ”proletariatets diktatur”, som är början till och i lyckligaste fall också blir partiets maktställning, utvecklar sig med nödvändighet till ledarnas diktatur. I en totalitär stat av detta slag är proletariatets diktatur en teoretisk motivering för eller på sin höjd en logisk maskering av en handfull oligarkers makt.

Marx tänkte sig proletariatets diktatur såsom demokrati inom och till förmån för proletariatet, dvs. ett styrelsesystem i vilket det finns många socialistiska strömningar eller partier. Den enda proletariatets diktatur på vilken Marx kunde bygga sin uppfattning, Pariskommunen 1871, bestod av flera partier, bland vilka det marxistiska partiet varken var det minsta eller det viktigaste. Men en proletariatets diktatur som direkt skulle utövas av proletariatet är en ren utopi, eftersom ingen samhällsstyrelse kan utövas utan politiska organisationer. Lenin delegerade proletariatets diktatoriska makt till ett enda parti – sitt eget. Stalin delegerade proletariatets diktatur till sin egen personliga maktställning – sin personliga diktatur inom partiet och staten. Efter den kommunistiske kejsarens död har hans efterföljare varit lyckliga nog att genom det ”kollektiva ledarskapet” kunna fördela makten sinsemellan. I varje fall är proletariatets diktatur sådan kommunisterna uppfattar den antingen ett utopiskt ideal eller en funktion som förbehålls en elitgrupp av ledande partimän.

Lenin trodde att de ryska sovjeterna, Marx ”yppersta upptäckt”, utgjorde proletariatets diktatur. På grund av sitt revolutionära initiativ och tack vare massornas deltagande i kampen tycktes sovjeterna faktiskt i början vara något av detta slag. Trotskij trodde också att sovjeterna var en modern politisk arbetsform på samma sätt som parlamenten, födda under striden mot enväldiga monarker, har varit. Detta var emellertid illusioner. Sovjeterna förvandlades från revolutionära organ till en form som passade den nya klassens eller partiets totalitära diktatur.

Så var också fallet med Lenins demokratiska centralism, som omfattade både partiet och staten. Så länge som offentliga meningsskiljaktigheter tolereras inom partiet, kan man fortfarande tala om centralism – låt vara att det inte är någon särskilt demokratisk form av centralism. När den totalitära makten upprättas, försvinner centralismen och oligarkins nakna despotism tar överhand.

Härav kan vi dra slutsatsen att det föreligger en ständig tendens att förvandla en oligarkisk diktatur till en personlig diktatur. Ideologisk enhetlighet, den oundvikliga kampen i partiets topp och behoven hos systemet som helhet tenderar mot personlig diktatur. Den ledare som lyckas kravla sig upp till toppen med sina medhjälpare är alltid den som lyckas mest logiskt uttrycka och beskydda den nya klassens intressen vid varje given tidpunkt.

Det finns en stark tendens till personlig diktatur i andra historiska situationer: sålunda måste alla krafter underordnas en idé och en vilja när industrialiseringen forceras eller när en nation är i krig. Men det finns ett specifikt och kommunistiskt skäl för personlig diktatur: makten är kommunismens och varje sann kommunist grundläggande mål och medel. Makthungern är

omätlig och oemotståndlig bland kommunister. Seger i striden om makten är liktydigt med att upphöjas till gud; misslyckande betyder den djupaste förödmjukelse och vanära.

De kommunistiska ledarna måste ha en benägenhet för personlig extravagans – någonting som de inte kan motstå på grund av sin mänskliga skröplighet och på grund av makthavares inneboende behov av att vara lätt igenkännliga förebilder i fråga om glans och makt.

Karriärism, extravagans och maktlystnad är oundvikliga, liksom korruption. Vi talar inte här om korruption bland statens tjänstemän, ty sådant kanske inträffar mindre ofta än i den stat som föregick kommunismen. Det gäller en speciell typ av korruption, som förorsakas av att regeringsmakten ligger i händerna på en enda politisk klick och utgör källan till alla privilegier. ”Omsorg om de sina” och deras placering på lukrativa poster och utdelning av alla slags privilegier blir något ofrånkomligt. Förhållandet att regeringen och partiet är identiska med staten – och i praktiken med innehavet av all egendom – gör att den kommunistiska staten är en stat som korrumpierar sig själv, eftersom den oundvikligen tillskapar privilegier och parasitiska arbetsuppgifter.

En medlem av jugoslaviska kommunistpartiet beskrev mycket målande den atmosfär i vilken en riktig kommunist lever: ”Jag är faktiskt sliten i tre delar: jag ser några som har en bättre bil än jag har, men jag tycker inte att de är partiet och socialismen mer hängivna än jag. Jag blickar ner från höjderna på dem som inte har någon bil, eftersom de faktiskt inte har förtjänat någon. Alltså har jag tur, som har den bil jag har.”

Han var uppenbarligen inte någon sann kommunist, utan en sådan som hade blivit kommunist därför att han var idealist, och som sedan, när han blev desillusionerad, försökte trösta sig med vad han kunde uppnå genom en normal byråkratisk karriär. Den sanne kommunisten är en blandning av fanatiker och ohämmad maktmänniska. Endast den typen skapar en äkta kommunist. De andra är idealister eller karriärister.

Eftersom det kommunistiska systemet vilar på förvaltningen, är det ofrånkomligen byråkratiskt med en strängt hierarkisk organisation. I det kommunistiska systemet upprättas exklusiva grupper omkring de politiska ledarna och partiinstanserna. All politisk planläggning reduceras till käbbel inom dessa exklusiva grupper, i vilka familiaritet och klickanda blomstrar. Den högsta gruppen är vanligen den intimaste. Vid intima supéer, på jakter, vid samtal mellan två eller tre personer avgörs statsangelägenheter av den livsviktigaste betydelse. Möten inom partiinstanserna, konferenser med regeringen och olika församlingar tjänar inget annat syfte än att deltagarna skall göra deklARATIONER och visa sig. De inkallas endast för att bekräfta vad som i förväg kokats ihop i de intima köken.

Kommunisterna står i ett fetischistiskt förhållande till staten eller regimen, precis som om den vore deras privata egendom. Samma män, samma grupper som är intima och familjära innanför partiet, blir stela, formella och pompösa individer, när de uppträder som representanter för staten.

Denna monarki är allt utom upplyst. Monarken själv, diktatorn, känner sig varken som monark eller som diktator. När någon kallade Stalin diktator, förlöjligade han denna tanke. Han kände sig som representant för den kollektiva partiviljan. Han hade i viss mån rätt – eftersom troligtvis ingen annan i historien någonsin har haft så stor personlig makt. Liksom alla andra kommunistiska diktatorer var han medveten om att varje återtag från partiets ideologiska grundvalar, från den nya klassens monopolism, från ägarskapet till alla nationens tillgångar eller från oligarkins totalitära maktställning skulle leda till hans oundvikliga fall. Stalin hade ju heller aldrig en tanke på något sådant återtag, eftersom han var systemets främste representant och skapare. Emellertid var även han beroende av det system som hade

skapats under hans regeringstid eller av åsikterna inom partioligarkin. Han kunde inte göra något emot dem eller förbigå dem.

Det visar sig alltså att i det kommunistiska systemet är ingen oberoende, varken männen i toppen eller ens ledaren själv. De är alla beroende av varandra och måste undvika att bli skilda från sin omgivning, från de förhärskande idéerna, kontrollmaskineriet och intressena.

Är det då någon mening i att tala om proletarietets diktatur under kommunismen?

#### 4

Kommunisternas teori om staten, en teori som utarbetats av Lenin och kompletterats av Stalin och andra, grundar den totalitära diktaturen på partibyråkratin. Två element är grundläggande för teorin: teorin om staten i och för sig och teorin om statens bortvissnande. Dessa bägge element är förknippade sinsemellan och representerar tillsammans hela teorin. Lenins teori om staten framläggs fullständigast i hans avhandling Staten och revolutionen, som skrevs medan han höll sig dold undan den provisoriska regeringen alldeles innan oktoberrevolutionen utbröt. Liksom allt annat som Lenin skrivit lutar denna teori åt den revolutionära sidan av Marx lära. I sin diskussion av staten utvecklade Lenin denna aspekt vidare och drev den till ytterligheter, varvid han särskilt utnyttjade erfarenheterna av 1905 års ryska revolution. Historiskt sett var Lenins skrift av mycket större betydelse som ett ideologiskt vapen i revolutionen än som grundval för utvecklingen av en ny samhällsmakt, uppbyggt enligt dess idéer.

Lenin reducerade staten till ett våldsmedel, eller rättare sagt till det organ för tyranni som en klass använder till att undertrycka andra klasser. I ett försök att formulera statens natur så slående som möjligt konstaterade Lenin: ”Staten är en klubb”.

Lenin såg att staten även hade andra funktioner, men i dessa funktioner upptäckte han samtidigt det som för honom föreföll att vara statens mest outhärliga funktion – att en klass använder den råa styrkan mot de andra klasserna.

Lenins teori, som kräver förintelse av den gamla statsapparaten, var i verkligheten långt ifrån vetenskaplig. Denna Lenins skrift – som är ytterst betydelsefull ur historisk synpunkt – skulle legitimera allt som är typiskt för kommunisternas teorier över huvud. Partierna utgår från de omedelbara behoven, skapar av dem generaliseringar, skenbart vetenskapliga slutsatser och teorier, och proklamerar halvsanningar som sanningar. Att makt och våld är grundläggande drag hos varje statlig makt, eller att individuella samhälleliga och politiska krafter utnyttjar statsmaskineriet, i synnerhet vid väpnade sammanstötningar, låter sig inte förnekas. Erfarenheten visar emellertid att statsmaskineriet är nödvändigt för samhället eller nationen av ännu ett skäl – för utveckling och samordning av samhällets olika funktioner. Den kommunistiska teorin lika väl som Lenins förbiser detta förhållande.

För mycket länge sedan fanns det samhällen utan stat och myndigheter. De var inga sociala gemenskaper utan övergångsstadier mellan samhällslivets halvdjuriska och mänskliga former. Även dessa ytterst primitiva samhällen hade något slags maktapparat. Allt eftersom samhällslivet antar mer komplicerade former skulle det vara naivt att försöka bevisa att behovet av statens tjänster skulle avta i framtiden. Som stöd för Marx, som i detta avseende höll med anarkisterna, avsåg och försökte Lenin att upprätta just ett sådant statslöst samhälle. Utan att ingå på någon diskussion om i vilken utsträckning hans premisser var berättigade, måste vi komma ihåg att han tänkte sig sitt samhälle klasslöst. Enligt denna teori kommer det inte att finnas några klasser och ingen klasskamp; det kommer inte att finnas någon som kan förtrycka och utsuga andra, och det kommer inte att finnas något behov av en stat. Intill dess är alltså ”proletarietets diktatur” den mest ”demokratiska” staten, av det skälet att den ”avskaffar” klasserna och därigenom till synes gör sig själv överflödig. Följaktligen är allt

som stärker denna diktatur eller leder till klassernas ”avskaffande” rättfärdigt, framstegsvänligt och liberalt. På de ställen där de inte har makten är kommunisterna talesmän för de mest demokratiska åtgärder, emedan detta underlättar deras kamp; på de ställen där de lyckas gripa makten blir de motståndare till alla demokratiska former som påstås vara ”borgerliga”. De proklamerar ständigt sin löjliga klassificering av demokrati i ”borgerlig” och ”socialistisk”, ehuru den enda rimliga och rättvisa distinktionen måste dras uteslutande med ledning av det mått av frihet som finns eller graden av universalitet i bestående fri- och rättigheter.

I hela den leninistiska eller kommunistiska teorin om staten finns det luckor både i det vetenskapliga och i det praktiska betraktelsesättet. Erfarenheten har bevisat att resultatet blir raka motsatsen till vad Lenin tänkte sig, klasserna försvann inte under ”proletariatets diktatur”, och ”proletariatets diktatur” började inte vissna bort. I verkligheten var skapandet av kommunisternas totala maktställning och *likvideringen av det gamla samhällets klasser* avsedda att se ut som en likvidering av *klasser över huvud taget*. Men ökningen av statens makt, eller rättare sagt av den byråkrati med vars hjälp staten införde sitt tyranni, slutade inte med proletariatets diktatur. I stället växte den. Teorin måste lappas ihop på ett eller annat sätt: Stalin hade hittat på en ännu högre roll för sovjetstaten såsom ”uppfostrare”, innan den ”vissnade bort”. Om den kommunistiska teorin om staten och i synnerhet dess praktiska tillämpning reduceras till sitt verkliga väsen, dvs. till våld och tvång såsom statens viktigaste eller enda funktion, skulle Stalins teori kunna sägas innebära att polisregimen har denna höga eller ”uppfostrande” roll att spela. Begripligt nog skulle endast en illvillig tolkning kunna leda till en sådan slutsats. Och i denna Stalins teori ligger en av kommunismens halvsanningar: Stalin visste inte hur han skulle kunna förklara det uppenbara faktum att statens makt och välde ständigt växte i det redan ”etablerade socialistiska samhället”. Därför tog han en av statens funktioner – den uppfostrande – såsom dess huvuduppgift. Han var inte i stånd att använda tyranniet, eftersom det inte längre fanns några klasser i opposition.

Det ligger till på samma sätt med de jugoslaviska ledarnas teorier om ”självstyrelse”. Vid sammanstötningen med Stalin måste de ”rätta” hans ”avvikelser” och göra något så att staten snart skulle börja ”vissna bort”. Det spelade ingen roll för dem eller för Stalin att de därmed ytterligare främjade och stärkte statens funktion – våldet – som för dem var den viktigaste funktionen och den funktion på vilken de grundade sin teori om staten.

Stalins idéer om hur staten vissnar bort medan den blir starkare, dvs. det sätt på vilket statens funktioner oavbrutet utvidgas och drar till sig ett växande antal medborgare, är ytterst intressanta. När Stalin iakttog statsmaskineriets ständigt växande och expanderande roll, trots den redan ”påbörjade” övergången till ett ”fullkomligt klasslöst” kommunistiskt samhälle, tänkte han att staten skulle försvinna genom att alla medborgare höjdes till statens nivå och tog hand om dess angelägenheter. Lenin hade dessutom talat om den tid då ”till och med husmödrar kommer att förvalta statsstyrelsen”. Teorier liknande Stalins cirkulerar i Jugoslavien, som vi sett. Varken dessa eller Stalins förmår slå en bro över den ständigt växande klyftan mellan å ena sidan de kommunistiska teorierna om staten med klassernas ”försvinnande” och statens eget ”bortvissnande” och å den andra verkligheten under partibyråkratins totalitära makt.

## 5

Det viktigaste problemet för kommunismen i både teori och praxis är frågan om staten; denna fråga är en ständig källa till svårigheter, eftersom den innebär en så uppenbar motsägelse inom kommunismen själv.

De kommunistiska regimerna är en form av latent inbördeskrig mellan regeringen och folket. Staten är inte bara ett verktyg för tyranniet – både samhället och statsmaskineriets exekutiva

instanser befinner sig i ständig och livlig opposition mot oligarkin, som strävar att slå ner denna opposition med naket våld. I praktiken är kommunisterna ur stånd att uppnå sitt mål: en stat som enbart vilar på öppet våld, och inte heller är de i stånd att underkuva samhället fullständigt. Men de är i stånd att kontrollera tvångsorganen, dvs. polisen och partiet, som i sin tur kontrollerar hela statsmaskineriet och dess funktioner. Den opposition som statens organ och funktioner bedriver mot partiets och polisens ”irrationella” åtgärder eller mot individuella politiska funktionärer är i verkligheten samhällets opposition, överflyttad till statsmaskineriet. Den är ett uttryck för missnöje på grund av förtrycket och stympningen av samhällets objektiva strävanden och behov.

I de kommunistiska systemen blir staten och de statliga funktionerna inte reducerade till organ för förtryck, och inte heller är de identiska med dessa. Såsom organisation för det nationella och sociala livet är staten *underordnad* dessa förtryckets organ. Kommunismen är oförmögen att lösa detta dilemma, av det skälet att den genom sin egen totalitära despotism oundvikligen kommer i konflikt med andra och motsatta samhällstendenser, tendenser som tar sig uttryck till och med i statens samhälleliga funktioner.

På grund av denna motsägelse och kommunisternas ofrånkomliga och ständiga behov av att i främsta rummet hantera staten som ett tvångsredskap kan den kommunistiska staten aldrig bli en rättsstat eller en stat där domstolarna är oberoende av regeringen och i vilken lagarna verkligen efterlevs. Hela det kommunistiska systemet strider mot en sådan stat. Inte ens om de kommunistiska ledarna önskade skapa en rättsstat skulle de kunna göra det utan att sätta sin egen totalitära maktställning i fara.

Oberoende domstolar och lagens herravälde skulle oundvikligen göra det möjligt för en opposition att framträda. Det finns till exempel ingen lag i det kommunistiska systemet som hindrar yttrandefrihet eller organisationsrätt. Lagarna i kommunistiska länder garanterar medborgarna alla möjliga rättigheter och grundar sig på den oberoende rättskipningens princip. I praktiken existerar ingenting sådant.

Diverse friheter erkänns formellt i kommuniststaterna, men ett avgörande villkor är förutsättningen för att få utöva dem: friheterna måste utnyttjas enbart i det ”socialistiska” systems intresse som kommunistledarna representerar eller för att stödja deras styre. Denna praxis, som strider mot lagar och förordningar, leder oundvikligen till att polisen och partiinstanserna använder utomordentligt stränga och hänsynslösa metoder. De lagliga formerna måste å ena sidan skyddas, medan samtidigt maktmonopolet måste garanteras.

I det kommunistiska systemet kan den lagstiftande makten för det mesta inte skiljas från den verkställande. Lenin ansåg detta vara en fulländad lösning. Det hävdar också de jugoslaviska ledarna. I ett enpartisystem är detta en av källorna till regimen despotism och allsmäktighet.

På samma sätt har det i praktiken varit omöjligt att skilja polisens och domstolarnas myndighet åt. De som häktar dömer också och verkställer straffen. Cirkeln är sluten: den verkställande, den lagstiftande, den utredande makten, domstolen och straffverkställighetsorganen är samma sak.

Varför måste den kommunistiska diktaturen använda lagar i så stor utsträckning som den faktiskt gör? Varför måste den gömma sig bakom legaliteten?

Den politiska propagandan i utlandet är en av orsakerna. En annan viktig anledning är att den kommunistiska regimen måste garantera och fixera deras rättigheter på vilka den stöder sig – den nya klassen – för att hålla sig själv uppe. Lagarna skrivs alltid med den nya klassens eller partiets behov som ledstjärna. Officiellt måste lagarna skrivas för alla medborgare, men medborgarna åtnjuter skyddet av dessa lagar villkorligt, endast om de inte är ”socialismens fiender”. Följaktligen är kommunisterna alltid oroliga för att de skall bli tvungna att tillämpa

de lagar som de har antagit. Därför lämnar de alltid ett kryphål eller gör ett undantag som sätter dem i stånd att smita undan sina egna lagar.

De jugoslaviska lagstiftande myndigheterna har till exempel den principen att ingen kan dömas annat än för en handling som exakt formulerats i lagen. Flertalet politiska rättegångar förs emellertid under åberopande av ”fientlig propaganda”, ehuru detta begrepp med avsikt lämnats odefinierat och i stället överläts åt domarna eller hemliga polisen att definiera.

Av dessa skäl är politiska rättegångar i kommuniststater för det mesta arrangerade på förhand. Domstolarna har till uppgift att demonstrera det som makthavarna behöver få demonstrerat, eller också har de till uppgift att leverera ett *juridiskt* kamouflage för den *politiska* domen över den ”fientliga verksamhet” som den anklagade bedrivit.

Vid rättegångar som förs efter denna metod är bekännelse från den anklagades sida det viktigaste. Han måste själv erkänna att han är en fiende. På så sätt kan tesen bekräftas. Bevisen – hur litet av den varan som det nu kan finnas – måste ersättas av en skuld-bekännelse.

De politiska rättegångarna i Jugoslavien är bara fickupplagor av Moskvarättegångarna. De så kallade Moskvarättegångarna är de groteskaste och blodigaste exemplen på juridiska och rättsliga komedier inom det kommunistiska systemet. Flertalet andra rättegångar är av liknande slag i den mån det gäller handlingar och deras straff.

Hur sköts politiska rättegångar?

På anmodan av partiets funktionärer fastställer partipolisen först att en viss person är ”fiende” till de bestående förhållandena; om inte annat så är hans åsikter och diskussioner med intima vänner ägnade att ställa till besvär, åtminstone för myndigheterna på platsen. Nästa steg är att förbereda fiendens avlägsnande i lagliga former. Detta sker antingen genom en provokatör, som provocerar offret att göra ”komprometterande uttalanden”, att delta i illegalt organisationsarbete eller begå liknande handlingar, eller också sker det genom en angivare som helt enkelt vittnar mot offret enligt polisens önskemål. Flertalet illegala organisationer i kommuniststaterna skapas av hemliga polisen i syfte att locka in motståndarna till regimen i dem och försätta dessa motståndare i en position där polisen kan göra upp räkningen med dem. Den kommunistiska regimen avskräcker inte ”klandervärda” medborgare från att begå lagöverträdelse och brott; den eggas dem tvärtom till sådana förseelser och förbrytelser.

Stalin opererade i allmänhet utan domstolarna och använde i stor utsträckning tortyr. Även om tortyr inte används, utan domstolarna får göra tjänst i stället, är allt väsentligen samma sak: kommunisterna gör upp räkningen med sina motståndare inte därför att dessa begått några brott, utan därför att de är motståndare. Det låter sig sägas att flertalet politiska förbrytare som straffas är oskyldiga ur juridisk synpunkt, fastän de är motståndare till regimen. Men ur kommunistisk synpunkt straffas dessa motståndare ”fullt lagenligt”, även om det inte finns någon juridisk grund för en fällande dom.

När medborgarna spontant vänder sig mot regimen, hanterar de kommunistiska myndigheterna dem utan hänsyn till konstitutionella eller juridiska bestämmelser. Den moderna historien känner inga åtgärder mot massornas opposition som är lika brutala, omänskliga och olagliga som kommunistregimernas. De åtgärder som vidtogs i Poznan är de bäst kända, men inte de brutalaste. Ockupations- och kolonialmakter tillgriper sällan sådana åtgärder, fastän de är erövrare och genomför sina aktioner med stöd av undantagslagar och undantagsåtgärder. De kommunistiska makthavarna genomför dem i sitt ” eget ” land genom att trampa sina egna lagar i stoftet.



Inte ens i icke-politiska sammanhang går domarna och de lagstiftande myndigheterna säkra för despoterna. Den totalitära klassen och dess medlemmar kan inte låta bli att blanda sig i domstolarnas och lagstiftarnas angelägenheter. Detta är en vardaglig företeelse.

En artikel som den 23 mars 1955 inflöt i Belgradtidningen *Politika* (Politiken) erbjuder en lämplig illustration till domstolarnas verkliga roll och ställning i Jugoslavien (även om det i Jugoslavien alltid rått en högre grad av legalitet än i andra kommunistländer):

Vid en diskussion av problem som sammanhänger med inom folkhushållet opererande förbrytare vid en tvådagarskonferens under ordförandeskap av allmänne åklagaren Brana Jevremović, tillkännagav allmänna åklagarna i delstaterna, i Vojvodina och i Belgrad att ett samarbete mellan domstolsorganen och de autonoma organen inom folkhushållet och alla politiska organisationer är nödvändigt för fullständig framgång i striden mot de förbrytare som opererar inom folkhushållet och alla politiska organisationer ...

De allmänna åklagarna anser att samhället ännu inte har reagerat med tillräcklig kraft, när det gäller att befria sig från dylika förbrytare ...

Åklagarna var ense om att samhällets reaktion måste bli mer effektiv. Enligt åklagarnas mening är strängare straff och strängare metoder för straffverkställigheten endast en del av de åtgärder som bör vidtagas ...

De exempel som åberopades under diskussionerna bekräftar uppfattningen att vissa fientliga element som har förlorat striden på det politiska området nu gett sig in på det ekonomiska området. Följaktligen är problemet om förbrytaren inom folkhushållet inte bara ett juridiskt problem utan också ett politiskt, vilket kräver samarbete mellan alla statens organ och sociala organisationer ...

Såsom sammanfattning av diskussionen underströk allmänne åklagaren Brana Jevremović legalitetens betydelse under de förhållanden som blivit följden av den decentralisering som ägt rum i Jugoslavien och påpekade det berättigade i den stränghet med vilken våra högsta ledare dömt individer som gjort sig skyldiga till brottsliga handlingar mot folkhushållet.

Det är uppenbart att åklagarna här bestämmer att domstolarna skall döma och straffen utmätas enligt de "högsta ledarnas" intentioner. Vad återstår sedan av domstolar och laglig ordning?

I det kommunistiska systemet ändras de juridiska teorierna allt efter omständigheterna och oligarkins behov. Vysjinskijs princip, som kräver att en dom skall grundas på "maximal tillförlitlighet", dvs. på politisk analys och politiska behov, har övergivits. Även om mera humana och mera vetenskapliga principer införs, kommer ingenting väsentligt att ändras, förrän förhållandet mellan regeringen och domstolarna och lagen själv ändras. Periodiska kampanjer för "legalitet" och Chrusjtjovs skryt om att partiet "numera" har lyckats få polisen och domstolarna under kontroll avslöjar bara förändringar i den form som den härskande klassens behov av rättssäkerhet tar sig. De röjer inga förändringar i den härskande klassens inställning till samhället, till staten, domstolarna eller lagarna.

## 6

Det kommunistiska systemet kan inte frigöra sig från formalism och inte heller avskaffa partiinstanserna och polisens inflytande på rättegångar, val och liknande händelser. Ju högre upp man går, desto mer blir legaliteten en ren dekoration och desto större blir regeringens roll inom domstolarna, vid valen och eljest.

Det tomma och pompösa i kommunistiska val är allmänt känt; om jag minns rätt kallade Attlee dem kvickt "kapplöpning med en häst". Det förefaller som om man skulle kunna fråga: Hur kommer det sig att kommunisterna inte kan reda sig utan val, även om dessa inte har någon inverkan på de politiska förhållandena? Varför kan de inte reda sig utan en så kostsam och innehållstom anordning som ett parlament?

Återigen är propagandan och utrikespolitiken några av skälen. Det är också det att ingen regim, inte ens en kommunistisk, kan existera om inte allt är lagligen konstituerat. Under nuvarande förhållanden sker detta med hjälp av valda folkrepresentanter. Folket måste formellt bekräfta allt som kommunisterna gör.

Dessutom finns det ett djupare liggande och viktigare skäl för det parlamentariska systemet i kommuniststaterna. Det är nödvändigt att den högsta partibyråkratin, eller den nya klassens kärna, skall godkänna de åtgärder som regeringen vidtar. En kommunistregering kan strunta i allmänna opinionen, men varje kommunistregering är bunden av allmänna opinionen inom partiet och bland kommunisterna. Fastän valen knappast har någon mening för kommunisterna, sker följaktligen ändå urvalet av dem som skall sitta i parlamentet med största omsorg från den högsta partigruppens sida. Vid detta urval tas hänsyn till alla omständigheter, såsom gjorda tjänster, roll och uppgifter inom rörelsen och samhället, företrädda yrken. Från inre partisynpunkt är valen till ledarposter mycket viktiga: ledarna fördelar de partibefogenheter i parlamentet som de anser viktigast. Sålunda får ledarskapet all den legalitet det behöver för att kunna verka i partiets, klassens och folkets namn.

Försöken att tillåta att två eller flera kommunisterna konkurrerar om samma mandat i parlamentet har inte medfört några konstruktiva resultat. Det har förekommit flera fall då detta försökts i Jugoslavien, men ledarklickens har kommit till den uppfattningen att dessa försök varit "söndrande". Meddelanden har nyligen inlupit om att ett stort antal kommunistiska kandidater konkurrerar om samma mandat i de östeuropeiska länderna. Avsikten kan ha varit att få två eller flera kandidater till varje befattning, men det är knappast möjligt att detta skall ske systematiskt. Det skulle vara ett steg framåt och skulle till och med kunna bli början till en vändning mot demokrati inom det kommunistiska systemet. Det förefaller mig emellertid som om det fortfarande skulle vara lång väg att gå innan dylika åtgärder genomförs och som om utvecklingen i Östeuropa först måste gå i riktning mot det jugoslaviska systemet med "arbetarförvaltning" i stället för att bli en politisk demokrati med ty åtföljande förändringar. Den despotiska kärnan håller fortfarande allting i sina händer, medveten om att uppgivandet av dess traditionella partisammanhållning skulle visa sig farlig. Varje frihet inom partiet sätter inte bara ledarnas auktoritet utan själva det totalitära systemet i fara.

De kommunistiska parlamenten är inte i stånd att fatta beslut om någonting av vikt. Utvalda på förhand som de är och smickrade över att ha blivit på detta sätt utsedda, har representanterna ingen makt eller mod att debattera, ens om de skulle vilja göra det. Eftersom deras mandat inte beror på väljarna, känner sig representanterna dessutom inte ansvariga inför dem. Kommunistiska parlament kallas med rätta "mausoleer" för de representanter som bildar dem. Deras rätt och roll består i att tid efter annan enhälligt gilla vad som redan har beslutats på deras vägnar i kulisserna. Någon annan typ av parlament behövs inte för detta slags regim; mot vilken annan typ som helst skulle man faktiskt kunna rikta invändningen att den skulle vara onyttig och alltför kostsam.

## 7

Grundad på makt och våld och i ständig konflikt med sitt eget folk, måste den kommunistiska staten vara militaristisk, även om det inte finns någon yttre anledning. Kulten av styrkan, i synnerhet den militära styrkan, är ingenstans så förhållande som i kommunistiska länder. Militarismen är den nya klassens grundläggande behov inåt; den är en av de krafter som möjliggör den nya klassens existens, styrka och privilegier.

Under ständigt tvång att i första hand, och när så krävs uteslutande, vara ett våldsorgan har den kommunistiska staten ända från början varit en byråkratisk stat. Uppehållen genom en handfull makthavares despotism utövar den kommunistiska staten större makt än någon annan

statlig organisation med hjälp av olika lagar och förordningar. Kort efter sitt upprättande blir den kommunistiska staten fylld av så mycket regler och påbud att till och med domare och jurister har svårt att hitta rätt ibland dem. Allt måste nog regleras och bekräftas, även om föga står att vinna härpå. Av ideologiska skäl utfärdar kommunistiska lagstiftare ofta diverse lagar utan att ta hänsyn till den faktiska situationen och de praktiska möjligheterna. Försjunkna i sina juridiska och abstrakta ”socialistiska” formler, undandragna all kritik eller opposition, pressar de in livet i paragrafer som de lagstiftande församlingarna mekaniskt godkänner.

Men när det gäller någon fråga rörande oligarkins behov och dess ledares arbetsmetoder, då är den kommunistiska regimen icke-byråkratisk. Inte ens i undantagsfall vill topparna inom staten och partiet fjättra sig med förordningar. Den politiska planläggningen och rätten att fatta politiska beslut ligger i deras händer, och dessa tål inte uppskov eller alltför strikt formell behandling. Vid beslut rörande näringslivet som helhet och i alla andra frågor utom betydelselösa representationsfrågor och formella ärenden fungerar spetsarna utan alltför stora restriktioner. Skaparna av den stelaste typen av byråkrati och politisk centralism är som individer betraktade inte byråkrater och inte heller är de bundna av lagar och förordningar. Stalin var till exempel inte byråkrat i något avseende. På många kommunistledares kontor och expeditioner råder det oordning och uppstår förseningar.

Detta hindrar dem inte från att vid tillfälle ta ståndpunkt ”mot byråkratismen”, dvs. mot både skrupelfrihet och långsamhet inom förvaltningen. Idag kämpar de mot den stalinska formen för byråkratisk förvaltning. De har emellertid ingen som helst avsikt att eliminera den verkliga, fundamentala byråkratism som florerar i förvaltningen av den politiska apparaten i stat och näringsliv.

I denna ”kamp mot byråkratismen” återoppar kommunistledarna vanligen Lenin. Ett mycket omsorgsfullt studium av Lenin avslöjar emellertid att han inte förutsåg att det nya systemet var på väg mot politisk byråkrati. I sina konflikter med den byråkrati som delvis ärvdes från den tsaristiska förvaltningen skyllde Lenin de flesta svårigheterna på att ”det inte finns några organisationer vilkas personal utvalts från en lista på kommunister eller en lista på medlemmar av Sovjets partiskolor”. De gamla ämbetsmännen försvann under Stalin, och kommunister från ”listan” trädde in på deras poster, men trots detta växte byråkratismen. Inte heller i sådana länder som Jugoslavien, där den byråkratiska förvaltningen avsevärt hade försvagats, avskaffades dess egentliga väsen – monoopolet på den politiska förvaltningen och de relationer som härigenom uppstår. Till och med när den avskaffas såsom administrativ styrelsemetod fortlever byråkratismen som politiskt-socialt fenomen.

Den kommunistiska staten eller regimen strävar till fullständig avpersonalisering av individen, nationen och till och med sina egna representanter. Den syftar till att förvandla hela staten till en tjänstemannastat. Den strävar att direkt eller indirekt reglera och kontrollera löner, bostadsförhållanden, ja till och med den intellektuella aktiviteten. Kommunisterna gör inte åtskillnad på folk efter om de är tjänstemän eller inte – alla betraktas som tjänstemän – utan efter den lön de får och det antal privilegier de åtnjuter. Med hjälp av kollektiviseringen blir till och med bonden så småningom medlem av det allmänna byråkratiska samhället.

Så ter det sig emellertid bara utifrån. Inom det kommunistiska systemet är samhällsgrupperna skarpt åtskilda. Trots dessa olikheter och konflikter är emellertid det kommunistiska samhället som helhet enhetligare än något annat. Svagheten i denna helhet ligger i det tvång som dikterar dess inställning och relationer och i de ingående delarnas intressekonflikter. Varje del är emellertid beroende av alla andra delar, precis som i ett enda stort maskineri.

I en kommunistisk regim eller stat likaväl som i en absolut monarki är den mänskliga personlighetens utveckling ett abstrakt ideal. Under den absoluta monarkins tid, då

merkantilisterna påtvang näringslivet statens kontroll, trodde kronan själv – till exempel Katarina den stora – att staten var pliktig att omfostra folket. De kommunistiska ledarna arbetar och tänker på samma sätt. På den absoluta kungamaktens tid gjorde emellertid regeringen detta såsom ett försök att underordna de rådande idéerna under sina egna. I det kommunistiska systemet av idag är regeringen samtidigt ägare och ideolog. Detta betyder inte att den mänskliga personligheten har försvunnit eller att den har förvandlats till en trög, opersonlig kugge som roterar inuti ett stort, känslolöst statsmaskineri i överensstämmelse med en allsmäktig trollkarls vilja. Personligheten, som enligt själva sin natur är både kollektiv och individuell, är oförstörbar, till och med under ett kommunistiskt system. Naturligtvis kvävs den lättare under detta system än under andra, och dess individualitet måste manifesteras på annat sätt.

Dess värld är en värld av små dagliga bekymmer. När dessa bekymmer och önskningskolliderar med befästningarna kring det system som innehar ett monopol på folkets materiella och intellektuella liv, är inte ens denna lilla värld längre fri eller trygg. Inom det kommunistiska systemet är otrygghet individens livsform. Staten ger honom möjlighet att försörja sig, men på villkor att han underkastar sig. Personligheten slits mellan vad vederbörande önskar och vad han faktiskt kan få. Det står människan fritt att erkänna kollektivets intressen och underkasta sig dem, precis som i alla andra system, men hon kan också göra uppror mot kollektivets usurpatoriska representanter. Flertalet individer inom det kommunistiska systemet är inte motståndare till socialismen, utan motståndare till det sätt på vilket den förverkligas – detta bekräftar att kommunisterna inte håller på att utveckla någon form av äkta socialism. Individen gör uppror mot de begränsningar som ligger i oligarkins intresse, inte mot dem som ligger i samhällets intresse.

Var och en som inte lever under dessa system har svårt att fatta hur människor, i synnerhet sådana stolta och tappra folk, i så stor utsträckning kan ha uppgivit sin frihet att tänka och arbeta. Den mest exakta om också inte fullständigaste förklaringen till detta läge är tyranniets stränghet och totala omfattning. Men det finns djupare liggande skäl.

Ett skäl är historiskt: folket blev tvunget att lida denna förlust av sin frihet i sin oemotståndliga strävan mot samhällets ekonomiska omdaning. Ett annat skäl är av intellektuell och moralisk art. Eftersom industrialiseringen hade blivit en fråga på liv och död, blev socialismen, eller kommunismen såsom dess ideala uttrycksform, ett ideal och ett hopp nästan därhän att den blev ett slags religiös besatthet hos både folket och kommunisterna. I deras ögon som inte tillhörde de gamla samhällsklasserna skulle en avsiktlig och organiserad revolt mot partiet eller regimen ha varit liktydig med förräderi mot fosterlandet och de högsta idealen.

Det viktigaste skälet till att det inte uppstod något organiserat motstånd mot kommunismen ligger djupt i den kommunistiska statens allomfattande natur och totalitära prägel. Den hade trängt in i alla samhällets och personlighetens porer – in i vetenskapsmännens framtidsvisioner, diktarnas inspiration och de älskandes drömmar. Att uppresas emot den betydde inte bara att dö den desperates död utan att brännmärkas och utstötas ur samhället. Det finns ingen luft och inget ljus under kommunistregimens järnåsa.

Ingendera av de två huvudtyperna av oppositionsgrupper – den som härstammar från de gamla samhällsklasserna och den som består av ursprungliga kommunister – kunde finna några vägar och medel att bekämpa detta intrång på deras frihet. Den första gruppen strävade bakåt, medan den andra utvecklade en meningslös och tanklös aktivitet och gav sig in på dogmatiskt käbbel med regimen. Förhållandena var ännu inte mogna för att man skulle finna nya vägar.

I avvaktan härpå var folket instinktivt misstänksamt mot den nya vägen och gjorde motstånd mot varje steg och varje liten detalj. Idag är detta motstånd det största, det verkligaste hotet

mot kommunistregimerna. De kommunistiska oligarkerna vet inte längre vad massorna tänker eller känner. Regimerna känner sig otrygga på ett hav av djupt och dovt missnöje.

Ehuru historien inte känner något system som så framgångsrikt lyckats *kväsa* sina motståndare som den kommunistiska diktaturen, har heller aldrig något *framkallat* ett så djupt och vidsträckt missnöje. Det förefaller som om missnöjet växte desto mer, ju mer samvetet trampas under fötterna och ju mindre förutsättningarna för upprättande av en organisation blir.

Den kommunistiska totalitarismen leder till totalt missnöje, i vilket alla meningsskiljaktigheter så småningom suddas ut, utom hat och förtvivlan. Spontant motstånd – miljoners missnöje med vardagslivets småting – är den form av motstånd som kommunisterna inte har lyckats kväsa. Detta bekräftades under tysk-ryska kriget. När tyskarna först anföll Sovjetunionen tycktes det finnas mycket ringa lust att göra motstånd bland ryssarna. Hitler avslöjade emellertid snart att det var hans avsikt att förintala den ryska staten och förvandla slaver och andra sovjetfolk till slavar under ”herrefolket”. Ur folkdjupen välldes då den traditionella, okuvliga kärleken till hemlandet upp. Under hela kriget nämnde Stalin inte sovjetregimen eller dess socialism för folket; han nämnde bara en sak – fosterlandet. Och det var värt att dö för, trots Stalins socialism.

## 8

Kommunistregimerna har lyckats lösa många problem som gäckat de system de ersatte. De håller också på att lyckas lösa nationalitetsproblemet sådant detta tedde sig fram till den tidpunkt då de övertog makten. De har emellertid inte helt och hållet lyckats lösa konflikten med den nationella borgarklassen. Problemet har dykt upp igen inom kommunistregimerna i ny och allvarligare form.

Den nationella självstyrelsen håller på att upprättas i Sovjetryssland med hjälp av en högt utvecklad byråkrati. Men i Jugoslavien uppstår tvister på grund av slitningar mellan olika nationella byråkratier. Varken det förra eller det senare fallet gäller nationella tvister i äldre mening. Kommunisterna är inte nationalister; för dem är betoningen av nationalismen bara en form av samma slag som alla andra former de begagnar sig av för att stärka sin makt. I detta syfte kan de till och med emellanåt bete sig som våldsamma chauvinister. Stalin var georgier, men i praktiken och i propagandan var han, när så behövdes, rabiator. Bland Stalins misstag ingick, såsom till och med Chrusjtjov erkände, den fruktansvärda sanningen att han utrotade hela folk. Stalin & Co. utnyttjade den största nationens – den ryskas – nationella fördomar precis som om den hade bestått av hottentotter. Kommunistledarna tillgriper alltid vad som helst som de finner nyttigt, såsom att predika jämlikhet i rättigheter bland de nationella byråkratierna, vilket för dem är praktiskt taget detsamma som att kräva jämlikhet i rättigheter för alla nationaliteter.

Nationella känslor och nationella intressen ligger emellertid inte till grund för konflikterna mellan de nationella kommunistiska byråkratierna. Motivet är ett helt annat: högsta makten i den egna zonen, inom den sfär som ligger under vederbörandes egen förvaltning. Kampen för ens egen republiks anseende och makt sträcker sig inte mycket längre än till att stärka ens egen makt. De nationella kommunistiska statsenheterna har ingen annan betydelse än att de utgör förvaltningsdistrikt på grundval av språket. De kommunistiska byråkraterna är våldsamma lokalpatrioter på sina egna förvaltningsområdens vägnar, även om de inte uppfostrats till denna roll vare sig på språklig eller nationell grundval. I vissa rent administrativa områden i Jugoslavien (de regionala råden) har chauvinismen varit större än i styrelsen för de nationella republikerna.

Bland kommunisterna kan man träffa på både kortsynt byråkratisk chauvinism och en försvagning av nationalmedvetandet, till och med hos samma personer, beroende på lägets möjligheter och krav.

Det språk som kommunisterna talar är knappast detsamma som deras eget folks. Orden är desamma, men uttryckssätten, betydelsen, den inre meningen – allt detta är i mycket hög grad deras eget.

Medan de är autarkiska i förhållande till andra system och lokal-sinnade inom sina egna system, kan kommunisterna vara glödande internationalister, när det ligger i deras intresse att vara det. De olika nationaliteterna, som samtliga en gång i tiden hade sin egen form och färg, sin egen historia och sina egna förhoppningar, står nu praktiskt taget stilla, gråa och tynande, under sina allsmäktiga, allvetande och i allt väsentligt icke-nationella oligarkier. Kommunisterna har inte lyckats stimulera eller väcka nationaliteterna; i denna mening har de också misslyckats med att lösa nationalitetsfrågan. Vem vet idag något om ukrainska författare och politiska gestalter? Vad har hänt med denna nationalitet som är av samma storleksordning som Frankrike och som en gång var den högst utvecklade nationaliteten i Ryssland? Man frestas tro att endast en formlös människomassa kan återstå under denna förtryckets opersonliga maskin.

Så är emellertid inte fallet.

Precis som personligheterna lever olika samhällsklasser och idéer fortfarande, och på samma sätt lever nationaliteterna: de fungerar, de kämpar mot despotism, och de bevarar sina utmärkande karaktärsdrag oförstörda. Om deras samveten och själar kvävs, så knäcks de likväl inte. Fastän de är underkuvade, har de inte gett upp. Den kraft som driver dem idag är något mera än den gamla eller borgerliga nationalismen, det är en oförglömlig önskan att bli sina egna herrar och att genom sin egen fria utveckling i sin yttre tillvaro uppnå en allt fullständigare gemenskap med återstoden av mänskligheten.

## Dogmatism inom folkhushållet

### 1

Folkhushållets utveckling under kommunismen är inte grundvalen för utan en återspeglning av själva regimens utveckling från revolutionär diktatur till reaktionär despoti. Denna utveckling belyser tvärs igenom alla strider och dispyter hur statens ingripande i folkhushållet, som i början var nödvändigt, så småningom förvandlats till ett vitalt personligt intresse för den härskande byråkratin. Till att börja med beslagtar staten alla produktionsmedel i syfte att behärska alla investeringar i och för snabb industrialisering. Men till slut har den fortsatta ekonomiska utvecklingen kommit att vägledas huvudsakligen av den styrande klassens intressen.

Andra typer av ägare handlar inte på något väsentligt annat sätt: de drivs alltid av något slags personligt intresse. Vad som skiljer den nya klassen från andra typer av ägare är emellertid att den i sina händer har så att säga samtliga nationella resurser och att den utvecklar sin ekonomiska makt på en planmässigt och organiserat sätt. Ett genomtänkt system för samordning används också av andra klasser såsom politiska och ekonomiska sammanslutningar. Eftersom det finns ett flertal ägare och många former av äganderätt, som alla står i konflikt inbördes, har initiativ och konkurrens bevarats inom alla folkhushåll före det kommunistiska, åtminstone under normala och fredliga förhållanden.

Inte ens det kommunistiska näringslivet har lyckats undertrycka initiativet, men i motsats till alla andra kräver det ständigt att initiativ skall tas.

Denna praxis har sin teoretiska motivering. Kommunistledarna tror faktiskt att de känner de ekonomiska lagarna och att de kan leda produktionen med vetenskaplig precision. Sanningen är att det enda de kan är konsten att gripa kontrollen över folkhushållet. Deras förmåga att göra detta, precis som deras seger i revolutionen, har i deras sinnen skapat illusionen att deras framgångar beror på deras exceptionella vetenskapliga duglighet.

Övertygade om riktigheten i sina teorier som de är, förvaltar de folkhushållet i stor utsträckning enligt dessa teorier. Det är ett stående skämt att säga att kommunisterna först rättar en ekonomisk åtgärd efter en marxistisk idé och sedan tar itu med att genomföra åtgärden. I Jugoslavien har det redan officiellt förklarats att planhushållningen sker i enlighet med Marx; men Marx var varken planhushållare eller ens planeringsexpert. Påståendet att planeringen sker enligt Marx tillfredsställer emellertid folks samveten och används för att rättfärdiga tyranni och ekonomiskt övervälde till förmån för de ”ideala” målen och i överensstämmelse med de ”vetenskapliga” upptäckterna.

Dogmatismen inom näringslivet är en integrerande del av det kommunistiska systemet. Metoden att tvinga in folkhushållet i dogmatiska former är emellertid inte det mest utmärkande draget i kommunisternas ekonomiska system. I detta slags hushållning är ledarna mästare i att ”anpassa” teorin: de avviker från teorin när det ligger i deras intresse att göra det.

Förutom att den kommunistiska byråkratin har drivits av det historiska behovet av snabb industrialisering, har den blivit tvungen att upprätta en typ av folkhushåll som är avsedd att garantera att dess egen makt bevaras. Under föregivande av önskvärdheten av ett klasslöst samhälle och utsugningens avskaffande har den skapat ett slutet ekonomiskt system med ägandeformer som underlättar partiets dominans och monopol. Till att börja med måste kommunisterna av objektiva skäl ta sin tillflykt till ”kollektivistiska” former. Nu fortsätter de att stärka denna form – utan hänsyn till huruvida det är i folkhushållets och den fortsatta industrialiseringens intresse eller ej – för sin egen skull, för exklusiva kommunistiska syften. De förvaltade och kontrollerade först hela folkhushållet för så kallade ideella syften; senare gör de samma sak i syfte att vidmakthålla sin absoluta kontroll och dominans. Detta är det verkliga skälet till dylika vittgående och osmidiga åtgärder inom det kommunistiska folkhushållet.

I en intervju från 1956 erkände Tito att det finns ”socialistiska inslag” i de västliga ländernas näringsliv, men att de inte ”planmässigt” införs i folkhushållen såsom sådana. Detta uttrycker hela den kommunistiska tankegången: endast därför att ”socialismen” införs ”planmässigt” – genom organiserat tvång – i deras länders folkhushåll måste kommunisterna bibehålla sin despotiska styrelsemetod och sitt eget monopol på äganderätten.

Detta sätt att tillskriva ”planmässigheten” stor för att inte säga avgörande betydelse för folkhushållets och samhällets utveckling avslöjar den tvångsmässiga och själviska naturen hos kommunisternas ekonomiska politik. Varför skulle det annars vara nödvändigt att så starkt framhålla planmässigheten?

Kommunisternas häftiga motstånd mot alla andra former av äganderätt än dem som de anser som socialistiska avslöjar framför allt deras oövervinnliga lust att erövra och behålla makten. De övergav eller ändrade emellertid denna radikala inställning närhelst det stred mot deras intressen att hävda den; de behandlade alltså sin egen teori illa. I Jugoslavien till exempel skapade de först kolchozer och upplöste dem sedan i den ”felfria marxismens” och ”socialismens” namn. I dag följer de en tredje, förvirrad medelvägspolitik i samma fråga. Det

finns liknande exempel från alla kommunistländer. Avskaffandet av alla former av privat äganderätt *utom deras egen* är emellertid deras oföränderliga mål.

Varje politiskt system ger uttryck åt ekonomiska krafter och olika försök att dirigera dem. Kommunisterna kan inte erövra full kontroll över produktionen, men de har lyckats kontrollera den i så stor utsträckning att de ständigt underordnar den under sina ideologiska och politiska mål. På så sätt skiljer sig kommunismen från alla andra politiska system.

## 2

Kommunisterna tolkar den speciella roll som tillkommer dem som producerar med ledning av sin egen totala äganderätt och – vilket är ännu viktigare – med ledning av ideologins dominerande betydelse för folkhushållet.

Omedelbart efter revolutionen inskränktes rätten att fritt välja anställning i Sovjetryssland. Men regimens behov av snabb industrialisering ledde inte till fullständigt avskaffande av denna frihet. Detta ägde först rum efter den industriella revolutionens seger och sedan den nya klassen hade skapats. 1940 utfärdades en lag som förbjöd fritt val av anställning och straffade personer som lämnade sin anställning. Under denna period och efter andra världskriget utvecklades en form av slavarbete, nämligen arbetslägren. Gränsen mellan arbetslägren och fabriksarbetet suddades dessutom nästan fullständigt ut.

Arbetsläger och olika slags ”frivilligt” arbete är bara de värsta och mest extrema formerna av tvångsarbete. Dyligt arbete kan förekomma tillfälligt även inom andra system, men inom kommunismen har tvångsarbetet blivit något permanent. Även om tvångsarbetet inte tagit sig samma form i andra kommunistländer och där inte heller utvecklats till samma omfattning som i Sovjetryssland, har inget av dessa länder haft alldeles fri arbetsmarknad.

Tvångsarbetet inom det kommunistiska systemet är resultatet av ägarmonopolet på all eller nästan all nationell egendom. Arbetaren befinner sig i den ställningen att han inte bara måste sälja sin arbetskraft: han måste sälja den under förhållanden som ligger utanför hans kontroll, eftersom han är ur stånd att söka sig en annan och bättre arbetsgivare. Det finns bara en arbetsgivare – staten. Arbetaren har inget annat val än att godta arbetsgivarens villkor. Det värsta och skadligaste inslaget i den tidigare kapitalismen ur arbetarnas synpunkt – arbetsmarknaden – har ersatts av den nya ägarklassens monopol över arbetskraften. Detta har inte gjort arbetaren friare.

Inom det kommunistiska systemet liknar arbetaren inte den forna typen av slav, inte ens när han befinner sig i tvångsarbetslägren: forna tiders slav behandlades både teoretiskt och praktiskt som ett ting. Till och med antikens störste ande, Aristoteles, trodde att folk föds till antingen fria eller slavar. Ehuru han var anhängare av human behandling av slaverna och talade för en reform av slaverisystemet, betraktade han fortfarande slaverna som produktionsredskap. Under den moderna teknikens system är det inte möjligt att behandla en arbetare på det sättet, därför att endast en läskunnig och intresserad arbetare kan utträta det slags arbete som behövs. Tvångsarbetet inom det kommunistiska systemet skiljer sig helt och hållet från slaveriet under antiken eller senare i historien. Det är en följd av äganderättsförhållandena och de politiska förhållandena, inte, eller endast i ringa utsträckning, följderna av den tekniska produktionsnivån.

Eftersom den moderna tekniken kräver arbetare som kan förfoga över ett avsevärt mått av frihet, står den i latent motsats till alla former av tvångsarbete och till kommunismens ägarmonopol och politiska totalitarism. Under kommunismen är arbetaren tekniskt sett fri, men hans möjligheter att använda sin frihet är ytterst begränsade. Formella frihetsinskränkningar är inte något inneboende kännetecken för kommunismen, men de är ett fenomen som



uppträder under kommunismen. De framträder särskilt tydligt i fråga om arbetet och själva arbetsstyrkan.

Arbetarna kan inte vara fria i ett samhälle där alla materiella nyttigheter monopoliseras av en grupp. Arbetskraften är indirekt denna grupps egendom, dock inte alldeles fullständigt, eftersom arbetaren är en individuell mänsklig varelse som själv använder en del av sin arbetskraft. Abstrakt talat är arbetsstyrkan tagen som helhet en faktor i den samhälleliga produktionen. Den nya härskande klassen med sitt materiella och politiska monopol utnyttjar denna faktor i samma utsträckning som den utnyttjar andra nationella tillgångar och produktionsfaktorer och behandlar den på samma sätt, med bortseende från den mänskliga faktorn.

Att handskas med arbetskraften, betraktad som produktionsfaktor, med arbetsförhållandena i olika företag och sambandet mellan löner och vinster intresserar inte byråkratin. Löner och arbetsförhållanden bestäms med ledning av en abstrakt föreställning om arbetskraften eller i överensstämmelse med individuella kvalifikationer, med föga eller ingen hänsyn tagen till de faktiska produktionsresultaten inom respektive företag eller industrigrenar. Detta är bara en allmän regel; det förekommer undantag, beroende på förhållandena och behoven. Men systemet leder oundvikligen till bristande intresse från de faktiska producenternas, dvs. arbetarnas sida. Det leder också till låg kvalitet på produkterna, minskning av den verkliga produktiviteten och de tekniska framstegen och till vanskötsel av anläggningarna. Kommunisterna kämpar ständigt för höjd produktivitet från de enskilda arbetarnas sida och ägnar föga eller ingen uppmärksamhet åt produktiviteten hos arbetsstyrkan som helhet.

I ett sådant system är särskilda ansträngningar att stimulera arbetarna nödvändiga och ofta förekommande. Byråkratin erbjuder alla möjliga slags belöningar och medgivanden för att motverka det bristande intresset. Men så länge som kommunisterna inte ändrar själva systemet, så länge som de upprätthåller sitt monopol på all äganderätt och all samhällsstyrelse, kan de inte stimulera arbetaren någon längre tid, och ännu mindre stimulera arbetarstammen som helhet.

Invecklade projekt för att ge arbetarna andel i vinsten har satts i verket i Jugoslavien och övervägs nu i de östeuropeiska länderna. De leder snabbt till att "överdrivna vinster" hålls kvar i händerna på byråkratin, som försvarar denna aktion genom att påstå att de hindrar inflation och att de investerar beloppen klokt. Allt som återstår för arbetaren är obetydliga belopp och "rätten" att föreslå hur de skall investeras genom partiets och fackföreningens försorg – dvs. genom byråkratin. Utan strejkrätt och rätt att avgöra vem som äger vad har arbetarna inte stor chans att erhålla en verklig andel i vinsten. Det har blivit uppenbart att alla dessa rättigheter är intimt förknippade med olika slag av politiska friheter. De kan inte uppnås isolerade från varandra.

Inom ett sådant system är fria fackföreningar omöjliga och strejker inträffar mycket sällan, såsom explosionerna av arbetarmissnöje i Östtyskland 1954 och Poznan 1956.

Kommunisterna förklarar den framtvingna frånvaron av strejker med att "arbetarklassen" ju har makten och äger produktionsmedlen genom staten, så att om arbetarna strejkade, skulle de göra det mot sig själva. Denna naiva förklaring grundar sig på att ägaren i det kommunistiska systemet inte är en privatperson utan såsom vi sett kamoufleras bakom det förhållandet att han är kollektiv och formellt omöjlig att utpeka.

Framför allt är strejker under det kommunistiska systemet omöjliga eftersom det bara finns en ägare, som har hand om alla tillgångar och hela arbetsstyrkan. Det skulle vara svårt att vidta några effektiva åtgärder mot honom utan hjälp av samtliga arbetare. En strejk vid ett eller flera företag – om man nu förutsätter att något sådant kan inträffa under en total diktatur – kan

inte utgöra något verkligt hot mot ägaren. Hans egendom består inte av enskilda företag utan av produktionsapparaten som helhet. Ägaren lider ingen skada genom förluster vid enskilda företag, eftersom producenterna, dvs. samhället som helhet, måste ersätta dess förluster. På grund härav är strejker mera ett politiskt än ett ekonomiskt problem för kommunisterna.

Medan individuella strejker är nästan omöjliga och hopplösa vad de potentiella resultaten beträffar, saknas nödiga förutsättningar för generalstrejker, och de inträffar endast i exceptionella lägen. Närhelst enskilda strejker har inträffat, har de vanligen förvandlats till generalstrejker och då antagit en klart politisk färg. Dessutom söndrar och splittrar kommunistregimerna ständigt arbetarklassen med hjälp av betalda funktionärer, som avancerat från de djupa leden och som ”uppfostrar” arbetarna, ”lyfter dem ideologiskt” och dirigerar deras dagliga liv.

Fackföreningar och andra yrkesorganisationer kan på grund av sitt syfte och sin funktion endast bli bihang till den ende ägaren och potentaten – den politiska oligarkin. Sålunda blir deras ”huvuduppgift” att ”bygga upp socialismen” och öka produktionen. Deras övriga uppgifter är att sprida illusioner och en undergiven stämning bland arbetarna. Dessa organisationer har bara spelat en viktig roll – att höja arbetarklassens kulturella nivå.

Under det kommunistiska systemet är arbetarnas organisationer i verkligheten ”bolags”- eller ”gula” fackföreningar av ett speciellt slag. Uttrycket ”av ett speciellt slag” används här emedan arbetsgivaren är staten och samtidigt exponenten för den förhärskande ideologin. Inom andra system är dessa bägge faktorer i allmänhet skilda från varandra, så att även om arbetarna inte kan lita på någondera, har de åtminstone möjlighet att dra fördel av meningsskiljaktigheter och konflikter dem emellan.

Det är ingen slump att arbetarklassen är regimen största bekymmer; detta inte av idealistiska eller humanitära skäl utan helt enkelt därför att detta är den klass på vilken produktionen beror och på vilken den nya klassens uppstigande till makten, ja, själva dess existens vilar.

### 3

Trots att det inte finns något fritt val av sysselsättning och ingen fri arbetarrörelse, finns det en gräns för utsugningen till och med i det kommunistiska systemet. Att fastställa denna gräns skulle kräva en mera djupgående och konkret undersökning. Vi skall här endast sysselsätta oss med frågans allra viktigaste sidor.

Förutom vissa politiska gränser – fruktan för missnöje bland arbetarna och andra faktorer som är föremål för förändringar – finns det också konstanta gränser för utsugningen: de former och grader av utsugning som blir alltför kostsamma för systemet måste förr eller senare upphöra.

Sålunda avskaffades genom ett dekret av 25 april 1956 i Sovjetryssland straffbestämmelserna för arbetare som kommer för sent eller lämnar sina anställningar. Ett stort antal arbetare frigavs också ur arbetslägren; det rörde sig om fall i vilka det var omöjligt att skilja mellan politiska fångar och sådana som regimen hade kastat i arbetsläger därför att den behövde arbetskraft. Detta dekret ledde inte till att arbetsstyrkan blev fullständigt fri, eftersom avsevärda inskränkningar fortfarande förblev i kraft, men det representerade ändå det viktigaste framsteget sedan Stalins död.

Tvångsarbetet i slavlägren har också skapat politiska svårigheter för regimen och samtidigt blivit alltför kostsamt, så snart som en mera avancerad teknik införts i Sovjetryssland. En slavarbetare kostar, hur litet mat han än får, mer än han kan producera, om man räknar med den administrativa apparat som behövs för att tvinga honom att arbeta. Hans arbete blir meningslöst och måste upphöra. Den moderna produktionen begränsar utsugningen även på

andra sätt. Maskiner kan inte drivas effektivt av utmattad tvångsarbetskraft, och tillfredsställande hygieniska och kulturella förhållanden har blivit en oundgänglig förutsättning.

Gränserna för exploateringen inom det kommunistiska systemet motsvaras av vissa gränser för arbetsstyrkans friheter. Dessa friheter bestäms av äganderätts- och styrelseförhållandena. Innan äganderättsförhållandena och styrelsesättet ändras kan arbetarna inte bli fria och måste förbli underkastade måttliga eller strängare former av ekonomiskt och administrativt tvång.

På grund av produktionens behov reglerar en kommunistregim arbetsförhållandena och arbetarnas ställning. Den vidtar mångsidiga och allomfattande åtgärder: den reglerar sådant som arbetstiden, semestrar, försäkringar, undervisning, kvinnors och barns arbete. Många av dessa åtgärder är i huvudsak nominella; många är också direkt skadliga.

I ett kommunistiskt system är tendensen att ingripa i arbetsförhållandena och upprätthålla ordning och lugn inom produktionen permanent. Den ende och kollektive ägaren löser arbetskraftsproblemen i allomfattande skala. Systemet kan inte tolerera ”anarki” någonstans och förvisso inte inom arbetsstyrkan. Det måste reglera denna precis lika mycket som andra sidor av produktionen.

Det stolta skrytet om att det råder full sysselsättning i kommunistiska folkhushåll kan inte fördölja de sår som uppenbarar sig så snart man tittar närmare efter. Så snart som alla materiella tillgångar kontrolleras av en enda instans måste dessa tillgångar, liksom behovet av arbetskraft, underkastas planering. Politisk nödvändighet spelar en viktig roll vid planeringen och detta leder oundvikligen till att man håller vid liv vissa industrigrenar som vegeterar på andras bekostnad. På så sätt maskerar planeringen faktisk arbetslöshet. Så snart som vissa sektorer av folkhushållet kan röra sig friare, eller så snart som det inte längre är nödvändigt för regimen att uppehålla och stärka en bransch på en annans bekostnad, kommer arbetslöshet åter att uppträda. Mera omfattande förbindelser med världsmarknaderna skulle också kunna framkalla en sådan utveckling.

Följaktligen är den fulla sysselsättningen inte ett resultat av den kommunistiska ”socialismen”, utan av en ekonomisk politik som genomförs på kommando; när allt kommer omkring är den fulla sysselsättningen ett resultat av disharmoni och ineffektivitet inom produktionen. Den avslöjar inte folkhushållets styrka utan dess svaghet. Jugoslavien led brist på arbetskraft tills landet uppnådde en tillfredsställande grad av effektivitet inom produktionen. Så snart detta inträffade uppstod arbetslöshet. Arbetslösheten skulle vara ännu högre om Jugoslavien uppnådde maximal effektivitet inom produktionen.

I kommunistiska folkhushåll döljer den fulla sysselsättningen arbetslösheten. Allas fattigdom döljer vissas arbetslöshet, precis som de fenomenala framstegen inom vissa sektorer av folkhushållet döljer efterblivenheten på andra håll.

Enligt samma kriterium är denna typ av monopolistiskt ägarskap och samhällsstyre i stånd att förhindra ekonomiska sammanbrott men oförmögen att förebygga kroniska kriser. Den nya klassens själviska intressen och näringslivets ideologiska karaktär gör det omöjligt att bibehålla ett sunt och harmoniskt system.

#### 4

Marx var inte den förste som föreställde sig framtidens näringsliv som en planhushållning. Men han var den förste, eller bland de första, som insåg att ett modernt folkhushåll oundvikligen tenderar mot planhushållning, utom av sociala skäl därför att det byggs upp på den vetenskapliga teknikens grundval. Monopolen var de första som planerades i jättelik nationell och internationell skala. Idag är planhushållning ett allmänt fenomen och ett viktigt inslag i flertalet statsledningars ekonomiska politik, låt vara att den har en annan karaktär i industriellt

högt utvecklade länder än i industriellt outvecklade. Planhushållning blir nödvändig, när produktionen når ett framskridet stadium och när sociala, internationella och andra förhållanden är underkastade liknande tendenser. Det hela har inte mycket att göra med några som helst teorier, alldeles bortsett från Marx', vilka byggdes upp på en mycket lägre nivå av sociala och ekonomiska samhällsförhållanden.

När Sovjetryssland blev det första land som gav sig in på nationell planhushållning satte landets ledare, som var marxister, denna planering i samband med marxismen. Sanningen är följande: Ehuru Marx lärde var den idealistiska grundvalen för revolutionen i Ryssland, blev de också en täckmantel för åtgärder som senare vidtog av sovjetledarna.

Alla historiska och specifika skäl för den sovjetryska planhushållningen hänfördes till motsvarande teorier. Marx teori var den som låg närmast till hands och var mest acceptabel på grund av den kommunistiska rörelsens samhälleliga grundval och historia.

Ehuru den kommunistiska planhushållningen i början stödde sig starkt på Marx, har den en djupare idealistisk och materiell bakgrund. Hur kan ett folkhushåll förvaltas annat än som planhushåll, när det har eller skall få en enda ägare? Hur skulle sådana svindlande belopp kunna investeras för industrialisering, om de inte planerades? Någoting måste först behövas, innan det kan bli ett ideal. Så förhåller det sig med den kommunistiska planhushållningen. Den är helgad åt utvecklingen av de näringsgrenar inom folkhushållet som kan bidra till att stärka regimen. Detta är den allmänna regeln, ehuru det i samtliga kommunistländer, i synnerhet de som blir oberoende av Moskva, finns undantag från regeln.

Naturligtvis är utvecklingen av folkhushållet som helhet av betydelse för att stärka regimen, ty det är omöjligt att varaktigt skilja framstegen inom en produktionsgren från andra. Planhushållningens tyngdpunkt är i alla kommunistiska länder alltid förlagd till sådana grenar av näringslivet som anses vara av avgörande betydelse för att bevara regimen politiska stabilitet. Dessa grenar är sådana som höjer byråkratins roll, makt och privilegier. Det är också de grenar som stärker regimen i dess förhållande till andra länder och gör det möjligt för de styrande att industrialisera i ännu högre grad. Hittills har det varit den tunga industrin och krigsindustrierna, men detta betyder inte att inte läget kan ändras i enskilda länder. På senaste tiden har atomenergin särskilt i Sovjetryssland börjat inta första platsen i planeringen: jag skulle tro att detta mera beror på militära, utrikespolitiska och allmänpolitiska överväganden än på något annat.

Allting underordnas dessa mål. Följaktligen sackar många grenar av folkhushållet efter och arbetar ineffektivt; snedbelastningar och svårigheter är oundvikliga, och alltför höga produktionskostnader florerar lika väl som inflation. Enligt Andre Philip (*The New Leader*, 1 okt. 1956) ökade investeringarna i den tunga industrin i Sovjetryssland från 43,3 % av de totala investeringarna 1954 till 60 % 1955. 21 % av nettonationalinkomsten investeras i industrin med koncentration på den tunga industrin, detta fastän den tunga industrin endast bidrog med 7,4 % av ökningen i inkomst per capita, varav 6,4 % berodde på ökad produktion.

Under sådana förhållanden är det lätt att förstå varför levnadsstandarden är det som minst intresserar de nya ägarna fastän, såsom Marx själv hävdade, människorna är den viktigaste produktionsfaktorn. Enligt Edward Crankshaw, som står brittiska arbetarpartiet nära, måste i Sovjetryssland de som förtjänar mindre än 600 rubel i månaden föra en desperat kamp för livet. Harry Schwartz, New York Times expert på Sovjetunionen, har uppskattat att ungefär 8 miljoner arbetare förtjänar mindre än 300 rubel per månad, och Tribune, som representerar brittiska labourpartiets vänsterflygel, tillägger att det är detta, inte jämlikheten mellan könen, som förklarar varför ett så stort antal kvinnor sysselsätts med tungt arbete. Den senaste 30-procentiga löneökningen i Sovjetryssland gällde för dessa låglöne kategorier.

På detta sätt förhåller det sig i Sovjetryssland. Det står inte mycket annorlunda till i andra kommunistländer, inte ens i länder som Tjeckoslovakien, som tekniskt är mycket långt hunna. Jugoslavien, som en gång i tiden exporterade jordbruksprodukter, importerar nu sådana. Enligt officiell statistik är levnadsstandarden för både handens och hjärnans arbetare lägre nu än före andra världskriget, då Jugoslavien var ett underutvecklat kapitalistiskt land.

Den kommunistiska planhushållningen, som är helgad klassintressena, och den totalitära diktaturen kompletterar varandra. Av ideologiska skäl investerar kommunisterna intensivt i vissa grenar av näringslivet. All planhushållning kretsar kring dessa branscher. Detta leder till svår snedbelastning av folkhushållet, vilken inte kan uppvägas av inkomsten från de nationaliserade jordbruk som övertagits från kapitalisterna och storgodsägarna utan måste betalas huvudsakligen genom tvångsvis påbjudna låga löner och utplundring av bönderna genom tvångsinköpssystemet.

Det skulle kunna sägas att om Sovjetunionen inte hade idkat planhushållning av detta slag, eller om landet inte hade koncentrerat sig på utvecklingen av den tunga industrin, skulle Ryssland ha inträtt i andra världskriget obebäpnat och blivit en lätt underkuvad slav vid Hitlers invasion. Detta är riktigt, men endast till en viss grad. Kanoner och stridsvagnar är nämligen inte ett lands enda styrka. Om Stalin inte hade haft imperialistiska syften med sin utrikespolitik och tyranniska syften med sin inrikespolitik, skulle ingen maktgruppering ha lämnat hans land i sticket inför angriparen.

Detta är uppenbart: det ideologiska greppet på planeringen och på utvecklingen av folkhushållet var inte nödvändigt för utveckling av en krigsindustri. Det hela sattes i verket på grund av makthavarnas behov av att vara oberoende inåt och utåt; försvarets behov var bara av underordnad betydelse, även om de var oundvikliga. Ryssland kunde ha fått samma mängd rustningsmaterial genom att tillämpa helt andra planer, som förband landet intimare med de utländska marknaderna. Större beroende av utländska marknader skulle ha nödvändiggjort en annan utrikespolitik. Under de förhållanden som råder för närvarande, när alla världens intressen är sammantvinnade i varandra och krigen är totala, är smör nästan lika viktigt som kanoner, när det gäller att föra krig. Detta bekräftades till och med i fallet Sovjetryssland. Livsmedlen från USA var nästan lika viktiga för segern som krigsmaterielen.

Detsamma gäller om jordbruket. Under nutida förhållanden måste framsteg även inom jordbruket innebära industrialisering. Ett framåtgående jordbruk garanterar inte att en kommunistregim blir oberoende av yttervärlden. Inåt ställer det regimen i beroende av bönderna, vare sig dessa är medlemmar av fria kooperativa företag eller ej. Följaktligen måste stål ges prioritet i planeringen sida vid sida med kolchozer med låg produktivitet. Planläggningen av den politiska makten måste gå före planläggningen av det ekonomiska framåtskridandet.

Sovjetisk eller kommunistisk planering är av ett särskilt slag. Den har inte uppstått som ett resultat av produktionens tekniska utveckling och inte heller som en frukt av sina initiativtagares "socialistiska" tänkesätt. I stället har den uppstått som ett resultat av en speciell typ av samhällsstyrelse och äganderätt. Idag påverkar tekniska och andra faktorer denna typ av planläggning, men de andra faktorerna har inte upphört att inverka på utvecklingen av detta slags planhushållning. Det är mycket viktigt att lägga märke till detta, ty det är nyckeln till förståelsen av detta slags planhushållnings verkliga karaktär och av ett kommunistiskt folkhushålls utvecklingsmöjligheter.

De resultat som uppnås av ett sådant folkhushåll och en sådan planhushållning är skiftande. Koncentrationen av alla resurser för att åstadkomma ett bestämt resultat gör det möjligt för makthavarna att gå framåt med utomordentlig snabbhet på vissa områden av näringslivet. De framsteg som Sovjetunionen uppnått inom vissa industrigrenar har tidigare aldrig uppnåtts

någonstans i världen. Om man betänker hur efterblivna andra branscher är, förefaller emellertid de framsteg som gjorts inte motiverade ur allmänekonomisk synpunkt.

Naturligtvis har det en gång efterblivna Ryssland erövat andra rummet i världsproduktionen vad de viktigaste grenarna av folkhushållet beträffar. Landet har blivit världens väldigaste kontinentalmakt. En stark arbetarklass, ett brett skikt av teknisk intelligentsia samt material för produktion av konsumtionsvaror har åstadkommit. Diktaturen har inte härigenom blivit väsentligen försvagad, och inte heller finns det några andra skäl att tro att levnadsstandarden inte kan förbättras i proportion till landets ekonomiska förmåga.

Äganderättsförhållandena och vissa politiska synpunkter för vilka planhushållningen bara utgör ett redskap har gjort det omöjligt att försvaga diktaturen eller höja levnadsstandarden. Det exklusiva monopol som en enda grupp åtnjuter inom folkhushållet lika väl som inom politiken, en planhushållning som är inriktad på att höja gruppens makt och stärka dess intressen i landet och i hela världen uppskjuter ständigt förbättringen av levnadsstandarden och folkhushållets harmoniska utveckling. Frånvaron av frihet är otvivelaktigt det yttersta och viktigaste skälet för detta uppskov. I kommunistiska system har friheten blivit det stora ekonomiska och allmänt samhällsliga problemet.

## 5

Den kommunistiska planhushållningen döljer inom sig en anarki av ett speciellt slag. Trots att den kommunistiska hushållningen är planerad, är den måhända den slösaktigaste form av hushållning som förekommit i mänsklighetens historia. Dyliga påståenden kan förefalla besynnerliga, i synnerhet om man tänker på den relativt snabba utvecklingen av enstaka branscher inom folkhushållet som helhet. De vilar likafullt på solid grund.

Ett slöseri av fantastiska mått var oundvikligt, även om det inte hade varit frågan om en grupp som betraktade allt, folkhushållet inräknat, från sin egen snäva ältar- och ideologsynpunkt. Hur skulle en enda grupp av detta slag kunna förvalta ett invecklat modernt folkhushåll effektivt och sparsamt – ett folkhushåll som trots den fullständigaste planering uppvisade olika, ofta motsägande inre och yttre tendenser från dag till dag? Frånvaron av varje slag av kritik, till och med av varje betydelsefull typ av förslagsrätt, leder oundvikligen till slöseri och stagnation.

På grund av denna politiska och ekonomiska allmakt kan oekonomiska företag inte undvikas ens med bästa vilja i världen. Mycket liten uppmärksamhet ägnas frågan vad dessa företag kostar folkhushållet som helhet. Hur stora blir kostnaderna för en nation för att vidmakthålla ett jordbruk som är stillastående på grund av kommunisternas vidskepliga rädsla för bönderna och på grund av orimliga investeringar i ineffektiva industrier? Vad är kostnaden för ett transportsystem i stagnation? Vad kostar underbetalda arbetare, som följaktligen maskar och arbetar långsamt? Vad kostar det att producera dålig kvalitet? Dessa kostnader går inte att beräkna och kan inte ens uppskattas.

Precis som de förvaltar folkhushållet hanterar kommunistledarna allting annat på ett sätt som strider mot deras egna läror. Folkhushållet är emellertid det område som minst tål godtycke. Inte ens om de hade önskat det skulle ledarna ha kunnat ta hänsyn till hela folkhushållets intressen. Av politiska skäl bestämmer den härskande gruppen vad som är "livsviktigt" eller ett "nyckelbehov" eller "avgörande" i en viss utveckling. Ingenting hindrar den från att genomföra sitt beslut, ty gruppen är inte rädd att förlora sin makt eller sin egendom.

Periodiskt ägnar sig ledarna åt kritik eller självkritik och åberopar erfarenheter, när något tyder på att det inte går framåt eller när något fruktansvärt fall av slöseri har blivit uppdagat. Chrusjtjov kritiserade Stalin för hans jordbrukspolitik. Tito kritiserade sin egen regim för överdrivna kapitalinvesteringar och miljonlöseri. Ochab kritiserade sig själv för "villkorlig"

försummelse att höja levnadsstandarden. Samma män förlänger livet på samma system med ungefär samma metoder, tills sprickor och ”oregelmässigheter” uppenbaras. Lidna förluster kan inte längre gottgöras, varför regimen och partiet inte tar ansvaret för förlusterna. De har ”konstaterat” alla misstagen och dessa misstag kommer att ”rättas till”. Så det är bara att börja om från början.

Det finns ingenting som tyder på att en enda kommunistledare skulle ha blivit lidande på grund av improduktivt använda och fantastiskt bortslösade resurser. Men många har blivit avsatta på grund av ”ideologiska avvikelser”.

I de kommunistiska systemen är stölder och förskingringar oundvikliga. Det är inte rätt och slätt fattigdom som driver folk att stjäla ”nationens egendom”, utan det förhållandet att egendomen inte tycks tillhöra någon särskild. Allt av värde blir på ett eller annat sätt värdelöst, varigenom en gynnsam atmosfär skapas för stöld och slöseri. 1954 upptäcktes enbart i Jugoslavien över 20 000 fall av stöld av ”socialistisk egendom”. Kommunistledarna behandlar nationens egendom som sin egen, men samtidigt förslösar de den som om den vore någon annans. Sådan är äganderättens och styrelsens natur i detta system.

Det värsta slöseriet är inte ens synligt. Det är slöseriet med arbetskraft. Det långsamma, improduktiva arbete som uträttas av ointresserade miljoner utgör vid sidan av hindren för allt arbete som inte anses ”socialistiskt” det oberäkneliga, osynliga och jättelika slöseri som ingen kommunistregim har lyckats undvika. Fastän de är anhängare av Smiths teori att arbetet skapar allt värde, en teori som Marx lade sig till med, ägnar dessa makt-havare minst uppmärksamhet åt arbetskraften och betraktar den som någonting av mycket litet värde, som lätt kan ersättas.

Den fruktan som kommunisterna hyser för ”kapitalismens återuppståndelse” eller för de ekonomiska konsekvenser som skulle uppstå ur trånga klassbetonade ”ideologiska” motiv har kostat nationen oerhörda belopp och bromsat dess utveckling. Hela industrier förintas därför att staten inte är i stånd att upprätthålla eller utveckla dem; endast det som är statens betraktas som ”socialistiskt”.

Hur långt och hur länge kan en nation fortsätta på detta sätt? Det ögonblick nalkas då industrialiseringen, som först gjorde kommunismen oundviklig, genom sin ytterligare utveckling kommer att göra den kommunistiska formen av äganderätt och statsstyrelse överflödig.

Slöseriet är oerhört på grund av de kommunistiska folkhushållens isolering. Varje kommunistiskt folkhushåll är i allt väsentligt självförsörjande. Anledningen till denna autarki ligger i statsstyrelsens och äganderättens natur.

Inget kommunistiskt land – inte ens Jugoslavien, som blev nödsakat att i högre grad samarbeta med icke-kommunistiska länder på grund av sin konflikt med Moskva – har lyckats utveckla utrikeshandeln utöver det traditionella varuutbytet. Planerad produktion i större skala i samarbete med andra länder har inte förverkligats.

Den kommunistiska planhushållningen tar bland annat mycket liten hänsyn till världsmarknadens behov eller till produktionen i andra länder. Delvis till följd härav och delvis till följd av ideologiska och andra motiv bekymrar sig kommuniststaterna föga om de naturliga förutsättningarna för produktion. De bygger ofta upp industri-anläggningar utan att förfoga över tillräckliga råvarutillgångar, och de bryr sig nästan aldrig om världsmarknadens pris- och produktionsnivå. De tillverkar vissa produkter till flera gånger produktionskostnaden i andra länder. Samtidigt försummas vissa andra branscher, som skulle kunna överträffa världsgenomsnittet i produktivitet eller producera till lägre priser än världsgenomsnittet. Hela

industrigrenar utvecklas, trots att världsmarknaden är övermättad med deras alster. Arbetarna måste betala för allt detta i syfte att göra oligarkerna ”oberoende”.

Detta är en sida av ett problem som är gemensamt för alla kommunistregimer. En annan är den meningslösa kapplöpning som det ”ledande socialistiska landet” – Sovjetunionen – bedriver för att hinna ikapp och förbi de högst utvecklade länderna. Vad kostar detta? Och vart leder det?

Sovjetryssland kan kanske passera vissa av de högst utvecklade ländernas näringsgrenar. Genom ett oändligt slöseri med arbetskraft, genom låga löner och genom att försumma andra näringsgrenar kan detta låta sig göra. Det är en helt annan fråga huruvida det är ekonomiskt försvarligt.

Alla dylika planer är i och för sig aggressiva. Vad anser den icke-kommunistiska världen om att Sovjetryssland är beslutet att hålla den främsta platsen i fråga om produktion av stål och råolja till priset av en låg levnadsstandard? Vad återstår av ”samexistensen” och det ”fredliga samarbetet”, om de består i konkurrens inom tunga industrier och mycket litet varuutbyte? Vad finns det kvar av samarbetet, om de kommunistiska folkhushållen utvecklas i autarkins tecken men tränger ut på världsmarknaden huvudsakligen av ideologiska skäl?

Dylika planer och relationer leder till slöseri med inhemsk och utländsk arbetskraft och är oberättigade ur alla andra synpunkter än den kommunistiska oligarkins. Tekniska framsteg och skiftande livsviktiga behov gör att en gren av folkhushållet är viktig i ena ögonblicket och en annan i nästa; detta gäller både för de enskilda nationerna och för världen som helhet. Vad kommer att hända om stål och petroleum om femtio år förlorar den betydelse de nu har? Kommunistledarna tar inga hänsyn till dylika synpunkter.

Strävandena att länka de kommunistiska folkhushållen och först och främst Sovjetrysslands vid återstoden av världen och låta dessa folkhushåll tränga in på världsmarknaden ligger långt efter dessa folkhushålls faktiska tekniska och övriga möjligheter. På sitt nuvarande utvecklingsstadium skulle de kunna samarbeta med återstoden av världen i mycket högre grad än de faktiskt gör. Oförmågan att utnyttja deras möjligheter till samarbete med yttrevärlden och iver att tränga ut på världsmarknaden av ideologiska och andra skäl förorsakas av det monopol som kommunisterna innehar på sina folkhushåll och av deras behov av att behålla makten.

Lenin hade till stor del rätt, när han sade att politik är ”koncentrerad ekonomi”. Detta har kastats om i det kommunistiska systemet: ekonomi har blivit koncentrerad politik, dvs, politiken spelar en nästan avgörande roll för ekonomin.

Avspärningen från världsmarknaden eller tillskapandet av en ”socialistisk världsmarknad”, som Stalin inaugurerade och till vilket sovjetledarna fortfarande bekänner sig, representerar kanske den viktigaste anledningen till spänningen och slöseriet i världen.

Monopol på äganderätten, antikverade produktionsmetoder – oavsett vems eller av vilket slag – står i strid med världens ekonomiska behov. Frihet kontra äganderätt har blivit ett världsproblem.

Avskaffandet av den privata eller kapitalistiska äganderätten i de efterblivna kommuniststaterna har möjliggjort snabba om också inte gnisselfria framsteg. Staterna har blivit onormalt starka fysiska krafter, nya och sega, med en självrätfärdig och fanatisk klass som har smakat maktens och ägarskapets frukter. Denna utveckling kan inte lösa en enda av de frågor som var den klassiska socialismens huvudintresse under 1800-talet och inte heller dem som sysselsatte Lenin; ännu mindre kan den garantera ekonomiskt framåtskridande utan inre svårigheter och konvulsioner.



Trots den väldiga koncentrationen av krafter på samma händer och trots snabba, om också ojämna framgångar har kommunismens ekonomiska system uppvisat djupa sprickor och svagheter ända sedan det ögonblick då det stod som segrare. Ehuru det ännu inte nått höjden av sin makt, har det redan råkat i svårigheter. Dess framtid ter sig mindre och mindre tryggad; det kommunistiska systemet kommer att bli tvunget att slåss ursinnigt, inåt och utåt, för själva sin existens.

## Åsiktstyranni

### 1

Det är bara delvis berättigat att i den kommunistiska åskådningen söka ursprunget till tyranniet över själarna, ett tyranni som kommunisterna utövar med kliniskt raffinemang när de kommer till makten. Den kommunistiska materialismen är kanske mer exklusiv än någon annan samtida världsuppfattning. Den tvingar in sina anhängare i en återvändsgränd där det är omöjligt för dem att omfatta några andra åsikter. Om denna inställning inte var förknippad med speciella egendoms- och styrelseformer skulle de ohyggliga metoderna att undertrycka och krossa själarna inte kunna förklaras.

Varje ideologi, varje opinion försöker framställa sig själv som den enda sanna och fullständiga. Det är ett inneboende drag i det mänskliga tänkandet.

Det var inte idéerna i och för sig utan det sätt på vilket idéerna tillämpades som var karakteristiskt för Marx och Engels. De bestred att det fanns något vetenskapligt eller progressivt socialistiskt värde i deras samtids tänkande, avfärdade det vanligen som ”borgerlig vetenskap” och uteslöt därmed på förhand varje allvarlig diskussion.

En idé som var särskilt smalspårig och exklusiv hos Marx och Engels och från vilken kommunismen senare kunde hämta stoff till sin ideologiska intolerans var föreställningen att en samtida vetenskapsmans, tänkares eller konstnärs politiska inställning var oskiljaktigt förknippad med vederbörandes verkliga eller vetenskapliga värde som tänkare eller konstnär. Om någon tillhörde det motsatta politiska lägret bekämpades eller ignorerades allt annat objektivt arbete, ja, över huvud allt han åstadkom.

Marx och Engels inställning kan bara delvis förklaras som resultatet av det våldsamma motståndet från den besittande och härskande klassen som från början var oroad av ”kommunismens spöke”.

Marx och Engels exklusivitet orsakades och intensifierades av något annat som låg vid själva roten av deras uppfattning: övertygade som de var att de hade pejlat alla åskådningar till botten, trodde de att det var omöjligt för någon att komma fram till något betydelsefullt utan att utgå från deras egen världsuppfattning. Utifrån den tidens vetenskapliga atmosfär och den socialistiska rörelsens behov kom Marx och Engels att tro att allt som inte var betydelsefullt för dem eller för rörelsen även objektivt var betydelselöst, dvs. om det var oberoende av rörelsen var det betydelselöst.

Följaktligen tog de nästan ingen notis om sin egen tids skarpaste hjärnor och föraktade oppositionen inom den egna rörelsen. Marx och Engels skrifter innehåller inte ett ord om en sådan välkänd filosof som Schopenhauer eller om en estet som Taine. De säger inte ett ord om sin tids välkända författare och konstnärer, de nämner inte ens dem som var fångade av samma ideologiska och sociala strömningar som de själva. De gjorde upp sina mellanhavanden med opponenter i den socialistiska rörelsen på ett våldsamt och intolerant sätt. Detta kanske inte betydde något för Proudhons sociologi, men det betydde mycket för socialismens och de sociala stridernas utveckling, framför allt i Frankrike. Detsamma kan sägas om Bakunin. När Marx i *Filosofins elände* slaktade Proudhons idéer, gick han

föraktfullt utöver sin egentliga uppgift. Han och Engels gjorde detsamma med den tyske socialisten Lassalle liksom med andra oppositionsmän inom den egna rörelsen.

Å andra sidan uppmärksammade de omsorgsfullt de viktiga intellektuella händelserna i sin samtid. De accepterade Darwin. De förstod särskilt väl de strömningar under antiken och renässansen ur vilka den europeiska kulturen hade utvecklats. I sociologin lånade de från engelsk nationalekonomi (Smith och Ricardo), i filosofin från klassisk tysk filosofi (Kant och Hegel) och i samhällsteorin från fransk socialism eller de riktningar som framträdde efter franska revolutionen. Detta var de stora vetenskapliga, intellektuella och sociala strömningar som skapade det demokratiska och progressiva klimatet i Europa och den övriga världen.

Det finns logik och konsekvens i kommunismens utveckling. Marx var mer vetenskapsman, mer objektiv än Lenin, som framför allt var en stor revolutionär danad av förhållandena under den tsaristiska absolutismen, den halvkoloniala ryska kapitalismen och monopolens världskamp om intressesfärer.

Utgående från Marx lärde Lenin att materialismen i regel spelat en progressiv roll i världshistorien medan idealismen varit reaktionär. Detta var inte bara ensidigt och oriktigt, utan gjorde också Marx ännu exklusivare som teoretiker. Det härrörde också ur ofullständiga kunskaper i filosofins historia. När Lenin 1909 skrev sin *Materialismen och empirio-kriticismen* var han inte närmare förtrogen med någon stor klassisk eller modern filosof. För att komma till rätta med en opposition vars åsikter hindrade utvecklingen av hans parti förkastade Lenin allt som inte stod i överensstämmelse med marxismen. För honom var allt felaktigt och värdelöst som inte stämde med den ursprungliga marxismen. Det måste erkännas att hans skrifter i detta avseende är framstående exempel på logisk och övertygande dogmatism.

Han trodde att materialismen alltid hade varit de revolutionära och omstörtande rörelsernas ideologi och drog den ensidiga slutsatsen att materialismen var progressiv i största allmänhet – även inom forskningen och vetenskapen – medan idealismen var reaktionär. Lenin förväxlade form och metod med innehåll och vetenskapliga upptäckter. Förhållandet att någon omfattade den idealistiska filosofin var tillräckligt för att Lenin skulle ignorera hans verkliga värde och värdet av hans upptäckter. Lenin utsträckte sin politiska intolerans till praktiskt taget hela det mänskliga tänkandets historia.

Redan 1920 hade Bertrand Russell, den engelske filosofen som välkomnade oktoberrevolutionen, riktigt iakttagit vad som var kärnan i den leninistiska eller kommunistiska dogmatiken, i *Bolsjevismen: praktik och teori*:

Men det finns en annan sida av bolsjevismen som jag mera fundamentalt ogillar. Bolsjevismen är inte endast en politisk doktrin, den är också en religion med rikt utbildade dogmer och inspirerade heliga skrifter. När Lenin vill bevisa något påstående gör han det om möjligt genom att citera texter ur Marx och Engels. En fullfjädrad kommunist är inte bara en man som tror att naturtillgångar och kapital skall ägas gemensamt och deras avkastning fördelas så lika som möjligt. Han är en man som hyser ett antal klart utformade och dogmatiska åsikter – till exempel filosofisk materialism – som kan vara sanna men som av ett vetenskapligt temperament inte kan omfattas med någon visshet. Denna kämpande visshet i objektiva ovissa frågor är en inställning som världen efter renässansen gradvis har vuxit ifrån för att nå den anda av konstruktiv och fruktbar skepticism som konstituerar den vetenskapliga inställningen. Jag tror att den vetenskapliga inställningen är omätligt betydelsefull för människosläktet. Om ett rättvisare ekonomiskt system endast kan uppnås genom att man avstänger människan från fri forskning och kastar henne tillbaka till medelålderns intellektuella fängelse anser jag att priset är för högt. Det kan dock inte förnekas att under en kort tidsperiod den dogmatiska övertygelsen är en hjälp i kampen.

Men det var på Lenins tid.

Stalin gick längre, han ”utvecklade” Lenin, men utan att äga Lenins kunskaper eller djup. Omsorgsfulla undersökningar skulle leda till slutsatsen att denne man, som Chrusjtjov själv i dag erkänner ha varit sin tids ”bäste marxist”, inte ens hade läst Marx *Kapitalet*, marxismens viktigaste verk. Praktisk som han var och stödd av sin extrema dogmatism behövde han inte ens känna till Marx ekonomiska undersökningar för att bygga sin ”socialism”. Stalin kände inte närmare till någon filosof. Han betedde sig mot Hegel som han skulle ha gjort mot en ”död hund” och gav honom ansvaret för ”den preussiska absolutismens reaktion mot franska revolutionen”.

Men Stalin var ovanligt hemmastadd i Lenins skrifter. Han sökte alltid stöd hos honom, i större utsträckning än Lenin sökte stöd hos Marx. Stalin hade större kunskaper bara i politisk historia, speciellt den ryska, och han hade ett ovanligt gott minne.

Stalin behövde i själva verket inte något mer än detta för sin roll. Allt som inte sammanföll med hans behov och hans åsikter förklarade han helt enkelt vara ”fientligt” och förbjöd det.

De tre männen – Marx, Lenin och Stalin – är kontraster som människor och i sitt sätt att uttrycka sig. Marx var inte bara revolutionär utan också en något enkelriktad vetenskapsman. Hans stil var pittoresk, ohämmad och kvick på ett nästan olympiskt sätt. Lenin verkade vara inkarnationen av revolutionen själv. Hans stil var flammande, skarp och logisk. Stalin trodde att hans styrka låg i att tillfredsställa alla mänskliga begär och att hans tänkande var det högsta uttrycket för den mänskliga tanken. Hans stil var färglös och monoton, men dess överdrivet förenklade logik och dogmatism verkade övertygande på de trogna och på vanligt enkelt folk. Den innehöll plattityder från kyrkofädernas skrifter som inte så mycket var resultatet av hans religiösa ungdom som av det förhållandet att detta uttryckssätt passade primitiva förhållanden och dogmatiska kommunister.

Stalins efterföljare äger inte ens hans primitiva följdriktighet eller hans dogmatiska kraft och övertygelse. De är medelmåttiga i allt men äger en ovanligt stark känsla för realiteter. Oförmögna att skapa nya system eller nya idéer på grund av sitt engagemang i livsviktiga byråkratiska realiteter kan de bara undertrycka eller omöjliggöra skapandet av någonting nytt.

Sådan är utvecklingen av den dogmatiska och exklusiva sidan av den kommunistiska ideologin. Den så kallade ”vidareutvecklingen av marxismen” har lett till den nya klassens stärkande och till inte bara en enda ideologi utan till en enda mans eller en grupp oligarkers suveränitet på tänkandets område. Detta har lett till själva ideologins intellektuella förfall och utarmning. Jämsides med detta har intoleransen mot andra idéer och även mot det mänskliga tänkandet som sådant ökat. Ideologins framsteg, dess inslag av sanning, har avtagit i samma mån som dess lärjungars fysiska makt har ökat.

Genom att bli alltmer ensidig och exklusiv skapar den nutida kommunismen allt flera halvsanningar som den försöker försvara. Vid första anblicken verkar det som om dess åsikter, tagna var för sig, vore sanna. Men den är obotligt infekterad med lögner. Dessa halvsanningar är överdrivna till gränsen för det perversa. Ju stelare och ju mer genomsyrad av lögner kommunismen är, desto mer stärker den sina ledares monopolism över samhället och därmed över den kommunistiska teorin.

## 2

Påståendet att marxismen är en allmängiltig metod, vilket kommunisterna måste hävda, leder i praktiken till tyranni på alla områden för intellektuell verksamhet.

Vad skall de stackars fysikerna ta sig till, om atomerna inte betar sig i överensstämmelse med det hegeliansk-marxistiska schemat eller i enlighet med motsatsernas uppgående i varandra och utveckling till högre former? Eller astronomerna, om kosmos är likgiltigt för den

kommunistiska dialektiken? Eller biologerna, om växterna inte beter sig enligt Lysenkos stalinistiska teori om harmoni och samarbete mellan klasserna i ett "socialistiskt" samhälle? Eftersom det inte är möjligt för dessa vetenskapsmän att ljuga som en självklar sak, måste de lida följderna av sina "kätterier". För att få sina upptäckter accepterade måste de göra upptäckter som "bekräftar" marxismen-leninismens formler. Vetenskapsmännen måste ständigt fråga sig om deras idéer och upptäckter kommer att skada de officiella dogmerna. De tvingas därför till opportunism och kompromisser i sin vetenskap.

Detsamma gäller andra intellektuella. På många sätt påminner den nutida kommunismen om de religiösa sekterna under medeltiden. Den serbiske diktaren Jovan Ducics påpekanden om kalvinismen i *Tuge i vedrine* (Sorg och stillhet) tycks gälla om den intellektuella atmosfären i ett kommunistiskt samhälle:

... Och vad denne Calvin, jurist och dogmatiker, inte brände på bålet härdade han in i Genèvebornas själar. Han införde religiösa prövningar och from försakelse i dessa hem som ännu i dag är fyllda med köld och mörker. Han utsådde hat mot all glädje och hänryckning och fördömde i sina dekret poesi och musik. Som politiker och tyrann i spetsen för republiken smidde han sina järnlagar som fjättrar kring statens liv och reglerade även känslolivet inom familjen. Av alla figurer som reformationen fostrade är Calvin sannolikt den känslolösaste, och hans bibel är den mest deprimerande läroboken i levnadskonst ... Calvin var inte en ny kristen apostel som ville återställa tron till dess forna renhet, enkelhet och mildhet, sådan den var när den sprang fram ur liknelserna från Nasaret. Denne Calvin var den ariske asketen som när han bröt med kyrkan också bröt med kärleken, den grundläggande principen i hans dogmer. Han skapade ett folk, allvarligt och fyllt av dygd, men också fyllt av hat mot livet och av misstro mot lyckan. Det finns ingen strävare religion eller fruktansvärdare profet. Av Genèveborna gjorde Calvin förlamade varelser, för evigt oförmögna till all glädje. Det finns inget folk i världen som religionen har bringat så mycken bedrövelse och dysterhet. Calvin var en framstående religiös författare, lika betydelsefull för det franska språkets renhet som Luther för det tyskas, och han översatte Bibeln. Men han var också skapare av en teokrati som inte var mindre lik en diktatur än den påvliga monarkin. Medan han förkunnade att han frigjorde människans andliga personlighet, degraderade han människans medborgerliga personlighet till svartaste slaveri. Han förvirrade folket och lyckades inte på något sätt göra livet ljusare. Han förändrade mycket men fullbordade inget och bidrog inte med något. Nästan 300 år efter Calvin observerade Stendhal i Genève att unga män och kvinnor bara pratade om "pastorn" och hans sista predikan och att de kunde dem utantill.

Den nutida kommunismen innehåller också vissa element av de Cromwellska puritanernas dogmatiska isolering och av jakobinernas politiska intolerans. Men det finns väsentliga skillnader. Puritanerna trodde strängt på Bibeln, men kommunisterna tror på vetenskapen. Kommunisternas makt är mer absolut än jakobinernas. Olikheterna härrör dessutom ur de olika politiska möjligheterna; ingen religion eller diktatur har kunnat sträva efter en sådan allomfattande makt som de kommunistiska systemen.

De kommunistiska ledarnas övertygelse att de var på väg att skapa absolut lycka och ett idealsamhälle stärktes i samma mån som deras makt tilltog. Det har sagts på skämt att de kommunistiska ledarna skapade ett kommunistiskt samhälle – åt sig själva. Och i själva verket identifierar de sig själva med samhället och dess strävanden. Den absoluta despotismen påstår sig tro på absolut mänsklig lycka, trots att den är ett allomfattande och universellt tyranni.

Framgångarna har förvandlat de kommunistiska makthavarna till propagandister för den "mänskliga medvetenheten". Deras intresse för den mänskliga medvetenheten har ökat i samma takt som deras makt och jämsides med "uppbyggandet av socialismen".

Jugoslavien har inte undgått denna utveckling. Några av de jugoslaviska ledarna underströk också "vårt folks höga grad av medvetenhet" under den revolutionära perioden, dvs. när "vårt folk" eller en del av det aktivt stödde dessa ledare. Men enligt samma ledare är den

”socialistiska” medvetenheten hos samma folk mycket låg just nu och måste följaktligen höjas genom demokrati. De jugoslaviska ledarna talar öppet om att de skall bevilja demokrati, ”när den socialistiska medvetenheten höjts”, en medvetenhet som de tror automatiskt kommer att uppnås genom industrialiseringen. Till dess hävdar dessa teoretiker för en demokrati som portioneras ut i små doser, män som praktiserar något helt motsatt demokratin, att de – i den framtida lyckans och frihetens namn – har rätt att förhindra de minsta manifestationer av några som helst idéer eller former av medvetenhet som är olika deras.

Sovjetledarna var kanske bara i början tvingade att laborera med sådana ytliga löften om demokrati ”i framtiden”. Nu påstår de helt enkelt att denna frihet redan har skapats i Sovjet. Naturligtvis känner även de att friheten är i arbete under dem. De ”höjer” ständigt medvetenheten, de uppmanar människorna att ”producera”. De proppar hjärnorna fulla med torra marxistiska formler och ledarnas torftiga politiska åsikter. Och vad värre är, de tvingar människorna att ständigt bekänna sin hängivenhet för socialismen och sin tro på ofelbarheten och hållbarheten i ledarnas löften.

En medborgare i det kommunistiska systemet är nedtyngd av ständiga samvetskval och fruktan att ha felat. Han är alltid rädd för att han måste bevisa att han inte är fiende till socialismen, precis som folket under medeltiden ständigt måste visa sin hängivenhet för kyrkan.

Skolsystemet och all social och intellektuell aktivitet bidrar till detta beteende. Från födelsen till döden är människan omgiven av det härskande partiets omsorger om hennes medvetenhet och samvete. Journalister, ideologer, betalda författare, specialskolor, godkända idéer och väldiga materiella medel är engagerade i detta ”socialismens höjande”. När det kommer till kritan är alla tidningar officiella, liksom radion och andra liknande media.

Resultaten är inte lysande. I inget fall är de proportionella mot de använda medlen och åtgärderna, utom beträffande den nya klassen, som i alla fall skulle vara övertygad. Men avsevärda resultat uppnås i fråga om att göra det omöjligt för någon att uttrycka en avvikande mening och när det gäller att slå ned oppositionella åsikter.

Även under kommunismen tänker människorna, därför att de inte kan låta bli att tänka. Och vad mera är, de tänker annorlunda än vad som föreskrivs. Deras tänkande har två ansikten – ett som är deras eget, ett som är officiellt.

Inte ens i de kommunistiska systemen är människorna så förslöade av likformig propaganda att det är omöjligt för dem att komma fram till sanningen eller till nya idéer. Men på det intellektuella området leder oligarkernas planering mindre till produktion än till stagnation, korruption och förfall.

Dessa oligarker och själasörjare, dessa vaksamma beskyddare som ser till att den mänskliga tankeverksamheten inte halkar in på ”brottsligt tänkande” eller på ”antisocialistiska linjer”, dessa samvetslösa utpräglare av billiga konsumtionsartiklar – för övrigt de enda som finns – dessa anhängare av föråldrade, oföränderliga och oåterkalleliga idéer har hämmat och frusit ner de intellektuella impulserna hos sitt folk. De har tänkt ut de omänskligaste ord – att ”rottrycka ur människornas medvetande” – och handlar i överensstämmelse med dessa ord, precis som om de hade att göra med rötter och ogräs i stället för med människors tankar. Genom att undertrycka andras åsikter och snöpa det mänskliga intellektet så att det inte kan fatta mod och höja sig till flykt blir de själva grå och andefattiga och fullständigt utan den intellektuella entusiasm som ett fritt tänkande inspirerar. En teater utan åhörare: skådespelarna spelar för varandra och blir hänförda över sig själva. De tänker lika automatiskt som de äter, deras hjärnor kokar ihop tankar för de mest elementära behov. Sådana är de överstepräster som samtidigt är poliser och ägare av alla de medel som det mänskliga intellektet kan

uppfinna för att överföra sina tankar – press, film, radio, television, böcker etc. – liksom av allt som håller människan vid liv – mat och tak över huvudet.

Finns det då inte anledning att jämföra den samtida kommunismen med religiösa sekter?

### 3

Varje kommunistiskt land kan emellertid peka på tekniska framsteg, även om de är av speciellt slag och sker under särskilda perioder.

Den snabba industrialiseringen skapar en stor teknisk intelligentsia som även om den inte är av särskilt hög kvalitet drar till sig begåvningar och stimulerar uppfinningar. De orsaker som ligger bakom den snabba industrialiseringen i vissa grenar av ekonomin är också en sporre till uppfinningar. Sovjet har inte sackat efter i någon större utsträckning inom krigstekniken, vare sig under andra världskriget eller efteråt. Sovjet ligger inte långt bakom USA på atomenergins område. Tekniken är långt hunnen, trots att det byråkratiska systemet gör det svårt att införa nyheter; uppfinningar ligger ibland i årtal i de statliga fabrikernas magasin. De producerande instansernas bristande intresse dödar ofta i ännu högre grad uppfinningsförmågan.

Kommunistledarna, som är mycket praktiska män, inleder genast samarbete med tekniker och vetenskapsmän utan att fästa större avseende vid deras ”borgerliga” åsikter. Det står klart för ledarna att industrialiseringen inte kan genomföras utan den tekniska intelligentsian och att denna intelligentsia inte av sig själv kan bli farlig. Som på alla andra områden har kommunisterna en förenklad och i regel halvsann teori beträffande denna intelligentsia: någon annan klass betalar alltid specialisterna medan de tjänar den. Varför skulle då inte ”proletariatet” eller den nya klassen också göra det? Utifrån denna tankegång utvecklar de genast ett lönesystem.

Trots de tekniska framstegen är det ett faktum att ingen stor modern vetenskaplig upptäckt har gjorts under Sovjetregeringen. I detta avseende ligger antagligen Sovjet efter Tsarryssland, där det gjordes epokgörande vetenskapliga upptäckter trots den tekniska efterblivenheten.

Även om tekniska förhållanden försvårar vetenskapliga upptäckter är huvudanledningarna till dessa svårigheter av samhällelig art. Den nya klassen är mycket intresserad av att dess ideologiska monopol inte råkar i fara. Varje stor vetenskaplig upptäckt är resultatet av en förändrad världsbild hos upptäckaren. En ny världsbild passar inte in i den redan vedertagna officiella filosofin. I det kommunistiska systemet måste varje vetenskapsman rygga tillbaka inför detta faktum eller riskera att förklaras som ”kättare”, om hans teorier inte sammanfaller med de stadfästa, föreskrivna och önskvärda dogmerna.

Vetenskapligt arbete blir ännu svårare på grund av den officiella uppfattningen att marxismen eller den dialektiska materialismen är den effektivaste metoden inom alla områden av vetenskaplig, intellektuell och annan verksamhet. Det har inte funnits en enda känd vetenskapsman i Sovjet som inte har haft politiska besvärigheter. Det har funnits många anledningar härtill, men den viktigaste har varit oppositionen mot den officiella linjen. Det har förekommit färre exempel på detta i Jugoslavien, men omvänt finns det fall där ”hängivna” men klena vetenskapsmän har gynnats.

De kommunistiska systemen stimulerar tekniska framsteg men hindrar samtidigt all storstilad forskning som kräver att tanken får röra sig fritt. Det kan låta motsägelsefullt men är i alla fall så.

Medan de kommunistiska systemen bara är relativt avogt inställda mot den vetenskapliga utvecklingen är de absoluta motståndare till alla intellektuella framsteg och upptäckter. På grund av den härskande filosofins exklusivitet är kommunismen uttryckligen antifilosofisk. I de kommunistiska länderna kan inte förekomma och förekommer inte heller en enda

självständig tänkare, framför allt inte inom samhällsvetenskaperna, såvitt man inte betraktar maktägarna själva som tänkare. De betraktar sig i alla fall själva som de ”främsta filosoferna” som ”höjer” den mänskliga medvetenheten. Inom kommunismen måste en ny tanke, en ny filosofisk åskådning eller en samhällsteori gå fram mycket indirekt, vanligen över litteraturen eller någon gren av konsten. Det nya tänkandet måste först gå under jorden för att kunna nå ljuset och börja leva.

Av alla vetenskaper har samhällsvetenskaperna det sämst ställt, de lyckas knappast hålla sig vid liv. När det är fråga om samhället eller sociala problem tolkas allt i överensstämmelse med Marx och Lenin eller också monopoliseras alltsammans av ledarna.

Historia, i synnerhet den kommunistiska periodens egen historia, existerar inte. Påbjuden tystnad och förfalskningar är inte bara tillåtna utan allmänna företeelser.

Folkets intellektuella arv konfiskeras också. Monopolisterna handlar som om hela historien hade varit ett förspel till deras eget framträdande på scenen. De bedömer det förflutna efter sig själva, använder en enda måttstock och delar upp alla människor och händelser i ”progressiva” och ”reaktionära”. I den andan reser de sina monument. De upphöjer pygméerna och nedvärderar de stora, i synnerhet de stora i deras egen tid.

Deras ”enda vetenskapliga” metod lämpar sig också bäst genom att den ensam skyddar och rättfärdigar deras exklusiva herravälde över vetenskap och samhälle.

#### 4

Liknande saker inträffar inom konsten. Här favoriseras i stigande utsträckning redan hävdvunna former och åsikter av medelmåttig kvalitet. Detta är förståeligt: det finns ingen konst utan idéer, ingen konst som inte påverkar medvetandet. Monopolet över idéerna och bearbetningen av människornas medvetande är härskarnas prerogativ. Kommunister är traditionalister i konsten huvudsakligen på grund av behovet att vidmakthålla monopolet över folkets sinnen men också på grund av sin okunnighet och ensidighet. Somliga tolererar ett slags demokratisk frihet i den moderna konsten, men det är bara ett erkännande av att de inte förstår den moderna konsten och därför tror att de måste tillåta den. Lenin kände på det sättet beträffande Majakovskijs futurism.

Trots detta upplever de underutvecklade folken i de kommunistiska systemen en kulturell renässans jämsides med den tekniska. Kulturen blir lättåtkomligare för dem, även om den huvudsakligen kommer i form av propaganda. Den nya klassen är intresserad av att kulturen sprids, därför att industrialiseringen medför krav på högkvalificerad arbetskraft och vidgade intellektuella utbildningsmöjligheter. Nätverket av skolor och konstinstitutioner har spritts mycket snabbt, ibland utöver faktiska behov och möjligheter. Framstegen inom konsten är oförnekliga.

Efter en revolution, innan den härskande klassen har upprättat ett fullkomligt monopol, skapas vanligen betydande konstverk. Så var förhållandet i Sovjet före 1930-talet och så är förhållandet i dagens Jugoslavien. Det är som om revolutionen väckte slumrande talanger även om den despotism som också föds med revolutionen i allt högre grad kväver konsten.

De två grundläggande metoderna att kväva konsten är att motarbeta de intellektuellt-idealistiska sidorna av den och att motarbeta formell förnyelse.

Under Stalins tid nåddes den punkt där alla former av konstnärligt skapande förbjöds utom de som Stalin själv tyckte om. Stalin hade inte särskilt god smak. Han hörde illa och tyckte om åttastavig vers och alexandriner. Deutscher har påpekat att Stalins stil blev den nationella stilen. De officiella uppfattningarna om konstformer blev lika obligatoriska som godtagandet av de officiella idéerna.

Det har inte alltid varit så inom de kommunistiska systemen, och det är inte nödvändigt att det skall vara så. I Sovjet hette det i en resolution 1925 att "partiet som helhet inte kan binda sig vid någon speciell riktning inom litteraturen". Därmed uppgav inte partiet sitt så kallade "ideologiska stöd", dvs. sin ideologiska och politiska kontroll över konstnärerna. Detta var den högsta demokrati kommunismen uppnådde inom konsten. De jugoslaviska ledarna befinner sig i samma situation i dag. Efter 1953, när de demokratiska formerna började överges till förmån för byråkratin, uppmuntrades de mest primitiva och reaktionära element. En vanvettig jakt på "småborgerliga" intellektuella satte in. Den syftade öppet till kontroll av konstformerna. Omedelbart vände sig hela den intellektuella världen mot regimen. Regimen måste följaktligen retirera och tillkännagav genom ett tal av Kardelj att partiet inte kan föreskriva någon konstnärlig form, men att den inte skulle tillåta något "antisocialistiskt ideologiskt kontraband", dvs. åsikter som regimen betraktade som "antisocialistiska". Bolsjevikpartierna hade intagit samma ståndpunkt 1925. Detta markerar gränserna för den jugoslaviska regimen "demokratiska" inställning till konsten. Men de flesta jugoslaviska ledarnas uppfattning ändrades inte av detta. De betraktar privat hela den intellektuella och konstnärliga världen som "opålitlig", "småborgerlig" eller milt uttryckt "ideologiskt förvirrad". Jugoslaviens största tidning, *Politika*, citerade den 25 maj 1954 Titos "oförlömliga" ord: "En bra lärobok är värdefullare än någon roman". Periodiska hysteriska angrepp på "dekadansen", "de destruktiva idéerna" och de "fiendliga åsikterna" inom konsten har fortsatt.

Till skillnad från sovjetkulturen har den jugoslaviska kulturen åtminstone lyckats dölja missnöje och upproriska åsikter beträffande konstformerna i stället för att utrota dem. Detta har aldrig varit möjligt för sovjetkulturen. Ett damoklessvärd hänger över den jugoslaviska kulturen, men svärdet har stötts in i hjärtat på sovjetkulturen.

Relativ frihet i fråga om *formen*, som kommunisterna bara periodvis kan undertrycka, kan inte fullständigt frigöra den skapande konstnären. Konsten måste också, även om det sker indirekt, genom formen ge uttryck för nya *idéer*. Även i de kommunistiska system där konsten har den största friheten är motsägelsen mellan den utlovade fria formen och den obligatoriska kontrollen av idéer olöst. Denna motsägelse träder i dagen allt emellanåt, ibland som angrepp på "insmugglade" idéer, ibland i konstnärernas verk, därför att de är tvungna att använda särskilda former. Den träder främst i dagen på grund av konflikten mellan regimen ohämmade monopolistiska strävanden och konstnärernas oemotståndliga skapardrift. Det är samma konflikt som existerar mellan vetenskapligt skapande och kommunistisk dogmatism, den har bara överförts till konstens domäner.

Varje ny tanke eller idé måste först undersökas till sin kärna, gillas eller ogillas och passas in i en harmlös ram. Som fallet är med andra konflikter kan kommunistledarna inte heller lösa denna. Men de kan, som vi sett, periodvis klara upp situationen, vanligen på bekostnad av verklig frihet för det konstnärliga skapandet. På grund av denna motsägelse har det i de kommunistiska systemen inte varit möjligt att utveckla äkta motiv för konsten eller att skapa en konstteori.

Ett konstverk är till själva sin natur vanligen en kritik av en given situation och givna förhållanden. I de kommunistiska systemen är därför ett konstnärligt skapande, baserat på aktuella motiv, en omöjlighet. Bara lovsånger över en given situation eller kritik av systemets motståndare är tillåtna. Under sådana förhållanden kan inte konsten ha något som helst värde.

I Jugoslavien klagar funktionärer och en del konstnärer över att det inte finns några konstverk som avspeglar "vår socialistiska verklighet". I Sovjet däremot skapas tonvis av konstverk baserade på aktuella motiv, men eftersom de inte avspeglar sanningen är de värdelösa och förkastas snabbt av allmänheten och kritiseras senare till och med officiellt.



Metoderna varierar men slutresultatet är detsamma.

## 5

Den så kallade ”socialistiska realismen” härskar i alla kommunistiska stater.

I Jugoslavien har denna teori krossats och omfattas nu bara av de mest reaktionära dogmatikerna. I Jugoslavien har regimen varit tillräckligt stark att förhindra uppkomsten av obehagliga teorier men alltför svag att påtvinga nationen sina egna åsikter. Detsamma kan sägas om de andra östeuropeiska länderna.

Den ”socialistiska realismen” är inte ens en komplett teori. Gorkij var den första som använde termen, antagligen inspirerad av sin egen realistiska metod. Han ansåg att under de primitiva samtida ”socialistiska” förhållandena måste konsten inspireras av nya eller socialistiska idéer och skildra verkligheten så troget som möjligt. Allt annat som denna teori anbefaller – tonvikt på det typiska och det ideologiska, partisolidaritet osv. – har antingen övertagits från andra teorier eller lagts till av politiska skäl.

Den ”socialistiska realismen” som inte utvecklats till en fullständig teori innebär i själva verket kommunisternas ideologiska monopol. Den kräver att ledarnas smalspåriga efterblivna idéer skall klädas i konstnärlig form och att deras politik skall skildras i romantiska och panegyriska former. Detta har lett till ett fariseiskt försvar av regimen ideologiska kontroll och till byråkratisk censur över konsten själv.

Formerna för denna kontroll varierar i de olika kommunistländerna, från partibyråkratisk censur till ideologiska påtryckningar.

Jugoslavien till exempel har aldrig haft censur. Kontrollen utövas indirekt på följande sätt: i bokförlag, konstnärssammanslutningar, tidskrifter, tidningar etc. förelägger partimedlemmarna allt som de anser ”misstänkt” för respektive myndigheter. Censur eller rättare sagt självcensur har spirat upp ur denna atmosfär. Även om partimedlemmarna kan genomdriva ett och annat tvingar dem den självcensur de och andra intellektuella måste utöva att förstå sig och göra ovärdiga insinuationer. Men det anses vara ett framsteg, det är ”socialistisk demokrati” i stället för byråkratisk despotism.

Varken i Sovjet eller i de andra kommunistiska länderna fritar förekomsten av censur de skapande konstnärerna från självcensur. De intellektuella tvingas till självcensur av sin ställning och de faktiska sociala förhållandena. Självcensur är i själva verket huvudformen för partiets ideologiska kontroll i det kommunistiska systemet. Under medeltiden måste människorna först fråga sig vad kyrkan skulle tänka om deras verk, i de kommunistiska staterna måste de på samma sätt först fundera ut vad som väntas av dem och ofta även försöka fastställa ledarnas smak.

Censur eller självcensur uppges vara ”ideologiskt stöd”. På samma sätt uppges allt i kommunismen vara inriktat på uppnåendet av den absoluta lyckan. Därför används uttryck som ”folket”, ”det arbetande folket” och liknande – trots sin vaga karaktär – ofta i samband med konsten.

Förföljelser, förbud, påtvingande av former och idéer, förödmjukelser och skymfer, halvbyggade byråkraters doktrinära auktoritet över genier, allt detta görs i folkets namn och för folket. Kommunisternas ”socialistiska realism” skiljer sig inte ens till terminologin från Hitlers nationalsocialism. En jugoslavisk författare av ungersk härkomst, Ervin Sinko, har gjort en intressant jämförelse mellan ”konst”-teoretikerna i de bägge diktaturerna:

Sovjetteoretikern Timofejev skrev i sin Litteraturteori: ”Litteraturen är en ideologi som hjälper människan att bli förtrogen med livet och att inse att hon har del i det.”

”Principerna för den nationalsocialistiska kulturpolitiken” förklarar: ”En konstnär kan inte enbart vara konstnär, han är också alltid uppfostrare.”

Baldur von Schirach, ledaren för Hitlerjugend, förklarade: ”Varje sant konstverk vänder sig till hela folket”.

Zjdanov, medlem av politbyrån i centralkommittén i Sovjetunionens kommunistiska parti, förklarade: ”Allt som är skapande är lättillgängligt”.

I ”Principerna ...” förklarade Wolfgang Schulz: ”Den nationalsocialistiska politiken, även den del som kallas kulturpolitik, bestäms av Führern och av dem som han har bemyndigat därtill”.

Om vi vill veta vad den nationalsocialistiska kulturpolitiken är, måste vi vända oss till dessa män och se vad de gjorde och vilka direktiv de utfärdade för att skaffa sig ansvariga anhängare.

Vid Sovjetunionens kommunistiska partis adertonde kongress sade Jaroslavskij: ”Kamrat Stalin inspirerar konstnärerna och ger dem vägledande idéer... Sovjets kommunistiska partis centralkommittés resolutioner och A. A. Zjdanovs rapport ger sovjetförfattarna ett fullständigt utarbetat arbetsprogram.”

Även när despoterna är varandras motståndare, rättfärdigar de sig själva på samma sätt; härvid kan de inte ens låta bli att använda samma ord.

## 6

Den kommunistiska oligarkin, som är fiende till tänkandet i vetenskapens namn och fiende till friheten i demokratins namn, måste fullständigt korrumpiera själarna. Kapitalistiska magnater och feodalherrar brukade betala konstnärer och vetenskapsmän som de kunde och ville och både hjälpte och korrumpierade dem på så sätt. I de kommunistiska systemen är korrruptionen en integrerande del av statens politik.

Det kommunistiska systemet undertrycker och förkväver i regel varje intellektuellt skapande som det inte gillar, dvs. allt som är djupt och originellt. Å andra sidan belönar och uppmuntrar – och korrumpierar – det allt som det tror gagnar ”socialismen”, dvs. systemet självt.

Även om man förbiser sådana dolda och drastiska korrupsionsmedel som ”Stalinpriser”, personliga förbindelser med de maktägande och toppbyråkraternas nyckfulla beställningar och köp – som alla representerar systemets ytterligheter – kvarstår faktum att systemet självt korrumpierar de intellektuella och i synnerhet konstnärerna. Direkta belöningar från regimen kan avskaffas lika väl som censuren, men korrupsionens och förtryckets anda finns kvar.

Denna anda grundläggs och stimuleras av partibyråkratins monopol över det materiella och det andliga livet. De intellektuella har ingen annanstans att vända sig när det gäller idéer och förtjänster. Även om regeringen inte direkt inspirerar denna makt, förekommer den i alla institutioner och organisationer. När det kommer till kritan är det den som är avgörande.

Det är mycket viktigt för konstnären att tvång och centralism utövas så litet som möjligt, även om hans sociala ställning inte förändras därigenom. På grund härav är det mycket lättare för honom att arbeta och leva i Jugoslavien än i Sovjet.

En förtryckt människa måste underkasta sig korrupsionens. Om man söker ta reda på orsaken till att det under det senaste kvartsseklet knappast skapats några betydande konstverk i Sovjet, i synnerhet inte inom litteraturen, finner man att korrupsionens har spelat en lika stor eller större roll än förtrycket.

Det kommunistiska systemet förföljer och misstror de verkligt skapande människorna och driver dem till självkritik. Det erbjuder sina lakejer lockande ”arbetsvillkor” och frikostiga honorar, priser, villor, semesterställen, rabatter, bilar, ambassadörsuppdrag, politiska sinekurer och ”storstilat understöd”. I regel gynnar det därför de talanglösa, osjälvständiga

och fantasilösa. Det är förståeligt att de största andarna har förlorat sin orientering, sin tro och förmåga. Självmord, förtvivlan, alkoholism och utsvävningar, förlust av skaparkraft och integritet, därför att konstnären är tvingad att ljuga för sig själv och andra, är de vanligaste fenomenen i de kommunistiska länderna hos dem som faktiskt vill och skulle kunna skapa.

## 7

Det är en allmän föreställning att den kommunistiska diktaturen utövar en brutal klassdiskriminering. Det är inte alldeles riktigt. Historiskt sett avtar klassdiskrimineringen när revolutionen avstannar, medan den ideologiska diskrimineringen tilltar. Illusionen att proletariatet har makten är oriktig, liksom påståendet att kommunisterna förföljer någon därför att han är borgare. Deras hårdaste åtgärder vidtas visserligen mot medlemmarna av den härskande klassen, i synnerhet bourgeoisin. Men de borgare som kapitulerar eller omvänder sig kan skaffa sig lukrativa poster och förmåner. Och vad mera är, hemliga polisen finner ofta skickliga agenter i deras led och de nya maktinnehavarna skickliga tjänare. Bara de som inte ideologiskt gillar de kommunistiska åtgärderna och åsikterna straffas, utan hänsyn till klass eller inställning till nationaliseringen av den kapitalistiska egendomen.

Förföljelsen av demokratiskt och socialistiskt tänkande som står i strid med den härskande oligarkins är våldsammare och fullständigare än förföljelsen av de mest reaktionära anhängarna av den tidigare regimen. Och det är begripligt: de sistnämnda är mindre farliga, eftersom de ser tillbaka mot ett förflutet som knappast kommer att återvända.

När kommunisterna kommer till makten skapar deras angrepp på den privata äganderätten illusionen att deras åtgärder primärt riktas mot de besittande klasserna i arbetarklassens intresse. Senare händelser visar att deras åtgärder inte vidtogs i detta syfte utan för att upprätta deras egen makt och äganderätt. Denna måste övervägande manifesteras sig som ideologisk snarare än som klassdiskriminering. Om det inte vore riktigt, om de verkligen strävade efter att hävda arbetarmassornas äganderätt skulle klassdiskrimineringen ha fått överhanden.

Det faktum att den ideologiska diskrimineringen överväger leder vid första anblicken till slutsatsen att en ny religiös sekt har uppkommit, en sekt som strängt håller sig till sina materialistiska och ateistiska bud och med våld tvingar dem på andra. Kommunisterna uppför sig verkligen som en religiös sekt, fastän de inte är det.

Denna totalitära ideologi är inte bara resultatet av vissa styrelse- och egendomsformer. Ideologin bidrog till att skapa dem och understöder dem på alla sätt. Den ideologiska diskrimineringen är ett villkor för det kommunistiska systemets bestånd.

Det är fel att tro att andra former av diskriminering – ras-, kast- eller nationell diskriminering – är värre än ideologisk diskriminering. De kan verka mera brutala, men de är inte lika raffinerade och fullständiga. De är riktade mot viss verksamhet inom samhället, medan den ideologiska diskrimineringen är riktad mot samhället som helhet och mot varje individ. Andra former av diskriminering kan fysiskt krossa en människa, medan den ideologiska diskrimineringen riktar sig mot det som kanske är mest personligt inom henne. Tyranni över själar är den mest kompletta och mest brutala formen av tyranni; alla andra slag av tyranni börjar och slutar med det.

Å ena sidan syftar den ideologiska diskrimineringen i de kommunistiska systemen till att förbjuda andra idéer, å andra sidan till att påtvinga alla människor de egna idéerna. Detta är två mycket markanta former av otroligt, totalt tyranni.

Tänkandet är den mest skapande kraften. Det upptäcker vad som är nytt. Människorna kan varken leva eller producera om de inte tänker eller funderar. Även om kommunisterna kanske

förnekar det måste de acceptera detta faktum i praktiken. Och därför omöjliggör de allt annat tänkande utom sitt eget.

Människan kan avstå från mycket. Men hon måste tänka, och hon har ett djupt behov av att uttrycka sina tankar. Det är vidrigt att tvingas hålla tyst när något måste sägas. Det är tyranni i dess värsta form att tvinga människor att inte tänka som de vill och att tvinga människor att uttrycka tankar som inte är deras egna.

Begränsningen av tankefriheten är inte bara ett angrepp på vissa speciella politiska och sociala rättigheter utan också ett angrepp på människan som sådan. Människans oförgängliga strävan efter tankefrihet framträder alltid i konkret form. Om den ännu inte har blivit synlig i kommuniststaterna betyder det inte att den inte existerar. I dag ligger den i dovt och apatiskt motstånd och i folkets utformade förhoppningar. Det är som om det totalitära förtrycket utplånade skillnaderna mellan nationella skikt och förenade folken i kravet på tankefrihet och frihet i allmänhet.

Historien kommer att förlåta kommunisterna mycket och konstatera att de tvingades till många brutala handlingar på grund av omständigheterna och behovet att försvara sin existens. Men undertryckandet av alla avvikande meningar, det exklusiva monopolet över tänkandet i syfte att försvara egna personliga intressen kommer att nagla kommunisterna vid ett skammens kors i historien.

## Mål och medel

### 1

Alla revolutioner och alla revolutionärer gör ett frikostigt bruk av tvångsmedel och skrupelfria metoder.

Men tidigare revolutionärer var inte lika medvetna om sina metoder som kommunisterna har varit. De kunde inte anpassa och använda sina metoder i samma utsträckning som kommunisterna har gjort.

”Ni behöver inte vara så nogräknade med de medel ni använder mot rörelsens fiender ... Ni skall inte bara straffa förrädarna utan också de likgiltiga, ni skall straffa alla som är överksamma i republiken, alla som inte gör någonting för den.”

Dessa ord av Saint-Just kunde ha uttalats av någon kommunistledare i dag. Men Saint-Just slungade ut dem mitt under revolutionen för att rädda dess framtid. Kommunisterna uttalar dessa ord och handlar därefter jämt och ständigt – från revolutionens början tills de når den absoluta makten och till och med under sin nedgångstid.

Trots att deras metoder överträffar alla andra revolutionärers i fråga om omfattning, varaktighet och hårdhet, har kommunisterna i regel inte medan revolutionen pågick använt alla de medel som deras motståndare utnyttjat. Men även om deras metoder kanske har varit mindre blodiga, blev kommunisterna allt omänskligare ju längre de kom från revolutionen.

Som varje annan social och politisk rörelse måste kommunismen använda metoder som passar den maktägande klassens intressen och förhållanden. Andra hänsyn, till exempel moraliska, är av underordnad betydelse.

Här är vi endast intresserade av de metoder som används av våra samtida kommunister. De kan allt efter förhållandena vara milda eller hårda, humana eller omänskliga, men de avviker från de metoder som används av andra politiska och sociala rörelser och särskiljer kommunismen från andra rörelser, revolutionära eller icke-revolutionära.

Denna skillnad ligger inte i att de kommunistiska metoderna kanske är de brutalaste i historien. Det är riktigt att brutaliteten är deras mest iögonfallande aspekt men den är inte den väsentligaste. En rörelse som hade till mål att omdana folkhushållet och samhället med tyranniska medel måste tillgripa brutala metoder. Alla andra revolutionära rörelser måste och ville emellertid använda samma metoder, men det faktum att deras tyranni var av kortare varaktighet var anledningen till att de inte kunde använda alla dessa metoder. Deras förtryck kunde inte heller bli lika totalt som kommunisternas, därför att det tillkom under omständigheter som inte tillät att det blev lika totalt.

Det skulle vara ännu oriktigare att söka anledningarna till de kommunistiska metoderna i det förhållandet att kommunisterna saknar etiska eller moraliska principer. Förutom att de är kommunister är de människor som alla andra som i sina inbördes förhållanden hyllar de moraliska principer som är gängse i mänskliga samhällen. Brist på moral bland kommunisterna är inte anledningen till deras metoder utan en följd av dem. I princip hyllar kommunisterna moralbud och humana metoder. De tror att de "temporärt" är tvungna att tillgripa något som står i motsats till deras moraliska uppfattningar. Kommunisterna tror också att det skulle vara mycket bättre om de inte måste handla i strid mot sin etiska uppfattning. I detta avseende skiljer de sig inte i princip från anhängarna av andra politiska rörelser, men i praktiken har de tagit avstånd från humaniteten i en mera permanent och ohygglig form.

Man kan finna talrika drag som skiljer den samtida kommunismen från andra rörelser i fråga om de använda metoderna. Dessa drag är övervägande kvantitativa eller betingas av skiftande historiska förutsättningar och av kommunisternas mål.

Men det finns ett väsensdrag hos den samtida kommunismen som skiljer dess metoder från andra politiska rörelser. Vid första anblicken kan detta drag påminna om vissa kyrkor i det förflutna.

Det härrör från de idealistiska mål som kommunisterna vill främja med alla medel. Dessa medel har blivit allt hänsynslösare allt eftersom målen visade sig ogenomförbara. Användningen av dessa metoder kan inte rättfärdigas med någon moralisk princip ens när det gäller att uppnå idealistiska mål. Deras användning brännmärker dem som utnyttjar dem som samvetslösa och obarmhärtiga maktutövare. De tidigare klasserna, partierna och äganderättsformerna existerar inte längre eller har skjutits åt sidan, men metoderna är i huvudsak oförändrade. Dessa metoder håller i stället just nu på att uppnå sitt fulla mått av omänsklighet.

Då den nya exploaterande klassen stiger upp till makten försöker den rättfärdiga sina icke-idealiska metoder genom att åberopa sina idealistiska mål. Omänskligheten i Stalins metoder nådde sin höjdpunkt när han byggde ett "socialistiskt samhälle". Eftersom den nya klassen måste visa att dess intressen uteslutande är inriktade på samhällets mål, och eftersom den måste upprätthålla sitt intellektuella och alla andra monopol måste den proklamera att metoderna att nå detta mål är oväsentliga. Målet är viktigt, ropar dess representanter, allt annat är oväsentligt. Vad som är viktigt är att vi nu "har" socialism. På så sätt rättfärdigar kommunisterna tyranni, gemenhet och brott.

Naturligtvis måste målet säkerställas genom speciella instrument – genom partiet. Det blir något dominerande och i sig självt suveränt liksom kyrkan under medeltiden. För att citera Dietrich von Nieheim, nominell biskop i Verden, som 1411 skrev:

"När kyrkans existens är hotad, är den fritagen från moralens bud. Enheten som mål helgar alla medel: trolöshet, förräderi, tyranni, simoni, fängelse och död. Ty varje heligt stånd existerar i kraft av samhällets mål, och det personliga måste offras för det allmänna bästa."

Även dessa ord verkar att ha yttrats av någon samtida kommunist.

Det finns mycket feodalt och fanatiskt i den nutida kommunismens dogmatism. Men vi lever inte under medeltiden och vår tids kommunism är ingen kyrka. Tonvikten på ideologisk och annan monopolism gör endast till synes den nutida kommunismen lik den medeltida kyrkan; deras innersta natur är olika. Kyrkan var bara delvis ägare och härskare, i de mest extrema fallen sökte den konservera en given samhällsordning genom absolut kontroll över själarna. Kyrkorna förföljde kättare även av dogmatiska skäl som inte alltid var motiverade av direkt praktiska behov. Kyrkan uppgav att den försökte rädda syndfulla, kätterska själar genom att tillintetgöra deras kroppar. Alla jordiska medel ansågs tillåtna för ändamålet att uppnå himmelriket.

Men kommunisterna vill framför allt ha materiell eller statlig makt. Intellectuell kontroll och förföljelse av dogmatiska skäl är bara hjälpmedel för att stärka statsmakten. Till skillnad från kyrkan är kommunismen inte systemets stöd utan dess inkarnation.

Den nya klassen uppkom inte plötsligt utan utvecklades från en revolutionär till en besittande, reaktionär grupp. Och även om dess metoder föreföll vara desamma förändrades de till sin natur, från revolutionära till tyranniska, från skyddande till despotiska.

De kommunistiska metoderna är till sin natur amoraliska och samvetslösa även när de är moraliska till formen. Därför att det kommunistiska styret är fullständigt totalitärt kan det inte tillåta något egentligt val mellan olika medel. Och kommunisterna kan inte avstå från det väsentliga – den bristande valfriheten i fråga om medel – därför att de vill behålla den absoluta makten och skydda sina egna egoistiska intressen.

Även om kommunisterna inte ville det, måste de vara både ägare och despoter och måste utnyttja alla medel för detta ändamål. Vilka fina teorier eller goda avsikter de än har, driver systemet självt dem att använda alla medel. I svåra situationer anser de sig vara moraliska och intellektuella kämpar och utnyttjar alla till buds stående medel.

## 2

Kommunisterna talar om ”kommunistisk moral”, ”den nya socialistiska människan” och liknande begrepp som om de talade om några högre etiska kategorier. Dessa dunkla begrepp har bara en praktisk innebörd – att sluta de kommunistiska leden och hindra främmande inflytande. Men som faktiska etiska kategorier existerar de inte.

Eftersom ingen speciell kommunistisk etik och ingen socialistisk människa kan uppkomma, utvecklas kommunisternas kastanda och deras speciella moraliska och andra begrepp som de odlar inom sin egen krets desto starkare. Det är inte fråga om absoluta principer utan om växlande moraliska normer. De byggs in i det kommunistiska hierarkiska systemet, där nästan allt är tillåtet i toppen – de högsta kretsarna – medan samma saker fördöms, om de utövas på lägre nivåer – de lägre skikten.

Denna kastanda och dessa föränderliga och ofullständiga moralnormer har undergått en lång och skiftande utveckling och har till och med ofta stimulerat den nya klassens ytterligare utveckling. Resultatet av denna utveckling har blivit skapandet av speciella moralnormer för olika kaster som alltid är underordnade oligarkins praktiska behov. Uppkomsten av denna kastmoral har i stort sett gått parallellt med uppkomsten av den nya klassen och sammanfaller med dess successiva övergivande av alla humana, äkta etiska normer.

Dessa påståenden kräver en detaljerad förklaring.

Som alla andra aspekter av kommunismen utvecklades kastmoralen ur den revolutionära moralen. Trots att denna moral var en del av en isolerad rörelse, proklamerades den i början som mera human än någon annan sekts eller kasts. Men en kommunistisk rörelse börjar alltid

i en anda av högsta idealism och självupppoffring och drar till sig nationens mest begåvade, tappreste, ja, ädlaste intellekt.

Detta påstående liksom de flesta andra som gjorts här avser länder i vilka kommunismen huvudsakligen har utvecklats på grund av nationella förhållanden och där den har övertagit hela makten (Ryssland, Jugoslavien och Kina). Men med vissa modifikationer gäller detta påstående även om kommunismen i andra länder.

Överallt börjar kommunismen som en strävan mot ett skönt idealsamhälle och drar till sig och inspirerar högtstående människor med höga moraliska principer. Men eftersom kommunismen även är en internationell rörelse vänder den sig, som solrosen mot solen, mot den rörelse som är starkast – hittills huvudsakligen till Sovjetunionen. Även de kommunister som inte sitter vid makten förlorar följaktligen snabbt den inställning de hade från början och övertar den maktägande kommunismens. Följden har blivit att kommunistledarna i väster och i andra länder har vant sig att handskas lika lättvindigt med sanningen och med moralens principer som kommunisterna i Sovjet. Varje kommunistisk rörelse har i början höga moraliska principer som enstaka individer kan behålla längre än rörelsen och som framkallar kriser när ledarna vidtar amoraliska åtgärder och godtyckliga omsvängningar.

Historien kan inte uppvisa många rörelser som i likhet med kommunismen börjat sin utveckling med sådana höga moraliska principer och med sådana hängivna, entusiastiska och skickliga kämpar, vilka inte bara var förenade av idéer och lidande utan också av osjälvisk kärlek, kamratskap, solidaritet och den varma och omedelbara uppriktighet som bara kan uppstå under strider där de kämpande är dömda att segra eller dö. Gemensamma strävanden, tankar och önskemål, de intensivaste ansträngningar att nå fram till samma tänkesätt och samma inställning, strävan efter personlig lycka och karaktärsdaning genom fullständig hängivenhet för partiet och de arbetandes kollektiv, entusiastisk självupppoffring, omsorg om och skydd av de unga och kärleksfull aktning för de gamla – det är de sanna kommunisternas ideal, när rörelsen är ung och fortfarande sant kommunistisk.

Den kommunistiska kvinnan är också något mer än en kamrat och medkämpe. Det får aldrig glömmas att när hon anslöt sig till rörelsen beslöt hon att offra allt – både kärlekens och moderskapets lycka. Mellan män och kvinnor i rörelsen fostras ett rent, försynt och varmt förhållande: ett förhållande i vilket kamratlig omtänksamhet har blivit osensuell passion. Lojalitet, ömsesidig hjälp och uppriktighet även beträffande de mest intima tankar – sådant är i allmänhet de äkta ideella kommunisternas ideal.

Detta gäller bara när rörelsen är ung, innan den har smakat maktens sötma.

Vägen till att uppnå dessa ideal är mycket lång och svår. Kommunister och kommunistiska rörelser kommer från skiftande sociala krafter och centra. Den inre homogeniteten uppnås inte från den ena dagen till den andra utan genom häftiga strider mellan skiftande grupper och fraktioner. Om förhållandena är gynnsamma, är den grupp eller fraktion som vinner striden den som har varit mest medveten om framstegen mot kommunism och som vid maktövertagandet även är den mest moraliska. Tvärs igenom moraliska kriser, politiska intriger och insinuationer, ömsesidigt förtal, oresonligt hat och barbariska sammandrabbningar, utsvävningar och intellektuellt förfall stiger rörelsen långsamt uppåt, krossar grupper och individer, utrangerar de överflödiga, svetsar samman sin kärna och sina dogmer, sin moral och psykologi, sin atmosfär och sitt arbetssätt.

När den kommunistiska rörelsen blir verkligt revolutionär, uppnår den och dess anhängare för en tid den höga moraliska standard som beskrivits här. Detta är ett stadium i kommunismen där det är svårt att skilja ord från handlingar eller mera exakt uttryckt, där de ledande, betydelsefullaste, sannaste och mest ideella kommunisterna uppriktigt tror på sina ideal och

strävar att omsätta dem i sina metoder och sitt personliga liv. Detta är ögonblicket strax före kampen om makten, ett ögonblick som bara inträffar i rörelser som når denna unika punkt.

Det är riktigt att detta är en sektmoral, men det är en moral på högt plan. Rörelsen är isolerad, den ser ofta inte sanningen, men det innebär inte att rörelsen därför inte strävar efter eller älskar sanningen.

Den inre moraliska och intellektuella sammansmältningen är resultatet av en lång strid för ideologisk och funktionell enhet. Utan denna sammansmältning kan det inte ens bli tal om en verkligt revolutionär kommunistisk rörelse. ”Enhet i tanke och handling” är omöjlig utan psykisk-moralisk enhet. Och vice versa. Men just denna psykiska och moraliska enhet – för vilken det inte skrivits några statuter eller lagar men som uppträder spontant och blir kutym och medveten vana – bidrar mer än något annat att göra kommunisterna till det oförstörbara släkte, som är obegripligt och ogenomträngligt för andra, orubbligt i sina reaktioner, tankars och känslors solidaritet och identitet. Mer än något annat är förekomsten av denna psykisk-moraliska enhet – som inte uppnås med en gång och som inte ens behöver finnas utformad annat än som ett mål att sträva efter – det pålitligaste tecknet på att den kommunistiska rörelsen har konsoliderats och blivit oemotståndlig för sina anhängare och för många andra, därför att den smält samman till ett stycke, en själ och en kropp. Det är beviset på att en ny, homogen rörelse har uppkommit, en rörelse som står inför en framtid som är helt annorlunda än den rörelsen förutsåg i sin början.

Men allt detta bleknar långsamt bort, upplöses och försvinner under uppstigandet till den absoluta makten. Bara de yttre formerna som saknar reellt innehåll finns kvar.

Den inre monolitiska enhet som skapades i striden med oppositionella och halvkommunistiska grupper förvandlas till en enhet av lydiga rådgivare och robotbyråkrater inom rörelsen. Under uppstigandet till makten ersätts de höga principerna av intolerans, servilitet, ofullgånget tänkande, kontroll av det personliga livet – som en gång var en kamratlig hjälp men som nu är en form av obligatorisk påtryckning – hierarkisk stelhet och introversion, kvinnornas obetydliga och förbisedda roll, opportunist, självupptagenhet och övervåld. De beundransvärda mänskliga egenskaperna hos en isolerad rörelse omformas långsamt till den intoleranta och fari-seiska moralen hos en privilegierad klass. Politiserande och servilitet ersätter revolutionens tidigare rättframhet. Om de tidigare hjältarna, som var redo att offra allt inklusive livet för en idé och för folkets bästa, inte har dödats eller skuffats åt sidan, har de blivit egocentriska kräk utan idéer eller kamrater, villiga att uppge allt – ära, namn, sanning och moral – för att få behålla sin plats i den härskande klassen och den hierarkiska ordningen. Världen har sett få hjältar så redobogna till offer och lidanden som kommunisterna före och under revolutionen. Den har antagligen aldrig sett sådana karaktärlösa kräk och enfaldiga försvarare av ofruktbara formler som kommunisterna efter maktövertagandet. Beundransvärda mänskliga drag var villkoret för att rörelsen skulle vinna makten, exklusiv kastanda och fullständig avsaknad av etiska principer och dygder har blivit villkoret för rörelsens makt och bestånd. Heder, oppriktighet, offer och sanningskärlek kunde en gång förstås för sin egen skull, nu har medvetna lögner, bakdanteri, förtal och bedrägeri så småningom blivit oundvikliga inslag i den nya klassens mörka, intoleranta och allomfattande maktutövning och påverkar till och med relationerna mellan medlemmarna av denna klass.

### 3

Den som inte har fattat denna dialektik i kommunismens utveckling har inte kunnat förstå de så kallade Moskvarättegångarna. Och han kan inte heller förstå varför kommunisternas periodiska moraliska kriser vid uppgivandet av gårdagens heliga och helgade principer inte kan ha den stora betydelse som sådana kriser har för vanligt folk eller andra rörelser.



Chrusjtjov erkände att batonger spelade huvudrollen för ”bekännelserna” och självanklagelserna under Stalins utrensningar. Han påstod att droger inte hade använts, fast det finns bevis för det. Men den starkaste drogen när det gällde att tvinga fram ”bekännelser” fanns hos ”brottslingarna” själva.

Vanliga brottslingar, dvs. sådana som inte är kommunister, faller inte i trans, avlägger inte hysteriska bekännelser och ber inte att få bli avrättade för sina ”synder”. Det gör bara ”människor av en speciell sort” – kommunisterna. De blev först chockade av den misshandel och de våldsamma anklagelser som riktades mot dem av den högsta partiledningen på vars kompletta brist på moral de inte kunde tro, även om de ibland tidigare hade funnit fel hos den. Plötsligt fann de sig uppräckta med rötterna, deras egen klass personifierad i den kommunistiska partiledningen hade övergett dem. Trots att de var oskyldiga hade deras klass spikat dem på korset som brottslingar och förrädare. Sedan länge hade de uppfostrats att tro och själva förkunnat att de med varje fiber i sin kropp var bundna vid partiet och dess ideal. Uppräckta med rötterna fann de sig fullkomligt övergivna. De hade inte känt till eller glömt eller inte velat kännas vid någonting utanför den kommunistiska sekten och dess smalspåriga idéer. Nu var det för sent att lära känna något utanför kommunismen. De var totalt ensamma.

Människan kan inte kämpa eller leva utanför samhället. Det är hennes oåterkalleliga kännemärke som redan Aristoteles uppmärksammade och förklarade. Han kallade människan för en ”samhällsvarelse”.

Vad återstår för en människa från en sådan sekt, när hon finner sig moraliskt krossad och utsatt för raffinerad och brutal tortyr annat än att hjälpa sin klass och sina ”kamrater” med sina ”bekännelser”? Hon är övertygad om att sådana bekännelser är nödvändiga för att klassen skall kunna motstå den ”antisocialistiska” oppositionen och ”imperialisterna”. Dessa bekännelser är det enda ”stora” och ”revolutionära” bidrag som det förlorade och vilsegångna offret kan komma med.

Varje sann kommunist har uppfostrats och uppfostrat sig själv och andra att tro att fraktioner och fraktionsstrider är bland de värsta brotten mot partiet och dess mål. Det är riktigt att ett kommunistparti som är splittrat i fraktioner varken kan göra revolution eller konsolidera sin maktställning. Enhet till varje pris och utan hänsyn till något annat blir en mystisk förpliktelse bakom vilken oligarkernas strävan efter absolut makt förskansar sig. Även om den demoraliserade kommunistiske oppositionsmannen har misstänkt eller rentav vetat detta, har han ändå inte frigjort sig från den mystiska idén om enhet. Dessutom kanske han tror att ledare kommer och går och att också dessa – de onda, de dumma, de egoistiska, de inkonsekventa och de maktlystna – skall försvinna, medan målet består. Målet är allt, har det inte alltid varit så i partiet?

Trotskyj själv, som var den främste av alla oppositionsmän, gick inte mycket längre i sitt resonemang. I ett ögonblick av självkritik slungade han ut att partiet är ofelbart, eftersom det är inkarnationen av den historiska nödvändigheten och det klasslösa samhället. När han i landsflykten försökte förklara den ohyggliga amoraliteten i Moskvarättegångarna, stödde han sig på historiska analogier: Rom före kristendomens seger och renässansen vid kapitalismens uppkomst. I bägge fallen förekom också de oundvikliga fenomenen: förrådiska mord, förtal, lögn och ohyggliga massförbrytelser. Så måste det också vara under övergången till socialismen, slöt han. Detta var kvarlevor av det gamla klassamhället som fanns kvar i det nya. Men han lyckades inte förklara någonting med detta, han lyckades bara lugna sitt samvete genom att inte ”förråda” ”proletariatets diktatur” eller sovjeterna som den enda formen av övergång till det nya, klasslösa samhället. Om han hade trängt djupare in i problemet skulle han ha insett, att när en härskande klass, under kommunismen likaväl som under renässansen och andra historiska perioder, bryter sig en egen väg, spelar moraliska

hänsyn en allt mindre roll, allt eftersom klassens svårigheter ökas och dess makt måste göras mera total.

På samma sätt måste de som inte förstått vad för slags social omvandling det var fråga om när kommunisterna segrade omvärdera de moraliska kriserna bland kommunisterna. Den så kallade avstaliniseringsprocessen eller de principiösa och ganska stalinistaktiga angreppen på Stalin av hans forna hovmän omvärderas också som ”en moralisk kris”.

Moraliska kriser av större eller mindre format är oundvikliga i varje diktatur, ty dess anhängare, som är vana att tro att enhetlighet i det politiska tänkandet är den största patriotiska dygden och den heligaste medborgerliga plikten, måste oroas av de oundvikliga omkastningarna och förändringarna.

Men kommunisterna vet att deras totalitära makt inte försvagas utan snarare förstärks av sådana omkastningar, att det är den oundvikliga vägen och att moraliska och liknande överväganden bara spelar en sekundär roll, om de inte rentav är till hinder. Praktiken lär dem detta mycket snabbt. Därför går deras moraliska kriser, hur djupgående de än är, mycket snabbt över. Kommunisterna kan naturligtvis inte vara kräsna vid valet av de medel de använder, om de vill uppnå det *reella* mål de strävar efter och som de döljer under det *ideella* målets täckmantel.

#### 4

Moralisk dekadans i andra människors ögon innebär dock inte att kommunismen är svag. I allmänhet har det hittills betytt motsatsen. De olika utrensningarna och stärkte det kommunistiska systemet och Stalin. Men vissa samhällsskikt – t. ex. de intellektuella med Gide som berömdaste exempel – tog avstånd från kommunismen på grund av dessa rättegångar och betvivlade att kommunismen av i dag kunde förverkliga de idéer och ideal som de trodde på. Men kommunismen själv har inte blivit svagare: den nya klassen har blivit starkare och självsäkrare och frigjort sig från moraliska hänsyn, där den vadar i blodet från anhängarna av den kommunistiska idén. Även om kommunismen har blivit moraliskt deklarerad i andra människors ögon, har den faktiskt stärkts i sin egen klass ögon och i sitt herravälde över samhället.

Andra betingelser skulle vara nödvändiga för att den samtida kommunismen skulle sjunka i den egna klassens aktning. Revolutionen måste då inte bara förtära sina egna barn utan, kanske man kan säga, även sig själv. Dess största personligheter måste inse att den nya klassen är den utsugande klassen och att dess regim är oberättigad. Konkret uttryckt måste den nya klassen inse att det inom överskådlig tid inte kan bli tal om statens bortdöende eller om ett kommunistiskt samhälle – i vilket var och en arbetar efter förmåga och får lön efter behov. Klassen måste inse att möjligheten av ett sådant samhälle likaväl kan bestridas som bevisas. De metoder som denna klass använt och använder för att uppnå sitt mål och behålla sin makt skulle då bli orimliga, omänskliga och stridande mot dess stora mål – och mot klassen själv. Det skulle innebära att det inom den härskande klassen uppstod en splittring och vacklan som inte längre kunde kontrolleras. Med andra ord, striden för den egna existensen skulle driva den härskande klassen själv eller delar av den att ta avstånd från de metoder den använder eller att uppge tanken att dess mål ligger inom räckhåll och är verkliga.

Det finns inga utsikter till en sådan utveckling – som här framförts som en rent teoretisk hypotes – i något av de kommunistiska länderna och minst av allt i Sovjet efter Stalin. Den härskande klassen är fortfarande sammansvetsad där. Fördömandet av Stalins metoder har även i teorin utvecklats till ett skydd mot en personlig diktators despotism. Vid tjugonde partikongressen anbefalldes Chrusjtjov ”nödvändig terrorism” mot ”fienden” i motsats till Stalins despotism mot ”goda kommunister”. Chrusjtjov fördömde inte Stalins metoder som

sådana utan bara deras användning inom den härskande klassens led. Det verkar som om förhållandena inom klassen, som har blivit så stark att den inte behöver underkasta sig den absoluta makten hos ledaren och polisapparaten, har förändrats efter Stalin. Klassen själv och dess metoder har inte förändrats nämnvärt i fråga om sammanhållning och enhet. Men de första tecknen på splittring är för handen, de visar sig i den ideologiska krisen. Men trots detta måste man komma ihåg att den moraliska upplösningsprocessen nätt och jämnt har börjat, förutsättningarna existerar knappast ännu.

Eftersom den härskande oligarkin har tillvällat sig vissa rättigheter kan den knappast undvika att låta smulor av dessa rättigheter tillfalla folket. Det är omöjligt för oligarkin att predika om rättslösheten till och med bland kommunisterna under Stalin utan att samtidigt vänta sig ett eko bland massorna – som har oändligt mycket mindre rättigheter. Den franska bourgeoisien gjorde slutligen uppror mot sin kejsare Napoleon när hans krig och byråkratiska despoti blev outhärdliga. Men det franska folket fick till slut en viss nytta av det. Stalins metoder, i vilka den dogmatiska hypotesen om ett framtida samhälle även spelade en viktig roll, kommer inte att återvända. Men det betyder inte att de nuvarande oligarkerna kommer att avsvärja sig alla hans metoder, även om de inte kan använda dem, eller att Sovjet snart eller från den ena dagen till den andra kommer att bli en demokratisk rättsstat.

Något har dock förändrats. Den härskande klassen kan inte ens inför sig själv hävda att ändamålet helgar medlen. Den kommer fortfarande att predika om det slutliga målet – ett kommunistiskt samhälle – ty om den inte gjorde det måste den uppge sin totala makt. Detta kommer att tvinga den att tillgripa alla medel. Varje gång den tillgriper dem kommer den också att bli tvungen att fördöma dem. En starkare makt – fruktan för allmänna opinionen i världen, fruktan för att metoden kan skada den själv och dess absoluta herravälde – kommer att påverka klassen och hålla den tillbaka. När den kände sig tillräckligt stark att krossa kulten av sin skapare, eller skaparen av systemet – Stalin – gav den samtidigt dödsstöten åt sin egen ideella grundval. Den härskande klassen, som har den totala makten, har börjat överge och förlora ideologin, de dogmer som förde den till makten. Klassen har börjat splittras i fraktioner. På toppen är allt lugnt och fridfullt, men på djupen och även i dess egna led sjuder nya idéer och nya tankar, och det drar ihop sig till framtida stormar.

Eftersom den härskande klassen måste avstå från Stalins metoder kommer den inte att kunna bevara sina dogmer. Metoderna var faktiskt bara uttrycket för dessa dogmer och för den praxis på vilken dogmerna var baserade.

Det var inte god vilja och ännu mindre humanitet som drev Stalins kumpaner att inse skadligheten i Stalins metoder. Det var tvingande nödvändighet som drev den härskande klassen att bli mera ”förstående”. Men genom att undvika att använda mycket brutala metoder kan oligarkerna inte förhindra att tvivel utsås om deras mål. Målet tjänade en gång som moralisk täckmantel för användandet av alla medel. Genom att man avstår från sådana medel kommer tvivel att uppstå om målet självt. Så snart medel som skulle trygga ett mål visas vara onda, kommer målet självt att visa sig ogenomförbart. Ty det väsentliga i all politik är först och främst medlen, eftersom alla mål sägs vara goda. Även ”vägen till helvetet är stensatt med goda föresatser”.

## 5

Det har aldrig i historien förekommit några ideella mål som uppnåtts med icke-ideella, inhumana medel, liksom det inte heller har funnits något fritt samhälle som byggts av slavar. Ingenting avslöjar så klart målens storhet och realitet som de metoder som använts för att uppnå dem.

Om målet måste användas för att helga medlen är det något i själva målet, i dess realitet, som inte är aktningsvärt. Vad som verkligen gör målet, ansträngningarna och offren berättigade är medlen: deras ständiga fulländning, mänsklighet och ökande frihet.

Vår tids kommunism har inte ens nått början av en sådan utveckling. Den har i stället tvärstannat, tveksam om medlen men lika tvärsäker om målen.

Ingen regim i historien som varit demokratisk – eller relativt demokratisk så länge den varade – har övervägande baserats på strävanden mot ideella mål utan snarare på de små vardagliga medlen. Och varje sådan regim uppnådde har mer eller mindre automatiskt stora mål. Å andra sidan har varje despoti försökt rättfärdiga sig själv med sina ideella mål. Inte en enda har uppnått några stora mål.

Absolut brutalitet eller användning av alla medel står i överensstämmelse med storvulnheten och även med överkligheten hos de kommunistiska målen.

Genom revolutionära medel har den samtida kommunismen lyckats krossa en samhällsform och depotiskt bygga upp en annan. I början vägledades den av ädla, ursprungligt mänskliga idéer om jämlikhet och broderskap, först senare användes dessa idéer som täckmantel vid konsolideringen av makten med alla medel.

Som Dostojevskij låter sin hjälte Sjigaljev säga genom en annan person i *Onda andar*:

”... Han har skrivit en bra sak i det manuskriptet”, fortsatte Verkovenskij ... ”Varje samhällsmedlem spionerar på de andra och det är hans plikt att uppträda som angivare mot dem. Var och en är beroende av alla och alla av var och en. Alla är slavar och jämlikar i sitt slaveri. I extrema fall anbefaller han förtal och mord men det stora med det hela är jämlikheten ... Slavar måste vara jämlikar. Det har aldrig funnits vare sig frihet eller jämlikhet utan despoti ...”

Genom att målet får helga medlen blir målet självt alltmer avlägset och orealistiskt, medan medlens fruktansvärda realitet blir alltmera uppenbar och outhärdlig.

## Kommunismens verkliga natur

### 1

Ingen av de teorier som framlagts om den nutida kommunismens verkliga natur behandlar ämnet uttömmande. Och det gör inte denna teori heller anspråk på. Kommunismen är produkten av en rad historiska, ekonomiska, politiska, ideologiska, nationella och internationella faktorer. En kategorisk teori om dess verkliga natur kan inte bli helt exakt.

Den nutida kommunismens natur kunde inte ens anas förrän den under loppet av sin utveckling avslöjade sitt innersta. Detta ögonblick kom och kunde bara komma när kommunismen inträdde i en speciell fas av sin utveckling – när den nådde sin mognad. Först då blev det möjligt att avslöja den verkliga innebörden av dess makt, egendomsförhållanden och ideologi. Under den tid då kommunismen ännu höll på att utvecklas och i övervägande grad endast var en ideologi var det nästan omöjligt att få en klar bild av den.

Liksom andra sanningar är ett verk av många upphovsmän, länder och rörelser, är sanningen om kommunismen mångas verk. Bilden av kommunismen har avslöjats efter hand, mer eller mindre parallellt med dess utveckling, men den kan inte betraktas som slutgiltig eftersom rörelsen inte har fullbordat sin utveckling.

Men de flesta teorier om kommunismen innehåller ett korn av sanning. Varje sådan teori har vanligen fått grepp om en sida av kommunismen eller en sida av dess verkliga natur.

Det finns två grundläggande hypoteser om den nutida kommunismens verkliga natur.

Den första hävdar att den nutida kommunismen är en ny religion. Vi har redan sett att den varken är en religion eller en kyrka, även om den innehåller inslag av bådadera.

Den andra hypotesen betraktar kommunismen som revolutionär socialism, dvs. som något som skapades av den moderna industrialismen eller kapitalismen och av proletariatet och dess behov. Vi har sett att även denna teori bara delvis är riktig: den nutida kommunismen började i välutvecklade länder som en socialistisk ideologi och som en reaktion mot de arbetande massornas lidanden under den industriella revolutionen. Men sedan den kommit till makten i underutvecklade områden blev den något helt annat – ett system för utsugning som står i motsatsställning till flertalet av proletariatets egna intressen.

Den hypotesen har också lagts fram att den nutida kommunismen bara är en nutida form av despoti som skapas av människor så snart de kommer till makten i ett land. Det moderna näringslivets natur, som kräver centraliserad förvaltning, har möjliggjort att denna despoti blir absolut. Denna hypotes innehåller också ett korn av sanning: den moderna kommunismen är en modern despoti som inte kan låta bli att sträva efter total makt. Men alla typer av modern despoti är inte varianter av kommunismen och de är inte lika totalitära som kommunismen.

Vi finner alltså att vilken teori vi än granskar, så förklarar den endast en aspekt av kommunismen eller en del av sanningen, men inte hela sanningen.

Min egen teori om kommunismens verkliga natur kan inte heller bli fullständig. Det är svagheten hos varje definition, framallt när sådana komplicerade ting som sociala fenomen skall definieras.

Man kan tala på det mest abstrakta och teoretiska sätt om den nutida kommunismens innersta natur, om vad som är mest väsentligt i den och om vad som genomsyrar alla dess manifestationer och inspirerar all dess aktivitet. Man kan tränga djupare in i denna natur och belysa dess olika aspekter, men dess innersta natur har redan blottats.

Kommunismen och dess innersta natur förändras oavbrutet från den ena formen till den andra. Utan dessa förändringar kan den inte existera. Dessa förändringar kräver följaktligen kontinuerlig undersökning och ett djupare studium av den redan uppenbara sanningen.

Den nutida kommunismens verkliga natur är produkten av särskilda förhållanden, historiska och andra. Men så snart kommunismen blir stark, blir själva denna natur en faktor och skapar betingelserna för sin egen fortsatta existens. Det är följaktligen nödvändigt att undersöka kommunismens innersta natur separat och granska den form och de betingelser under vilka den uppträder och opererar vid ett givet ögonblick.

## 2

Teorin att den nutida kommunismen är en form av den moderna totalitära staten är inte bara den mest spridda utan också den riktigaste. Men en verklig förståelse av termen ”modern totalitär stat” i samband med kommunismen är inte lika spridd.

Den nutida kommunismen är den typ av totalitär stat som baseras på tre grundläggande faktorer för kontroll av folket. Den första är makt, den andra kontroll över produktionsmedlen och den tredje ideologi. De är monopoliserade av det enda politiska partiet eller – enligt min tidigare förklaring och terminologi – av en ny klass, och för närvarande av oligarkin inom detta parti eller denna klass. Inget totalitärt system i historien, inte ens något nutida sådant system – med undantag för kommunismen – har samtidigt och i sådan grad lyckats förena alla dessa faktorer.

När man granskar och väger dessa faktorer mot varandra är makten den faktor som har spelat och fortfarande spelar den viktigaste rollen i kommunismens utveckling. Någon av de andra

faktorerna kan till sist komma att få övertag över makten, men detta är omöjligt att avgöra på basis av nuvarande förhållanden. Jag tror att makten kommer att förbli kommunismens utmärkande drag.

Kommunismen uppkom som en ideologi som i sin kärna innehöll kommunismens totalitära och monopolistiska natur. Det kan otvivelaktigt sägas att idéer inte längre spelar den dominerande rollen i kommunismens grepp om folket. Kommunismen som ideologi har i stort sett löpt linan ut. Den har inte mycket nytt att visa världen. Detta kan inte sägas om de bägge andra faktorerna, makten och innehavet av produktionsmedlen.

Man kan säga: makten, vare sig den är fysisk, intellektuell eller ekonomisk, spelar en roll i varje strid och i allt socialt handlande. Det ligger en viss sanning häri. Man kan också säga: i varje politik är makten eller försöken att förvärva och behålla den huvudproblemet och huvudmålet. Det ligger en viss sanning i det också. Men den samtida kommunismen är inte bara en sådan makt, den är något mera. Den är makt av en särskild typ, en makt som i sig förenar kontrollen över idéer, maktmedel och äganderätten till produktionsmedlen, en makt som har blivit ett självändamål.

Sovjetkommunismen, den typ som har existerat längst och som är den mest utvecklade, har hittills genomgått tre faser. Detsamma gäller mer eller mindre utpräglat om andra typer av kommunism som har lyckats komma till makten (med undantag för den kinesiska typen, som fortfarande i stort sett befinner sig i sin andra fas).

De tre faserna är: den revolutionära, den dogmatiska och den odogmatiska kommunismen. De främsta slagord, mål och personligheter som i stort sett motsvarar dessa olika faser är: revolution eller maktövertagande – Lenin, ”socialism” eller uppbyggnad av systemet – Stalin, ”legalitet” eller konsolidering av systemet – ”det kollektiva ledarskapet”.

Det är viktigt att komma ihåg att dessa faser inte är skarpt skilda från varandra, att det finns inslag av dem alla i var och en av dem. Dogmatismen blomstrade och ”socialismens uppbyggnad” hade redan börjat under den leninistiska perioden. Stalin uppgav inte revolutionen och förkastade inte de dogmer som hindrade uppbyggandet av systemet. Dagens odogmatiska kommunism är bara villkorligt odogmatisk: den vill inte avstå minsta praktiska landvinning av dogmatiska skäl. Men just på grund av sådana landvinningar är den samtidigt i den ställningen att den hänsynslöst kan förfölja minsta tvivel på dogmernas sanning och renhet. Utifrån praktiska behov och möjligheter har kommunismen därför i dag revat seglen på revolutionen eller den egna militära expansionen. Men den har varken uppgett den ena eller den andra.

Denna indelning i tre faser är riktig bara om den tas schematiskt och abstrakt. Klart skilda faser existerar inte och motsvarar inte olika perioder i de olika länderna.

Gränserna mellan faserna, som delvis täcker varandra, och de former i vilka de uppträder skiftar från land till land. Så har exempelvis Jugoslavien genomgått alla tre faserna under relativt kort tid och med samma personer i toppen. Detta framgår av både ideologin och den praktiska politiken.

Makten spelar en dominerande roll i alla dessa tre faser. Under revolutionen måste man gripa makten, vid uppbyggandet av socialismen var det nödvändigt att skapa ett nytt system med denna makt, och i dag måste makten skydda systemet.

Under utvecklingen från den första till den tredje fasen utvecklades kärnan i kommunismen – makten – från att vara medel till att bli ett självändamål. Makten var visserligen alltid mer eller mindre målet, men de kommunistiska ledarna som trodde att de med makten som medel skulle uppnå det ideella målet trodde inte att den var ett självändamål. Men just därför att

makten var ett medel för den utopiska omvandlingen av samhället kunde det inte undvikas att den blev ett självändamål och därtill det viktigaste målet för kommunismen. Makten kunde betraktas som ett medel under den första och andra fasen. Det kan inte längre döljas att makten under den tredje fasen är kommunismens faktiska huvudmål och egentliga väsen.

Därför att kommunismen håller på att slockna som ideologi måste den behålla makten som det förnämsta medlet att behärska folket.

Under revolutionen liksom under alla krig var det naturligt att intresset huvudsakligen koncentrerades på makten: kriget måste vinnas. Under industrialiseringsperioden kunde en koncentration på makten fortfarande anses naturlig: uppbyggandet av industrin eller ett "socialistiskt samhälle", som krävt så många offer, var nödvändigt. Men när detta var fullbordat blir det uppenbart att makten inte bara var ett medel för kommunismen utan också har blivit det förnämsta om inte enda målet.

I dag är makten både kommunisternas medel och mål, för att de skall kunna behålla sina privilegier och sin kontroll över produktionsmedlen. Men eftersom det är speciella former av makt och äganderätt kan äganderätten bara utövas genom makt. Makten är ett självändamål och den samtida kommunismens verkliga natur. Andra klasser kan behålla sin kontroll över produktionsmedlen utan maktmonopol, eller makten utan monopol över produktionsmedlen. Hittills har detta varit omöjligt för den nya klass som bildades av kommunismen. Det är mycket osannolikt att det skall bli möjligt i framtiden.

Under alla dessa tre faser har makten varit det dolda, osynliga, outtalade, naturliga och främsta målet. Den har spelat en större eller mindre roll beroende på den grad av kontroll över folket som krävdes. Under den första fasen var idéerna inspirationen och drivkraften för uppnåendet av makten. Under den andra fasen tjänstgjorde makten som samhällets piska för att upprätthålla systemet, och i dag är den "kollektiva ledningen" underordnad maktens impulser och behov.

Makten är den nutida kommunismens a och o, även när den strävar att undvika det.

Idéer, filosofiska principer och moraliska hänsyn, nationen och folket, dess historia och delvis även egendomsförhållandena kan förändras och offras. Men inte makten. Ty det skulle betyda att kommunismen förnekade sig själv, sin egen kärna. Individuer kan göra detta, men klassen, partiet, oligarkin kan det inte. Detta är ändamålet och meningen med dess existens.

Varje form av makt är förutom ett medel samtidigt ett mål – åtminstone för dem som strävar efter den. Makten är nästan uteslutande ett mål i kommunismen, eftersom den är både ursprunget till och garantin för alla privilegier. Genom maktinnehavet realiseras den härskande klassens materiella privilegier och kontroll av produktionsmedlen. Makten bestämmer värdet av idéerna och undertrycker dem eller låter dem komma till uttryck.

Det är på så sätt makten i den nutida kommunismen skiljer sig från alla andra former av makt, och kommunismen själv skiljer sig från alla andra system.

Kommunismen måste vara totalitär, exklusiv och isolerad just därför att makten är den väsentligaste komponenten i kommunismen. Om kommunismen verkligen hade haft andra mål, skulle den ha gjort det möjligt för andra krafter att uppträda som opposition och operera självständigt.

Hur den nutida kommunismen skall definieras är en sekundär fråga. Var och en som griper sig an med att förklara kommunismen konfronteras med problemet att definiera den, även om de konkreta förhållandena inte tvingar honom att göra det – de förhållanden under vilka kommunisterna glorifierar sitt system som "socialism", "det klasslösa samhället" och "förverkli-

gandet av människornas eviga drömmar”, medan motståndarna definierar kommunismen som brutalt tyranni, en tillfällig framgång för en terroristgrupp eller mänsklighetens förbannelse.

Vetenskapen måste använda fastställda kategorier för att kunna ge en enkel förklaring. Finns det någon sociologisk kategori i vilken vi kan pressa in den samtida kommunismen?

I likhet med många författare med andra utgångspunkter jämställde jag för några år sedan kommunismen med statskapitalism eller närmare bestämt med total statskapitalism.

Denna tolkning vann insteg bland de jugoslaviska kommunistledarna under konflikten med den sovjetryska regeringen. Men eftersom kommunisterna vid behov smärtfritt ändrar även sin ”vetenskapliga” analys, ändrade de jugoslaviska partiledarna denna tolkning efter ”försoningen” med sovjetregeringen och proklamerade än en gång att Sovjetryssland är ett socialistiskt land. Samtidigt förkunnades det att Sovjets imperialistiska angrepp på Jugoslaviens oberoende – med Titos ord – var en ”tragisk”, ”obegriplig” händelse, framkallad av ”vissa individers godtycke”.

Den nutida kommunismen liknar mestadels total statskapitalism. Dess historiska ursprung och de problem den hade att lösa – nämligen en industriell omdaning liknande den som förverkligats av kapitalismen men med hjälp, av den statliga mekanismen – ledde till ett sådant resultat.

Om staten under kommunismen vore ägare till produktionsmedlen i samhällets och nationens namn skulle den politiska maktens former oundvikligen förändras allt efter samhällets och nationens skiftande behov. Staten är till sin natur ett organ för enhet och harmoni i samhället och inte bara ett maktorgan. Staten skulle inte kunna vara både ägare och härskare. I kommunismen är det tvärtom. Staten är ett redskap och alltid underordnad en och samme exklusive ägares intressen, eller en och samma ledning av ekonomin och andra områden av det samhällslivet.

Statlig äganderätt i väster kunde med större rätt anses som statskapitalism än i de kommunistiska länderna. Påståendet att den nutida kommunismen är statskapitalism dikteras av ”samvetskvalen” hos dem som blivit desillusionerade av det kommunistiska systemet men inte lyckats definiera det. De jämställer därför dess missförhållanden med kapitalismens. Eftersom det faktiskt inte finns någon privat äganderätt inom kommunismen, utan snarare en formell statlig äganderätt, verkar ingenting mera logiskt än att skylla allt ont på staten. Tesen om statskapitalism accepteras också av dem som ser ett ”mindre ont” i privatkapitalismen. De påpekar gärna att kommunismen är en värre form av kapitalism.

Att säga att den nutida kommunismen är en övergång till något annat leder ingenstans och förklarar ingenting. Vad är inte en övergång till något annat?

Aven om man accepterar att den nutida kommunismen har många drag av en alltomfattande statskapitalism har den också så många egna drag att det är riktigare att betrakta den som en speciell form av ett nytt samhällssystem.

Den nutida kommunismen har sin egen kärna, vilket gör att den inte kan förväxlas med något annat system. Samtidigt som kommunismen med sig införlivat alla slags andra element – feodala, kapitalistiska och till och med slavägande – förblir den säregen och självständig.



## Nationalkommunismen

### 1

Till sin innersta natur är kommunismen bara en sak, men den realiseras i olika grader och på skiftande sätt i varje land. Därför kan man tala om olika kommunistiska system, dvs. om olika former av samma manifestation.

De skillnader som finns mellan kommuniststaterna – skillnader som Stalin förgäves försökte undanröja med våld – är framför allt resultat av olika historisk bakgrund. Även den flyktigaste iakttagelse visar att till exempel den nutida sovjetbyråkratin inte saknar samband med det tsaristiska systemet i vilket byråkraterna enligt Engels var en ”särskild klass”. Ungefär detsamma kan också sägas om regeringssättet i Jugoslavien. När kommunisterna kommer till makten ställs de i olika länder inför skilda tekniska och kulturella nivåer, skiftande sociala förhållanden och skilda nationalkaraktärer. Dessa skiljaktigheter utvecklas ännu längre på ett speciellt sätt. Eftersom de allmänna orsaker som förde kommunisterna till makten är identiska och eftersom de måste kämpa mot gemensamma inre och yttre motståndare, tvingas kommunisterna i skilda länder att kämpa gemensamt och på basis av en liknande ideologi. Den internationella kommunismen som en gång var revolutionärernas uppgift omvandlades till sist liksom allting annat inom kommunismen och blev en mötesplats för kommunistiska byråkratier som bekämpade varandra av nationalistiska skäl. Av det tidigare internationella proletariatet återstod bara ord och tomma dogmer. Bakom dem stod nakna nationella och internationella intressen, aspirationer och planer hos de olika, bekvämt förskansade kommunistiska oligarkierna.

Styrelsesättet och egendomsförhållandena, en likartad internationell inställning och en identisk ideologi sammanför nödvändigtvis de kommunistiska staterna. Men det är fel att förbise och underskatta betydelsen av de oundvikliga skillnaderna mellan kommuniststaterna. Den grad, det sätt och den form vari kommunismen eller dess syfte realiserar är lika givna för var och en av dem som kärnan i själva kommunismen. Ingen enda form av kommunism, hur lika den än är andra former, existerar på annat sätt än som nationalkommunism. För att hålla sig kvar vid makten måste den bli nationell.

Styrelseform, egendomsförhållanden och ideologi varierar föga eller inte alls i de olika kommunistiska staterna. De kan inte skilja sig markant, eftersom deras natur är densamma – den totala makten. Men om kommunisterna skall hålla sig kvar vid makten, måste de anpassa graden och arten av sin makt till de nationella förhållandena.

Skillnaderna mellan kommunistländerna beror i regel på i vilken utsträckning kommunisterna var oberoende när de kom till makten. Konkret uttryckt är det bara kommunisterna i tre länder – Sovjetunionen, Kina och Jugoslavien – som genomförde revolutionen oberoende eller på sitt eget sätt och i sin egen takt grep makten och började ”bygga upp socialismen”. Dessa tre länder förblev oberoende kommuniststater även under den period då Jugoslavien – som Kina idag – stod under Sovjetunionens intensiva inflytande, dvs. då det var förenat i ”broderlig kärlek” och ”evig vänskap” med Sovjet. I en rapport vid en sluten session vid tjugonde partikongressen avslöjade Chrusjtjov att en konflikt mellan Stalin och den kinesiska regeringen nätt och jämnt hade undvikits. Konflikten med Jugoslavien var inte ett isolerat fall utan bara det mest dramatiska och det första som inträffade. I de andra kommunistländerna genomdrev sovjetregeringen kommunismen genom ”väpnade missionärer” – dvs. Röda armén. Utvecklingen i dessa länder har ännu inte kommit till det stadium som nåtts i Jugoslavien och Kina. Men allt eftersom härskande byråkratier vinner styrka och oberoende i dessa länder och allt eftersom de inser att lydnad mot och kopiering av Sovjetunionen försvagar dem, försöker de efterlikna Jugoslavien, dvs. utvecklas självständigt. De kommunistiska östeuropeiska länderna blev inte Sovjets satelliter därför att de hade nytta av

det, utan därför att de var för svaga att hindra det. Så snart de blir starkare eller så snart gynnsamma förhållanden skapas kommer de att längta efter oberoende och försöka skydda "det egna folket" mot den sovjetryska hegemonin.

I och med den kommunistiska revolutionens seger i ett land kommer en ny klass till makten. Den vill inte avstå från sina egna hårt tillkämpade privilegier, även om den underordnar sina intressen under en liknande klass i ett annat land för den ideologiska solidaritetens skull.

Där en kommunistisk revolution självständigt vunnit seger blir en separat utvecklingsväg oundviklig. Friktioner med andra kommunistländer och framför allt med Sovjetunionen som den viktigaste och mest imperialistiska staten blir följden. Den härskande nationella byråkratin i det land där den segerrika revolutionen ägde rum, har redan blivit oberoende under den väpnade striden och har smakat maktens och den "nationaliserade" egendomens välsignelser. Filosofiskt uttryckt har den också blivit medveten om sin egen innersta natur, "sin egen stat" och sin makt, och på basis härav kräver den likställighet.

Detta innebär inte att konflikten, om det blir en sådan, bara inskränker sig till två byråkratier. Den omfattar även de revolutionära elementen i det underordnade landet, eftersom dessa vanligen inte tolererar översittarfasoner och anser att förhållandena mellan kommuniststater skall vara lika idealiska som förutsagts av läran. Massorna som spontant törstar efter oberoende kan inte förbli oberörda i en sådan konflikt. I varje fall drar nationen nytta av den: den behöver inte betala tribut till en främmande regering, och trycket på den inhemska regeringen som inte längre vill och inte tillåts kopiera utländska metoder minskas också. En sådan konflikt drar också in yttre krafter, andra stater och rörelser. Men konfliktens orsaker och grundkrafter består. Varken Sovjets eller Jugoslaviens kommunister upphörde att vara vad de var – varken före, under eller efter trätan. De skilda sätt på vilka de uppnått sin monopolställning ledde dem ömsesidigt att förneka att socialism existerade i det motsatta lägret. När de hade gjort upp sina mellanhavanden erkände de åter att socialism existerade i det andra lägret, eftersom de blivit medvetna om att de måste respektera ömsesidiga olikheter, om de ville bevara vad som var identiskt i själva kärnan och viktigast för dem.

Satellitregeringarna i Östeuropa måste i själva verket deklarerat sitt oberoende av sovjetregeringen. Ingen kan säga hur långt dessa strävanden efter oberoende kommer att gå och vilka meningsskiljaktigheter som kommer att bli följden. Utgången beror på talrika oförutsedda inre och yttre omständigheter. Men det finns inget tvivel om att en nationell kommunistisk byråkrati strävar efter mera fullständig makt för egen del. Detta bevisas av de antititoistiska processerna under Stalins tid i de östeuropeiska länderna och framgår också av det aktuella ohöjda framhållandet av "den egna vägen till socialismen", som nyligen kommit till skarpa uttryck i Polen och Ungern. Den centrala sovjetregeringen har råkat i svårigheter på grund av nationalismen hos de regeringar den installerat i sovjetrepublikerna (Ukraina, Kaukasus) och ännu mer på grund av de regeringar den installerat i de östeuropeiska länderna. En viktig roll spelar det förhållandet att Sovjetunionen inte kunnat och inte kommer att kunna ekonomiskt assimilera de östeuropeiska länderna.

Strävandena efter nationellt oberoende måste naturligtvis få större kraft. Dessa strävanden kan försenas och till och med bringas till överksamhet av yttre tryck eller av kommunisternas fruktan för "imperialismen" och "bourgeoisien", men de kan inte undanröjas. Tvärtom kommer de att växa i styrka.

Det är omöjligt att förutse alla de former som förhållandena mellan kommuniststaterna kommer att anta. Även om samarbetet mellan kommuniststaterna för en kort tid skulle resultera i sammanslagningar och federationer, kan konflikter dem emellan mynna ut i krig. En öppen väpnad konflikt mellan Sovjet och Jugoslavien undveks inte på grund av "socialismen" i någotdera landet, utan därför att det inte låg i Stalins intresse att riskera en

konflikt av oberäkneliga proportioner. Vad som kommer att hända mellan kommuniststaterna kommer att bero på alla de faktorer som vanligen påverkar politiska förlopp. Respektive kommunistbyråkratiers intressen, som än sägs vara ”nationella”, än ”samfälliga”, samt den ohämmade tendensen mot allt större oberoende på nationell grund kommer under den närmaste tiden att spela en viktig roll i relationerna mellan kommunistländerna.

## 2

Begreppet nationalkommunism fick ingen mening förrän vid slutet av andra världskriget, då Sovjets imperialism manifesterade sig inte bara mot kapitaliststaterna utan även mot kommuniststaterna. Detta begrepp utvecklades framför allt under konflikten mellan Jugoslavien och Sovjet. När det ”kollektiva ledarskapet” under Chrusjtjov-Bulganin förkastar Stalins metoder kan detta kanske modifiera förhållandena mellan Sovjet och andra kommunistländer, men det kan inte lösa problemen. I Sovjet dikteras inte politiken bara av kommunismen utan också av imperialismen i den stora ryska sovjetstaten. Denna imperialism kan förändras till form och metod, men den kan lika litet försvinna som andra kommunistländers strävanden efter oberoende.

Det har förekommit två imperialistiska faser i Sovjets utrikespolitik. Den tidigare politiken var nästan uteslutande en fråga om expansion genom revolutionär propaganda i andra länder. Vid den tiden fanns det starka imperialistiska tendenser – beträffande Kaukasus – hos de högsta ledarna. Men enligt min uppfattning finns det ingen anledning att kategoriskt betrakta den revolutionära fasen som imperialistisk, eftersom kommunismen vid den tiden var mer defensiv än aggressiv.

Om vi inte betraktar den revolutionära fasen som imperialistisk, började imperialismen ungefär med Stalins seger eller med industrialiseringen och den nya klassens uppstigande till makten på 1930-talet. Denna förändring framstod klart strax före kriget, när Stalins regering kunde gå till aktion och överge de pacifistiska och antiimperialistiska faserna. Den kom även till uttryck i den förändrade utrikespolitiken. I stället för den jovialiske och i viss mån principfaste Litvinov kom den hänsynslöse och reserverade Molotov.

Grundorsaken till en imperialistisk politik ligger dold i den nya klassens utsugar- och despotnatur. För att denna klass skulle kunna visa sin imperialism måste den uppnå en viss styrka och få lämpliga tillfällen. Den hade redan uppnått denna grad av styrka när andra världskriget bröt ut. Kriget erbjöd ett överflöd av möjligheter till imperialistiska kombinationer. De små baltiska staterna behövdes inte för att skaffa en så stor stat som Sovjet trygghet, framförallt inte i ett modernt krig. Dessa stater var inte aggressiva utan till och med allierade, men de var en lockande munbit för den omätliga storryska kommunistiska byråkratin.

Under andra världskriget råkade den kommunistiska internationalen, som dittills hade varit en integrerande del av Sovjets utrikespolitik, i konflikt med den härskande sovjetbyråkratins intressen. Därmed var organisationens saga all. Beslutet att upplösa Kommunistiska internationalen – Komintern – fattades enligt Georgij Dimitrov efter underkuvandet av de baltiska länderna och under noninterventionspakten med Hitler, fast det inte verkställdes förrän under andra fasen av kriget, under alliansen med Västmakterna.

Kominform som bestod av de östeuropeiska samt de franska och italienska kommunistpartierna skapades på Stalins initiativ för att säkerställa Sovjets herravälde i satellitländerna och intensifiera dess inflytande i Västeuropa. Kominform var värre än den tidigare kommunistiska internationalen som åtminstone formellt representerade alla partier även om den var absolut dominerad av Moskva. Kominform utvecklades i de länder där Sovjet hade verkligt eller skenbart inflytande. Konflikten med Jugoslavien avslöjade att den var avsedd att under sovjetregeringen underordna de kommuniststater och partier som hade börjat försvagas

på grund av nationalkommunismens tillväxt. Efter Stalins död upplöstes Kominform. Även sovjetregeringen, som ville undvika större och farligare konflikter, accepterade de så kallade skilda vägarna till socialismen, även om den inte accepterade själva nationalkommunismen.

Dessa organisatoriska förändringar hade djupa ekonomiska och politiska orsaker. Så länge de kommunistiska partierna i Östeuropa var svaga och Sovjetunionen inte var tillräckligt ekonomiskt stark, skulle sovjetregeringen ha måst tillgripa administrativa metoder för att underkva de östeuropeiska länderna, även om det inte hade förekommit något stalinistiskt godtycke och despotism. Sovjetimperialismen måste kompensera sin egen ekonomiska svaghet genom politiska, polisiära och militära metoder. Imperialism i militär form, som bara var ett avancerat stadium av den gamla tsaristiska militär-feodala imperialismen, motsvarade också den inre strukturen i Sovjetunionen, i vilken polisen och förvaltningsapparaten, centraliserade hos en person, spelade en avgörande roll. Stalinismen var en blandning av personlig kommunistisk diktatur och militaristisk imperialism.

Följande former av imperialism utvecklades: aktiebolag, absorption av de östeuropeiska ländernas export genom politiska påtryckningar och till priser under världsmarknadens, artificiellt skapande av en "socialistisk världsmarknad", minutiös kontroll av underordnade partiers och staters politiska handlande, ombildning av kommunisternas traditionella kärlek till det "socialistiska fosterlandet" till förgudning av sovjetstaten, Stalin och sovjetpolitiken.

Men vad hände?

En förändring inom den härskande klassen fullbordades långsamt i Sovjetunionen själv. Liknande förändringar inträffade också i de östeuropeiska länderna. De nya nationalbyråkratierna längtade efter ständigt starkare konsolidering av makten och egendomsförhållandena, men samtidigt råkade de i svårigheter på grund av trycket från sovjetregeringen. Om de tidigare hade måst avstå från nationella särdrag för att komma till makten, blev en sådan politik nu ett hinder för befästandet av makten. Dessutom blev det omöjligt för sovjetregeringen att hålla fast vid den måttlösa och äventyrliga stalinistiska utrikespolitiken med militära påtryckningar och isolering, och att samtidigt under den allmänna koloniala frigörelsen hålla de europeiska länderna i skändligt slaveri.

Sovjetledarna måste efter lång vacklan och villrådig argumentering medge att de jugoslaviska ledarna falskeligen hade anklagats för att vara hitleristiska och amerikanska spioner då de försvarade sin rätt att konsolidera och bygga upp ett kommunistiskt system på sitt eget sätt. Tito blev den betydelsefullaste personligheten i den samtida kommunismen. Principen om nationalkommunism erkändes formellt. Men därmed upphörde också Jugoslavien att ensamt skapa nyheter inom kommunismen. Den jugoslaviska revolutionen återgick i gamla hjulspår, och ett fredligt och prosaiskt styre började. Därmed blev inte kärleken mellan gårdagens fiender större och inte heller upphörde meningsskiljaktigheterna. Detta var bara början till en ny fas.

Nu inträdde Sovjetunionen i den övervägande ekonomiska och politiska fasen av sin imperialistiska politik. Det verkar åtminstone så av aktuella fakta att döma.

I dag är nationalkommunismen ett allmänt fenomen inom kommunismen. I skiftande grad är alla kommunistiska rörelser – med undantag för den sovjetryska mot vilken denna tendens är riktad – angripna av nationalkommunism. Under Stalin var Sovjetkommunismen också nationalkommunism. På den tiden övergav den ryska kommunismen internationalismen utom som instrument för utrikespolitiken. I dag är sovjetkommunismen tvungen att erkänna en ny realitet i kommunismen även om den gör det högst motvilligt.

Sovjetimperialismen, som förändrats inåt, var även tvingad att ändra sin inställning till yttrevärlden. Från övervägande administrativ kontroll övergick den efter hand till ekonomisk integration med de östeuropeiska länderna. Detta åstadkommes genom ömsesidig planering av

viktiga grenar av ekonomin, en planering i vilken de lokala kommunistregeringarna i dag väsentligen frivilligt deltar, eftersom de ännu känner sig svaga utåt och inåt.

En sådan situation kan inte bestå länge eftersom den döljer en fundamental motsägelse. Å ena sidan blir de nationella formerna av kommunismen starkare, men å andra sidan försvagas inte sovjetimperialismen. Både sovjetregeringen och regeringarna i de östeuropeiska länderna, inklusive Jugoslavien, söker genom fördrag och samarbete lösningar på de gemensamma problemen som påverkar själva deras kärna – bevarandet av en given form av makt och egendomsförhållanden. Men även om det är möjligt att åstadkomma samarbete i ekonomiska ting, är det inte möjligt att uppnå ett sådant samarbete i fråga om makten. Även om betingelser för en ytterligare ekonomisk integration med Sovjetunionen realiseras så realiseras de betingelser som leder till oberoende för de östeuropeiska kommunistregeringarna ännu snabbare.

Sovjetunionen har inte uppgett sin makt i dessa länder och regeringarna i dessa länder har inte uppgett sina strävanden att uppnå något som liknar det jugoslaviska oberoendet. Den grad av oberoende som kommer att uppnås kommer att bero på internationella och nationella faktorer.

Erkännandet av nationella former av kommunism, vilket sovjetregeringen gjorde med sammanbitna tänder, är av ofantlig betydelse och innebär mycket avsevärda risker för sovjetimperialismen.

Det innebär yttrandefrihet till en viss grad, vilket också betyder ideologiskt oberoende. Hädanefter kommer vissa kommunistiska kätteriers öde inte bara att bero på Moskvas tolerans utan också på vederbörandes nationella möjligheter. Avvikelser från Moskva som strävar att vidmakthålla sitt inflytande i den kommunistiska världen på en ”frivillig” och ”ideologisk” basis kan omöjligt hejdas.

Moskva självt är inte längre vad det var. Det förlorade på egen hand monopolet över de nya idéerna och den moraliska rätten att föreskriva den enda tillåtliga ”linjen”. När det avsvor sig Stalin upphörde det att vara den ideologiska medelpunkten. I Moskva slutade de stora kommunistiska härskarnas och de stora idéernas epok, och de medelmåttiga kommunistiska byråkraternas välde började.

”Den kollektiva ledningen” förutsåg inte att svårigheter och misslyckanden väntade den inom kommunismen själv, både på det yttre och det inre planet. Men vad kunde den göra? Stalins imperialism var omåttlig och alltför farlig och, vad som var ännu värre, ineffektiv. Under honom knotade inte bara folket i allmänhet utan även kommunisterna och detta i en mycket spänd internationell situation.

Något världscentrum för den kommunistiska ideologin existerar inte längre, det håller på att fullständigt upplösas. Enheten i världskommunismen är obotligt skadad. Det finns inga som helst möjligheter att den kan återställas. Men lika litet som skiftet från Stalin till ”den kollektiva ledningen” förändrade själva systemets natur i Sovjet har den nationella kommunismen trots ökade möjligheter till frigörelse från Moskva kunnat ändra sin inre natur, som är total kontroll och monopol över idéer och produktionsmedel. Signifikativt nog lättade den på trycket och slog ner takten i- upprättandet av egendomsmonopolet, särskilt på landsbygden. Men nationalkommunismen varken vill eller kan förändra sig till något annat än kommunism, och någonting drar den alltid spontant till sitt ursprung – till Sovjet. Den kommer inte att kunna skilja sitt öde från det som binder den samman med de kommunistiska länderna och rörelserna.

Nationella modifieringar av kommunismen äventyrar sovjetimperialismen, i synnerhet den stalinistiska epokens imperialism, men inte kommunismen som helhet eller kommunismens kärna. Tvärtom, där kommunismen sitter vid makten kan dessa förändringar påverka dess inriktning och till och med stärka den och göra den acceptabel utåt. Nationalkommunismen

står i harmoni med den odogmatiska inställningen, dvs. med den antistalinistiska fasen i kommunismens utveckling. Den är i själva verket en grundläggande form av denna fas.

### 3

Nationalkommunismen kan inte förändra beskaffenheten av de internationella relationerna mellan staterna eller inom arbetarrörelserna. Men den kan spela en mycket viktig roll i dessa relationer.

Så spelade exempelvis den jugoslaviska kommunismen som en form av nationalkommunism en ytterst viktig roll vid försvagandet av sovjetimperialismen och vid degraderingen av stalinismen inom den kommunistiska rörelsen. Orsakerna till de förändringar som pågår i Sovjetunionen och de östeuropeiska länderna finns framför allt inom länderna själva. De framträdde först i Jugoslavien – på jugoslaviskt sätt. Och där fullbordades de också först. Den jugoslaviska kommunismen gav under konflikten med Stalin upphov till en ny efterstalinistisk fas i kommunismens utveckling. Den jugoslaviska kommunismen framkallade betecknande nog förändringar inom kommunismen själv, men påverkade inte fundamentalt vare sig de internationella relationerna eller de icke-kommunistiska arbetarrörelserna.

Förväntningarna att den jugoslaviska kommunismen skulle kunna utvecklas mot demokratisk socialism eller att den skulle kunna tjäna som brygga mellan socialdemokratin och kommunismen har visat sig ogrundade. De jugoslaviska ledarna själva var oeniga i denna fråga. Under Sovjets tryck mot Jugoslavien ådagalade de en brinnande önskan att närma sig socialdemokraterna. Men 1956, under freden med Moskva, förklarade Tito att både Kominform och den Socialistiska internationalen var onödiga, trots att den socialistiska internationalen osjälviskt försvarade Jugoslavien då Kominform ivrigt anföll landet. Upptagna med en så kallad aktiv samexistenspolitik som motsvarar deras intressen för stunden förklarade de jugoslaviska ledarna att bägge organisationerna – Kominform och Socialistiska internationalen – var ”överdrivna” därför att de påstods vara produkten av två block.

De jugoslaviska ledarna förväxlade sitt önsketänkande med verkligheten och sina tillfälliga intressen med djupgående historiska och socialistiska olikheter.

Kominform var i alla händelser produkten av stalinistiska ansträngningar att skapa ett östligt militärblock. Det är omöjligt att förneka att Socialistiska internationalen är förbunden med västblocket eller med Atlantpakten, eftersom den opererar inom ramen för de västeuropeiska länderna. Men den skulle existera även utan det blocket. Den är framför allt en organisation av socialister i de högt utvecklade europeiska länderna, i vilka politisk demokrati och liknande förhållanden existerar.

Militära allianser och block är tillfälliga företeelser, medan den västliga socialismen och den östliga kommunismen avspeglar mycket varaktigare och mera grundläggande tendenser.

Skillnaderna mellan kommunismen och socialdemokratin är inte bara följden av skiljaktiga principer utan framför allt av motsatt inriktning hos de intellektuella och ekonomiska krafterna. Sammandrabbningen mellan Martov och Lenin vid de ryska socialdemokraternas andra kongress i London 1903 beträffande frågorna om partimedlemskap och om större eller mindre centralism och disciplin i partiet – som Deutscher träffande kallar inledningen till den största schismen i historien – var av mycket större betydelse än debattörerna själva kunde ana. Därmed började inte bara utformningen av två rörelser, utan av två samhällssystem.

Schismen mellan kommunister och socialdemokrater kan inte biläggas, förrän dessa rörelserns innersta natur eller de förhållanden som resulterade i olikheter mellan dem förändras. Under loppet av ett halvt sekel har trots periodiska och separata närmanden skillnaderna på det hela

taget ökats och deras utmärkande drag blivit ännu mer utpräglade. I dag är socialdemokratien och kommunismen inte bara två rörelser utan två världar.

Nationalkommunismen, som skilt sig från Moskva, har inte kunnat överbrygga denna klyfta även om den kan kringgå den. Detta visades av samarbetet mellan de jugoslaviska kommunisterna och socialdemokraterna som var mera skenbart än verkligt, mera hövligt än uppriktigt och som blev utan påtagliga resultat för någondera sidan.

Av helt andra skäl har enhet inte nåtts mellan de västeuropeiska och de asiatiska socialdemokraterna. Olikheterna mellan dem var inte så stora i princip som i praktiken. Av nationella skäl måste de asiatiska socialisterna förbli skilda från de västeuropeiska socialisterna. Även när de västeuropeiska socialisterna är motståndare till kolonialpolitiken är de representanter för länder som enbart på grund av att de är mer utvecklade exploaterar de underutvecklade länderna. Kontrasten mellan asiatiska och västeuropeiska socialdemokrater är ett uttryck för kontrasten mellan underutvecklade och utvecklade länder, överförd till den socialistiska rörelsens led. Trots att konkreta former av dessa kontraster måste klart bestämmas är släktskapen i princip – såvitt man kan bedöma i dag – uppenbar och ofrånkomlig.

#### 4

En nationalkommunism sådan som den jugoslaviska kunde bli av ofantlig internationell betydelse inom kommunistiska partier i icke-kommunistiska stater. Den kunde bli av ännu större betydelse där än i de kommunistpartier som för närvarande sitter vid makten. Detta gäller framför allt kommunistpartierna i Frankrike och Italien, som omfattar en betydande majoritet av arbetarklassen och som jämte flera partier i Asien är de enda som har större betydelse i den icke-kommunistiska världen.

Hittills har utslagen av nationalkommunism i dessa partier varit utan större betydelse och kraft. Men de har varit oundvikliga. De kan till sist leda till djupa och väsentliga förändringar i dessa partier.

Dessa partier måste tävla med socialdemokraterna – som kan kanalisera de missnöjda massorna till sig själva genom egna socialistiska paroller och socialistisk politik. Detta är inte enda anledningen till dessa partiernas slutliga avvikelser från Moskva. Bidragande orsaker kan bli de periodiska och oförutsedda omkastningarna i Moskva och i de andra härskande kommunistpartierna. Sådana omkastningar leder dessa och andra, icke-härskande kommunistpartier till ”samvetskriser” – till att spotta på vad de i går höjde till skyarna och plötsligt byta linje. Varken oppositionens propaganda eller administrativt tryck kommer att spela någon fundamental roll i omvandlingen av dessa partier.

De grundläggande orsakerna till dessa partiernas avvikelser från Moskva kan ligga i samhällssystemet i de länder där de arbetar. Om det blir uppenbart – och det verkar sannolikt – att arbetarklassen i dessa länder med parlamentariska medel kan förbättra sin ställning och även förändra samhällssystemet självt, kommer arbetarklassen att överge kommunismen oavsett dess revolutionära och andra traditioner. Bara små grupper kommunistiska dogmatiker kan lugnt åse arbetarnas avståndstagande från partiet, allvarliga politiska ledare i dessa länder kommer att försöka undvika en sådan utveckling även på bekostnad av försvagade band med Moskva.

Parlamentsvalen med stora röstsiffror för kommunisterna i dessa länder ger inte något exakt uttryck för den faktiska styrkan hos kommunistpartierna. I betydande utsträckning är de uttryck för missnöje och villfarelser. Massorna som envist följt de kommunistiska ledarna kommer lika lätt att överge dem i samma ögonblick det blir klart för dem att ledarna offerar nationella institutioner eller arbetarklassens konkreta framtidsutsikter för sin egen byråkratiska natur eller för ”proletariatets diktatur” och banden med Moskva.

Naturligtvis är detta bara en hypotes. Men i dag befinner sig dessa partier i en svår situation. Om de uppriktigt vill vara anhängare av det parlamentariska systemet, måste ledarna avsvärja sig sin antiparlamentariska natur eller växla över till sin egen nationalkommunism, vilket skulle leda till splittring av partierna, eftersom de inte sitter vid makten.

Ledarna för kommunistpartierna i dessa länder tvingas att experimentera med tanken på nationalkommunism och nationella former på grund av den ökade möjligheten att samhällets omdaning och arbetarnas förbättrade ställning kan uppnås med demokratiska medel; på grund av omkastningar i Moskva där avskaffandet av Stalinkulten resulterat i att rörelsens ideologiska centrum raserats; på grund av konkurrensen med socialdemokraterna; på grund av tendenser till västerns enande på en djupgående och varaktig social och militär grundval; på grund av västblockets militära styrka, som erbjuder allt mindre utsikter till ”broderlig hjälp” från sovjetarmén och på grund av omöjligheten av nya kommunistiska revolutioner utan ett nytt världskrig. Samtidigt hindrar fruktan för de oundvikliga följderna av en övergång till parlamentarismen och en brytning med Moskva dessa ledare från att göra något verkligt betydelsefullt. De sociala olikheterna mellan Ost och Väst blir obevekligt allt djupare. Den skicklige Togliatti är förvirrad och den robuste Thorez tveksam. Det yttre och inre partilivet glider dem ur händerna.

På tjugonde partikongressen underströk Chrusjtjov att ett parlament i dagens läge kan tjäna som en ”övergångsform till socialismen”. Hans avsikt var att underlätta de kommunistiska partiernas politik i ”kapitalistländerna” och att stimulera samarbete mellan kommunister och socialdemokrater och bildandet av ”folkfronter”. Han ansåg detta vara realistiskt, sade han, på grund av de förändringar som hade lett till kommunismens förstärkande och på grund av freden i världen. Därmed erkände han underförstått den uppenbara omöjligheten av kommunistiska revolutioner i icke underutvecklade länder liksom omöjligheten av ytterligare kommunistisk expansion under aktuella förhållanden utan risk för ett nytt världskrig. Sovjets politik har reducerats till status quo, medan kommunismen har inlåtit sig på gradvisa erövringar av nya positioner på ett nytt sätt.

En kris har satt in i de kommunistiska partierna i de icke-kommunistiska staterna. Om de kastar om till nationalkommunism riskerar de att uppge själva sin natur, och om de inte gör det ställs de inför glesnande anhängarskaror. Deras ledare, de som representerar kommunismens anda i dessa partier, kommer att tvingas till de slugaste knep och de skrupelfriaste åtgärder om de skall kunna klara sig ur denna knipa. Det är osannolikt att de kommer att kunna förhindra desorientering och splittring. De är i konflikt med de reella utvecklingstendenserna i världen och i sina egna länder, som uppenbarligen leder till nya förhållanden.

Nationalkommunismen utanför kommuniststaterna leder oundvikligen till kommunismens självuppgivelse eller till splittring av de kommunistiska partierna. Dess möjligheter är större i dag i de icke-kommunistiska staterna men uppenbarligen endast längs linjer som leder till skilsmässa från kommunismen själv. Därför kommer nationalkommunismen i dessa partier att endast med svårighet och i långsam takt avgå med segern.

I de kommunistiska partier som inte sitter vid makten är det uppenbart att nationalkommunismen – trots sin avsikt att stimulera kommunismen och stärka dess natur – samtidigt är det kättereri som tär på kommunismen som sådan. Nationalkommunism är i och för sig en motsägelse. Dess natur är densamma som sovjetkommunismens, men den strävar att lösgöra sig och bli nationell och oberoende. I själva verket är nationalkommunismen en kommunism på tillbakagång.



## Dagens värld

### 1

För att klarare fastställa den samtida kommunismens internationella ställning är det nödvändigt att kortfattat skissera dagens politiska världssituation.

Första världskriget ledde till att det tsaristiska Ryssland omdanades till en ny statsform eller till ett land med nya former av sociala förhållanden. Internationellt sett fördjupades skillnaden mellan Förenta staternas tekniska nivå och utvecklingstempo och de västeuropeiska ländernas. Det andra världskriget skulle förvandla detta tillstånd till en oöverstiglig klyfta, det var bara Förenta staterna som inte undergick större förändringar i sin ekonomiska struktur.

Krigen var inte den enda orsaken till denna klyfta mellan Förenta staterna och den övriga världen, de påskyndade bara utvecklingen. Anledningarna till Förenta staternas snabba frammarsch måste utan tvivel sökas i dess inre möjligheter – i naturförhållanden och sociala betingelser och i den ekonomiska strukturen. Den amerikanska kapitalismen utvecklades under andra omständigheter än den europeiska och stod i sitt flor vid en tid då dess europeiska motsvarighet redan hade börjat deklinera.

I dag är klyftan så här bred: 6 procent av världens befolkning, dvs. Förenta staternas, producerar 40 procent av världens varor och tjänster. Mellan världskrigen bidrog Förenta staterna med 33 procent av världsproduktionen. Efter andra världskriget var dess bidrag 50 procent. Det motsatta gällde Europa – exklusive Sovjet – vars bidrag till världsproduktionen föll från 68 procent 1870 till 42 procent perioden 1925-1929, sedan till 34 procent 1937 och till 25 procent 1948 – enligt Förenta nationernas siffror.

Utvecklingen av den moderna industrin i kolonierna var också speciellt betydelsefull och gjorde det möjligt för de flesta av dem att äntligen vinna frihet efter andra världskriget.

Mellan första och andra världskriget genomgick kapitalismen en kris som var så djupgående och hade så avgörande konsekvenser att bara dogmatiska kommunistiska hjärnor, framför allt i Sovjet, inte förstod dess innebörd. Till skillnad från kriserna under 1800-talet visade krisen 1929 att sådana katastrofer i dag medför fara för samhällsordningen och även för nationen som helhet. De högt utvecklade länderna, och framför allt Förenta staterna, måste finna vägar för att så småningom komma ur denna kris. Genom olika metoder tog Förenta staterna sin tillflykt till en planerad ekonomi i nationell skala. Förändringarna i samband därmed var av epokgörande betydelse för de högt utvecklade länderna och för den övriga världen, även om de inte blev fullt förstådda rent teoretiskt.

Under denna period utvecklades olika totalitära system i Sovjet och i kapitalistländer sådana som Nazityskland.

Till skillnad från USA kunde Tyskland inte lösa problemet med sin inre och yttre expansion med normala ekonomiska medel. Krig och ett totalitärt system (nazism) var de enda utvägarna för de tyska monopolisterna, och de underordnade sig det nazistiska krigspartiet.

Som vi har sett övergick Sovjet till ett totalitärt system av andra skäl. Det var betingelsen för dess industriella omdaning.

Men det fanns ett annat, kanske inte särskilt uppenbart element som var verkligt revolutionerande för den moderna världen. Detta element var det moderna kriget. Det leder till genomgripande förändringar, även när det inte leder till faktiska revolutioner. Efterlämnande fruktansvärd förödelse förändrar det både förhållandena i världen och relationerna inom de olika länderna.

Det moderna krigets revolutionerande karaktär uppenbaras inte bara i att det stimulerar till tekniska upptäckter, utan framförallt i att det förändrar den ekonomiska och sociala strukturen. I Storbritannien påverkade andra världskriget förhållandena till den grad att en avsevärd nationalisering blev oundviklig. Indien, Burma och Indonesien utträdde ur kriget som självständiga stater. Västeuropas enande började som ett resultat av kriget. Det förde USA och Sovjet till toppen som de bägge förnämsta ekonomiska och politiska makterna.

Den moderna krigföringen påverkar nationernas liv och mänskligheten mycket djupare än tidigare krig. Det finns två anledningar till detta: för det första måste det moderna kriget oundvikligen vara totalt. Inga ekonomiska, mänskliga eller andra områden blir oberörda, eftersom den tekniska produktionsnivån redan är så hög att det är omöjligt för delar av någon nation eller någon gren av ekonomin att stå vid sidan om. För det andra har världen av tekniska, ekonomiska och andra skäl blivit en helhet i ojämförligt mycket större utsträckning än tidigare, så att de minsta förändringar i en del av världen framkallar återverkningar i andra delar. Varje modernt krig tenderar att förvandlas till ett världskrig.

Dessa osynliga militära och ekonomiska revolutioner har en kolossal omfattning och betydelse. De är mera spontana än revolutioner som genomförts med våld, dvs. de är inte i samma utsträckning belastade med ideologiska och organisatoriska inslag. Sådana revolutioner möjliggör därför en mera metodisk kartläggning av tendenserna i den moderna världen.

Världen sådan den är i dag och sådan den framträdde efter andra världskriget är uppenbarligen inte densamma som förut. Atomenergin, som människan har slitit ut ur materiens hjärta och erövrat i brottning med världsalltet, är mest iögonfallande men inte det enda tecknet på en ny epok.

Officiella kommunistiska förutsägelser om människosläktets framtid förklarar att atomenergin är det kommunistiska samhällets symbol, precis som ångan var industrikapitalismens symbol och förutsättningen för dess makt. Hur vi än tolkar detta naiva och fördomsfulla resonemang, är en annan sak klar: atomenergin håller redan på att leda till förändringar i olika länder och i världen som helhet. Dessa förändringar pekar förvisso inte mot den kommunism och socialism som de kommunistiska "teoretikerna" vill ha.

Upptäckten av atomenergin är inte resultatet av en nations ansträngningar utan av hundra års arbete av hundratals briljanta hjärnor i många länder. Dess användning är också resultatet av många länders ansträngningar – inte bara vetenskapliga utan också ekonomiska. Om världen inte redan hade varit enad, skulle varken upptäckten eller användningen av atomenergin ha varit möjlig.

Atomenergin kommer i första rummet att tendera till ytterligare enande av världen. Under tiden kommer den obevekligt att bryta ner alla nedärvda hinder – äganderättsförhållanden och sociala förhållanden men framför allt exklusiva och isolerade system och ideologier sådana som kommunismen både före och efter Stalins död.

## 2

Tendensen till världens enande är det grundläggande draget i vår tid. Det innebär inte att det inte tidigare har funnits en tendens till enhet på annat sätt. Tendensen att binda världen samman genom världsmarknaden var förhärskande redan under mitten av 1800-talet. Det var också en epok med kapitalistisk ekonomi och nationella krig. Ett slags världsenhet uppnåddes då genom nationell hushållning och nationella krig.

Ett längre gående enande av världen uppnåddes genom att de förkapitalistiska produktionsformerna sprängdes i de outvecklade länderna och genom att de uppdelades mellan de högt

utvecklade länderna och deras monopol. Det var en period dominerad av monopolkapitalism, koloniala erövringar och krig, i vilka monopolens inbördes förbindelser och intressen ofta spelade en mera avgörande roll än försvaret av nationen. Den tidens tendenser till världs-enhet uppnåddes huvudsakligen genom konflikter mellan och sammanslutningar av monopolkapital. Det var en högre nivå av enhet än världsmarknadsenheten. Kapitalet strömmade fram ur nationella källor och genomträngde, erövrade och dominerade hela världen.

De nuvarande tendenserna till enhet visar sig på andra områden. Man kan finna dem i en mycket hög produktionsnivå, i vår samtida forskning och i vetenskapligt och annat tänkande. Ytterligare framsteg mot enhet är inte längre möjliga på uteslutande nationella grundvalar eller genom uppdelning av världen i enskilda monopolistiska intressesfärer.

Tendenserna till denna nya enhet – produktionsenheten – byggs upp på grundvalar som redan lagts på tidigare stadier – dvs. på världsmarknadens enhet och på kapitalets enhet. Men de står i strid med redan spända och otillfredsställande nationella och sociala förhållanden. Medan den tidigare enheten uppnåddes genom nationell kamp eller genom konflikter och krig om intressesfärer, utformas den samtida enheten, och kan bara utformas, genom förstöring av de sociala förhållandena från tidigare perioder.

Ingen kan slutgiltigt säga hur samordningen och förenhetligandet av världsproduktionen kommer att uppnås, om det kommer att ske genom krig eller med fredliga medel, men det finns inga tvivel om att tendensen inte kan stoppas.

Den första metoden att ena – krig – skulle påskynda enandet genom den ena eller den andra gruppens dominans. Men den skulle utan tvivel lämna efter sig gnistor till nya eldsvådor, split och orättvisa. Enandet genom krig skulle äga rum på bekostnad av de svaga och besegrade. Även om krig skulle bringa ordning i givna förhållanden, skulle det lämna efter sig olösta konflikter och djupare misshälligheter.

Eftersom den nuvarande världskonflikten huvudsakligen är en motsättning mellan olika system, har den mera karaktären av en klasskonflikt än av en motsättning mellan nationer och stater. Detta är anledningen till dess ovanliga hårdhet och skärpa. Varje framtida krig skulle mera bli ett världs- och inbördeskrig mellan regeringar och nationer. Inte bara själva kriget skulle bli fruktansvärt, dess verkan på den fria utvecklingen skulle också bli fruktansvärd.

Världens enande med fredliga medel är en långsammare väg men den enda säkra, sunda och riktiga.

Det verkar som om vår världs enande kommer att uppnås genom motsättningen mellan olika system till skillnad mot de former av motsättning (nationella) genom vilka enande uppnåddes under tidigare epoker.

Detta innebär inte att alla nutida konflikter beror på konflikter mellan system. Det finns andra konflikter, inklusive sådana från tidigare epoker. Genom konflikten mellan systemen visar sig tendensen till produktionsenhet klarast och aktivast.

Det skulle vara orealistiskt att vänta sig att enhet i världsproduktionen kan uppnås i en nära framtid. Processen kommer att ta lång tid, eftersom den kommer att vara resultatet av de organiserade ansträngningarna hos de ekonomiskt och på annat sätt ledande världsmakterna och eftersom fullständig produktionsenhet inte kan uppnås. Den tidigare enheten var aldrig något slutgiltigt, denna enhet kommer också bara att vara en tendens, något som produktionen åtminstone i de mest utvecklade länderna strävar mot.

## 3

Slutet av andra världskriget hade redan bekräftat tendensen till systemens delning i världsskala. Alla de länder som kom under sovjetinflytande, även delar av länder (Tyskland, Korea), fick mer eller mindre samma samhällssystem. Det var likadant i väster.

Sovjetledarna var fullt medvetna om denna process. Jag minns att Stalin i en sluten krets 1945 sade: "I ett modernt krig kommer segraren att påtvinga sitt system, vilket inte var fallet i tidigare krig." Han sade detta före krigets slut vid en tid då kärlek, hopp och förtröstan stod som högst bland de allierade. I februari 1948 sade han till oss jugoslaver och till bulgarerna: "Västmakterna kommer att göra sitt eget land av Västtyskland, och vi kommer att göra vårt eget av Osttyskland – det är oundvikligt."

I dag är det på modet och i viss mån berättigat att dra en gräns mellan Sovjets politik före Stalins död och dess politik efter hans död. Men Stalin uppfann inte systemen och de som efterträdde honom tror inte mindre på dem än han gjorde. Vad som har förändrats efter hans död är sovjetledarnas inställning till systemen, inte systemen själva. Talade inte Chrusjtjov vid tjugonde partikongressen om sin "socialistiska värld" och sitt "världssocialistiska system" som något separat och speciellt? I praktiken betyder detta ingenting annat än ett fasthållande vid en uppdelning i system och kommunismens fortsatta avskildhet och hegemonisträvanden.

Eftersom konflikten mellan väst och öst väsentligen är en konflikt mellan olika system, måste den ta formen av en ideologisk kamp. Det ideologiska kriget mattas inte även om tillfälliga kompromisser uppnås. Ju mer konflikten på de materiella, ekonomiska, politiska och andra områdena skärps, desto mer verkar det som om idéerna själva var i konflikt.

Förutom de kommunistiska och kapitalistiska länderna finns det en tredje statsform: den som har befriat sig från kolonialt beroende (Indien, Indonesien, Burma, arabstaterna osv.). Dessa länder strävar att bygga upp en oberoende ekonomi. I dessa länder täcker flera epoker och flera system, i synnerhet vår tids bägge stora system, delvis varandra.

Dessa nya stater är huvudsakligen av nationella skäl de uppriktigaste anhängarna av slagorden om nationell suveränitet, fred, ömsesidig förståelse och liknande idéer. Men de kan inte eliminera konflikten mellan de bägge systemen. De kan bara dämpa den. Dessutom är de själva slagfält för de bägge systemen. Deras roll kan bli betydelsefull och förnämlig men för tillfället inte avgörande.

Det är betecknande att bägge systemen hävdar att världens enande kommer att utformas på basis av deras egna system. Bägge anser alltså att världen behöver enas. Men deras ståndpunkter är diametralt motsatta. Den moderna världens tendens till enhet demonstreras och realiserar genom en kamp mellan motsatta krafter, en kamp av exempellös hårdhet under bevarande av yttre fred.

De ideologiska och politiska uttrycken för denna kamp är som vi vet den västliga demokratin och den östliga kommunismen.

Eftersom de oorganiserade tendenserna till enhet bryter fram starkare i väster på grund av den politiska demokratin och en högre teknisk och kulturell nivå, framträder västern också som förkämpe för politisk och intellektuell frihet.

Olika ekonomiska förhållanden i dessa länder kan hejda eller stimulera denna tendens allt efter omständigheterna. Men strävandena mot enhet är vitt utbredda. Ett klart hinder för detta enande är monopolen. De vill ha enhet i sitt eget välförstådda intresse, men de vill åstadkomma den genom en redan föråldrad metod – i form av intressesfärer. Deras motståndare – exempelvis det engelska Labour – är emellertid också anhängare av enhet, men på ett annat sätt. Tendensen till enhet är också stark i Storbritannien, som har genomfört en

del nationaliseringar. Förenta staterna genomför också nationalisering i ännu större skala, inte genom att ändra ägandeformerna utan genom att placera en betydande del av nationalinkomsten i regeringens händer. Om USA skulle få en helt nationaliserad ekonomi, skulle tendenserna till ett enande av den samtida världen få ännu större kraft.

#### 4

Samhällets och människans lag är att utvidga och fullkomna produktionen. Denna lag tar sig uttryck på den nutida vetenskapliga, tekniska, filosofiska etc. nivån som en tendens till enande av världsproduktionen. Detta är en tendens som i regel är desto oemotståndligare, ju högre kulturell och materiell nivå folket uppnått.

De västliga tendenserna till världens enande är uttrycket för ekonomiska, tekniska och andra behov och bakom dessa för politiska och andra krafter. En helt annan bild erbjuder sovjetlägret. Även om det inte hade funnits andra orsaker skulle öststaterna på grund av att de är mindre utvecklade ha tvingats att isolera sig ekonomiskt och ideologiskt och att kompensera sina ekonomiska och andra svagheter genom politiska åtgärder.

Det kan låta egendomligt men är sant: kommunismens så kallade socialistiska egendomsförhållanden är det största hindret för världens enande. Den nya klassens kollektiva och totala dominans skapar ett isolerat politiskt och ekonomiskt system som hindrar världens enande. Detta system kan ändras och ändras också, men mycket långsamt och nästan inte alls i fråga om samarbete med andra system i riktning mot sammanslagning. Dess förändringar är endast avsedda att öka dess egen styrka. Detta system isolerar sig oundvikligen genom sin inriktning på speciella former för styrelsesätt, egendomsförhållanden och ideologi. Det utvecklas oundvikligen mot avskildhet.

Den enade värld som även sovjetledarna önskar sig tänker de sig mer eller mindre identisk med sin egen och behärskad av dem. Den systemens fredliga samlevnad som de talar om innebär inte för dem en sammanflätning av skilda system utan den statiska fortsättningen av två system fram till den punkt där det andra systemet – det kapitalistiska – antingen kastas omkull eller fräts sönder inifrån.

Konflikten mellan de bägge systemen innebär inte att nationella och koloniala konflikter har upphört. Tvärtom, genom konflikter av nationell och kolonial natur avslöjas den grundläggande konflikten mellan systemen. Kampen om Suezkanalen kunde knappast undgå att bli en tvist mellan de bägge systemen i stället för att förbli vad den var: en strid mellan den egyptiska nationalismen och världshandeln, som genom en tillfällighet råkade vara representerad av de gamla kolonialmakterna England och Frankrike.

En ytterligt stark spänning på alla områden av det internationella samlivet har blivit den oundvikliga följderna av sådana förhållanden. Det kalla kriget har blivit det normala fredstids-tillståndet i den moderna världen. Dess former har förändrats och förändras, det kan vara mildare eller hårdare, men det är inte längre möjligt att eliminera det under givna förhållanden.

Först måste något mycket djupare elimineras, något som ligger i den nutida världens natur, i de nutida systemen och i synnerhet i kommunismen. Det kalla kriget, som i dag orsakar stigande spänning, var själv produkten av andra, djupare och tidigare konfliktfaktorer.

Den värld vi lever i är en otrygg värld. Den är en värld av överväldigande och ofattbara horisonter som vetenskapen avslöjar för mänskligheten, den är också en värld av fruktansvärd skräck för en kosmisk katastrof framkallad av moderna stridsmedel.

Denna värld kommer att ändras på det ena eller det andra sättet. Den kan inte förbli som den är, delad och med en oemotståndlig strävan mot enhet. De förhållanden som slutligen kommer

att framgå ur detta virrvarr kommer varken att vara idealiska eller friktionsfria. Men de kommer att bli bättre än de nuvarande.

Men den nuvarande konflikten mellan två system tyder inte på att mänskligheten är på väg mot ett enda system. Denna konflikt visar bara att världens enande eller riktigare uttryckt världsproduktionens enande kommer att uppnås genom konflikt mellan system.

Tendensen till världsproduktionens enande kan inte överallt leda till samma produktionsform, dvs. till samma former av ägande, styrelsesätt etc. Denna produktionsenhet är ett uttryck för strävandena att eliminera nedärvda och artificiella hinder för den moderna produktionens blomstring och större effektivitet. Den innebär en fullständigare anpassning av produktionen till lokala, naturliga, nationella och andra förhållanden. Tendensen till detta enande leder till större samordning och bättre användning av världens produktionspotential.

Det är lyckligt att ett enda system inte har överhanden i världen. Det olyckliga är att det finns alltför få olika system. Och vad som är värst är systemens exklusiva och isolerade natur, av vilket slag de än är.

Allt större olikheter mellan samhällsenheterna, mellan statliga och politiska system, samt allt större effektivitet inom produktionen är en av samhällets lagar. Folk förenar sig, människan anpassar sig mer och mer till omvärlden, men samtidigt blir hon också mer och mer individualiserad.

Den framtida världen kommer sannolikt att bli mer varierad och samtidigt mera enad. Dess nära förestående enande kommer att möjliggöras genom mångfald, inte genom uniformitet. Så har det åtminstone varit hittills. Uniformitet skulle betyda slaveri och stagnation och inte en högre grad av frihet för produktionen.

En nation som inte är medveten om aktuella processer och tendenser i världen kommer att få dyrt betala det. Den kommer oundvikligen att sacka efter och måste till slut anpassa sig till världens enhet, hur stor och militärt stark den än är. Ingen kan undgå det, lika litet som någon nation i det förflutna kunde motstå kapitalets penetrering och samarbetet med andra länder på världsmarknaden.

Det är också anledningen till att i dag varje autarkisk eller exklusiv nationell ekonomi – oavsett egendomsform eller politisk ordning och även teknisk nivå – måste hamna i olösliga motsägelser och stagnation. Det gäller också samhällssystem, ideologier etc. Det isolerade systemet kan bara erbjuda en mycket blygsam levnadsstandard, det kan inte lösa de problem som ställs av den moderna tekniken och av moderna idéer.

Inom parentes har världsutvecklingen redan torpederat den kommunistisk-stalinistiska teorin om möjligheten att bygga upp ett socialistiskt eller kommunistiskt samhälle i *ett* land, och den har förstärkt den totalitära despotismen eller den absoluta dominansen av en ny utsugarklass.

Under dessa omständigheter resulterar uppbyggandet av ett socialistiskt eller kommunistiskt eller varje annat slags samhälle i ett land eller i ett antal länder, som är avskurna från världen som helhet, oundvikligen i autarki och konsolidering av despotismen. Det försvagar också möjligheterna till ekonomiska och sociala framsteg i de berörda länderna. Det är möjligt att i överensstämmelse med progressiva ekonomiska och demokratiska strävanden i världen ge folk i allmänhet mera bröd och frihet och att åstadkomma en rättvisare fördelning av varor och ett normalt tempo i den ekonomiska utvecklingen. Villkoret för detta är att existerande egendoms- och politiska förhållanden förändras, särskilt inom kommunismen, eftersom de på grund av den härskande klassens monopol är de allvarligaste om också inte de enda hindren för nationernas och världens framsteg.

## 5

Tendensen till enande har av andra anledningar även påverkat förändringarna i egendomsförhållandena.

Den ökade, ja, avgörande roll som de statliga organen spelar i ekonomin är också ett uttryck för tendensen till världens enande. Den kommer till olika uttryck i olika system och länder och är ett hinder på de platser där – som i kommunistländerna – statens formella äganderätt är en täckmantel för den nya klassens monopol och totala herravälde.

I Storbritannien har den privata eller rättare sagt den monopolistiska äganderätten redan juridiskt förlorat sin helgd och renhet genom Labours nationaliseringsåtgärder. Över tjugo procent av den engelska produktionskapaciteten har nationaliserats. I de skandinaviska länderna håller vid sidan av statsdriften en kooperativ form av kollektivt ägande på att utvecklas.

Statens allt viktigare roll på det ekonomiska området är särskilt karakteristisk i de länder som tills helt nyligen var kolonier och halvt beroende, vare sig de har en socialistisk regering (Burma), en parlamentarisk demokrati (Indien) eller militärdiktatur (Egypten). Staten gör de flesta investeringarna, kontrollerar exporten och lägger beslag på en stor del av exportinkomsterna etc. Staten uppträder överallt som initiativtagare till ekonomiska förändringar, och nationalisering blir allt vanligare.

Läget är inte annorlunda i USA, det land där kapitalismen är högst utvecklad. Statens växande inflytande inom näringslivet från den stora krisen 1929 fram till i dag är inte bara uppenbar för alla; få människor förnekar det oundvikliga i denna utveckling.

James Blaine Walker betonar i *The Epic of American Industry*: ”Statens växande samröre med näringslivet har blivit ett av de mest utmärkande dragen under 1900-talet.”

Walker påpekar att 1938 ungefär 20 procent av nationalinkomsten var socialiserad, medan 1940 denna andel uppgick till åtminstone 25 procent. Systematisk statlig planering av folkhushållet började med Roosevelt. Samtidigt ökar antalet statsanställda och statliga tjänster, särskilt på det federala planet.

Johnson och Kross kommer till samma slutsatser i *The Origins and Development of the American Economy*. De påstår att företagsledningen har skilts från ägarskapet och att statens roll som långivare avsevärt har ökats. ”Ett av de mest utmärkande dragen under 1900-talet”, säger de, ”är den ständiga tillväxten av statens och särskilt den federala regeringens inflytande över det ekonomiska livet.”

I sitt arbete *The American Way* anför Shepard B. Clough siffror som belyser detta. Enligt honom ser den federala regeringens utgifter och skulder ut så här:

År	Den federala regeringens utgifter (i miljoner dollar)	Statsskulden (den federala) (i tusentals dollar)
1870	309,6	2 436 453
1940	8 998,1	42 967 531
1950	40 166,8	256 708 000

I detta arbete talar Clough om ”direktörernas revolution” varmed han menar uppkomsten av en stab funktionärer som ägarna inte längre kan klara sig utan. Deras antal, roll och solidaritet

växer ständigt i USA, och stora affärsgenier som John D. Rockefeller, John Wanamaker, Charles Schwab och andra uppstår inte längre i USA.

I *Government and the American Economy* påpekar Fainsod och Gordon att staten redan har spelat en roll i ekonomin och att olika sociala grupper har försökt utnyttja denna roll i det ekonomiska livet. Men det finns nu väsentliga skillnader. "Statens reglerande roll, skriver de, har inte bara visat sig på arbetsmarknaden utan också i produktionen – i för nationen så viktiga grenar av folkhushållet som transportväsendet, produktionen av naturgas, kol och petroleum." Nya och långtgående förändringar har också visat sig i form av en expansion av den offentliga företagsamheten och ett ökat intresse för skyddet av naturtillgångar och arbetskraft. Offentliga företag har blivit särskilt viktiga inom bank- och kreditväsendet, inom elektricitetsförsörjningen och vid uppförandet av billiga bostäder." De säger att staten har börjat spela en mycket viktigare roll än den spelade för femtio, ja, för tio år sedan. "Följden av denna utveckling har blivit en blandad ekonomi, en ekonomi i vilken offentliga företag, partiellt statskontrollerad privat företagsamhet och relativt okontrollerad privat företagsamhet existerar sida vid sida."

Dessa och andra författare drar fram olika sidor av denna process och av samhällets växande behov av social välfärd, skolor och liknande förmåner som staten ansvarar för, liksom det både relativt och absolut ständigt ökade antalet anställda i allmän tjänst.

Det är begripligt att denna process fick ett väldigt uppsving under andra världskriget på grund av de militära behoven. Men efter kriget avstannade inte processen utan fortsatte i snabbare tempo än under förkrigstiden. Det berodde inte bara på att demokraterna satt vid makten. Inte ens Eisenhowers republikanska regering, som 1952 vann valet på parollen återgång till det privata initiativet, kunde ändra något väsentligt. Detsamma var fallet med den konservativa regeringen i England, den lyckades bara avnationalisera stålindustrin. Jämfört med labourregeringen har dess inflytande på det ekonomiska livet inte väsentligt minskats, men det har inte heller ökat.

Statens ekonomiska ingripanden är uppenbarligen resultatet av objektiva tendenser, som redan för länge sedan genomsyrat folkets medvetande. Alla betydande nationalekonomer från och med Keynes har anbefallt statliga ekonomiska ingripanden. Nu är detta mer eller mindre ett faktum i hela världen. Statliga ingripanden och statligt ägande är i dag en väsentlig och på vissa håll en avgörande ekonomisk faktor.

Härav skulle man nästan kunna dra slutsatsen att det inte finns någon konfliktorsak i det förhållandet att staten spelar den främsta rollen i öster medan i väster den privata äganderätten eller monopolen och bolagen spelar den främsta rollen. En sådan slutsats verkar desto mer berättigad som den privata äganderättens roll i väster håller på att minska, medan staten spelar en allt viktigare roll.

Men så är inte fallet. Bortsett från de andra skillnaderna mellan systemen finns det en väsentlig skillnad mellan statens roll i respektive system. Även om det rent tekniskt förekommer statligt ägande i bägge systemen, är det fråga om två skilda, ja, motsatta typer av ägande. Detsamma gäller statens ekonomiska roll i de bägge systemen.

Inte en enda regering i väster uppträder som ägare i förhållande till folkhushållet. En regering i väster är i själva verket varken ägare av den nationaliserade egendomen eller av skattededlen. Den kan inte vara ägare, eftersom den kan bytas ut. Den måste förvalta och fördela egendomen under parlamentets kontroll. Vid egendomens fördelning är regeringen utsatt för olika slags påverkan, men den är inte ägare. Det enda den gör är att väl eller illa förvalta och fördela egendom som inte tillhör den själv.



Detta är inte fallet i kommunistländerna. Regeringen både förvaltar och fördelar den nationella egendomen. Den nya klassen eller dess exekutiva organ – partioligarkin – handlar som ägare och är i själva verket ägare. Den mest reaktionära och borgerliga regering kan knappast drömma om ett sådant ekonomiskt monopol.

Ytliga likheter mellan äganderättsförhållandena i väster och öster är i själva verket reella och djupa olikheter och till och med konfliktelement.

## 6

Även efter första världskriget var olika former av äganderätt sannolikt en väsentlig anledning till konflikterna mellan Västmakterna och Sovjetunionen. Monopolen spelade då en mycket viktigare roll än nu och de kunde inte acceptera att en del av världen – Sovjetunionen – undandrog sig deras makt. Kommunistbyråkratin hade då alldeles nyligen blivit den härskande klassen.

Äganderättsförhållanden har alltid varit livsviktiga för Sovjetunionen i dess förbindelser med andra länder. Överallt där det varit möjligt påtvingade den sin speciella egendomsform och sina politiska förhållanden. Hur mycket den än utvecklade sina affärsförbindelser med den övriga världen kunde den inte komma längre än till det varuutbyte som hade utvecklats under nationalstats-perioden. Detsamma gällde Jugoslavien under brytningsperioden med Sovjet. Jugoslavien kunde inte utveckla något slag av viktigt ekonomiskt samarbete annat än varuutbyte, även om det hoppades och fortfarande hoppas på det. Dess folkhushåll har också förblivit isolerat.

Det finns andra faktorer som komplicerar denna bild och dessa förhållanden. Om stärkandet av de västliga tendenserna till enande av världsproduktionen inte innebure hjälp till utvecklade länder, skulle det i praktiken leda till en stats – USA:s – eller i bästa fall en grupp staters dominans.

Genom varuutbytet exploateras de utvecklade ländernas nationella och ekonomiska liv och de tvingas underordna sig de högre utvecklade länderna. Det innebär att de utvecklade länderna bara kan försvara sig med politiska medel och genom att avstänga sig utifrån, om de vill överleva. Det är den ena vägen. Den andra vägen är att ta emot hjälp utifrån, från de högre utvecklade länderna. Det finns ingen tredje väg. Än så länge har endast en blygsam början gjorts längs den andra vägen – hjälp i obetydlig omfattning.

I dag är skillnaden mellan den amerikanske och den indonesiske arbetaren större än mellan den amerikanske arbetaren och den förmögne amerikanske aktieägaren. År 1949 tjänade varje invånare i USA i genomsnitt minst 1 440 dollar, den indonesiske arbetaren tjänade 1/53 så mycket eller bara 27 dollar, enligt Förenta nationernas uppgifter. Och man är allmänt överens om att de materiella och andra skillnaderna mellan utvecklade och utvecklade länder inte minskar, utan tvärtom ökar.

Olikheten mellan Västerens utvecklade länder och de utvecklade länderna visar sig huvudsakligen vara ekonomisk. Traditionell politisk styrelse med guvernörer och lokala härskare är redan på väg att försvinna. Nu är i regel näringslivet i ett utvecklat men politiskt oberoende land underordnat något annat land.

I dag kan inget folk gärna acceptera en sådan underordnad ställning, lika litet som något folk kan avstå från de fördelar som möjliggörs genom större produktivitet.

Att be amerikanska eller västeuropeiska arbetare – för att inte tala om ägare – att avstå från de fördelar de vinner genom en hög teknisk nivå och mera produktivt arbete är lika otänkbart som att försöka övertala en fattig asiat att han bör vara lycklig över att han får så liten lön för sitt arbete.

Ömsesidig hjälp regeringar emellan och den gradvisa elimineringen av ekonomiska och andra olikheter mellan folken måste födas ur behovet för att bli den goda viljans barn.

På det hela taget har ekonomisk hjälp hittills bara getts i de fall där outvecklade länder med låg köpkraft och låg produktion har blivit en börda för de högre utvecklade länderna. Den aktuella konflikten mellan de bägge systemen är det största hindret för utvecklingen av verklig ekonomisk hjälp. Det beror inte bara på att väldiga summor läggs ner på t. ex. militära behov, de nutida förhållandena hindrar också produktionens blomstring och tendens till enande, och hindrar på så sätt hjälp till de underutvecklade länderna och de högre utvecklade ländernas egna framsteg.

Materiella och andra olikheter mellan de högre utvecklade och de utvecklade länderna kan också inregistreras i deras inre liv. Det skulle vara fullständigt felaktigt att tolka den västliga demokratin bara som ett uttryck för solidaritet mellan rika nationer som plundrar fattiga. De västliga länderna var demokratiska långt före de koloniala extraprofiternas period, fast på en lägre nivå än i dag. Den enda förbindelsen mellan dagens demokrati i Västerlandet och demokratin under Marx och Lenins tid ligger i den kontinuerliga utvecklingen mellan de bägge perioderna. Likheten mellan tidigare och modern demokrati är inte större än likheten mellan liberal eller monopolistisk kapitalism och modern etatism.

I sitt arbete *In Place of Fear* skrev den engelske socialdemokraten Aneurin Bevan:

Man måste skilja mellan liberalismens intentioner och vad den uppnådde. Dess intentioner var att vinna makt för de nya egendomsformer som framkommit genom den industriella revolutionen.

Men den uppnådde och vann den politiska makten åt folket oberoende av egendomen ...

Den parlamentariska demokratins funktion vid allmän rösträtt är historiskt sett att utsätta förmögenhetsprivilegierna för folkets angrepp. Den är ett svärd riktat mot den besittande klassens hjärta. Den arena där sammandrabbningarna äger rum är parlamentet.

Bevans yttrande gäller England. Det kan utsträckas till andra västliga länder, men bara till de västliga.

I väster har ekonomiska medel som verkar i riktning mot världens enande blivit förhärskande. I öster, på den kommunistiska sidan, har politiska medel för ett sådant enande alltid varit förhärskande. Sovjet kan bara "ena" vad det erövrar. Ur denna synpunkt kan inte ens den nya regimen förändra något väsentligt. Enligt dess uppfattning är bara de folk förtryckta som någon annan regering – alltså inte Sovjet – påtvingar sin styrelse. Sovjetregeringens hjälp till andra länder är även när det gäller lån underordnad politiska överväganden.

Sovjetekonomin har ännu inte nått den punkt som skulle förmå den till världsproduktionens enande. Dess motsägelser och svårigheter härrör huvudsakligen ur inre förhållanden. Systemet självt kan överleva trots isoleringen från yttervärlden. Detta är oerhört kostsamt men uppnås genom vidsträckt användning av våld. Men denna situation kan inte vara länge, gränsen måste nås. Och det blir början till slutet för den politiska byråkratins eller den nya klassens obegränsade herravälde.

Den nutida kommunismen kunde hjälpa till att nå världens enande framför allt genom politiska medel – genom inre demokratisering och genom att bli mera tillgänglig för yttervärlden. Men den är ännu fjärran härifrån. Och är den överhuvudtaget i stånd till något sådant?

Vad för slags bild gör sig kommunismen av sig själv och av yttervärlden?

Under monopolkapitalismens epok uppfattade den av Lenin modifierade marxismen de inre och yttre förhållandena i Tsarrysland och liknande länder med en viss grad av exakthet. Sporrade av denna bild och med Lenin i spetsen kämpade rörelsen och vann. På Stalins tid var

denna samma ideologi, ånyo modifierad, så realistisk att den nästan exakt fastställde den nya statens ställning och roll i internationella sammanhang. Sovjetstaten eller den nya klassen hade en god ställning utåt och inåt och underlade sig allt den kunde.

Nu har sovjetledarna svårt att orientera sig. De kan inte längre se den samtida verkligheten. Den värld de ser är inte den som verkligen existerar. Den är antingen den värld som existerade tidigare eller den som de vill skall existera.

Klamrande sig fast vid föråldrade dogmer trodde kommunistledarna att hela den övriga världen skulle stagnera och förgöras i konflikter och strider. Det inträffade inte. Västern gick framåt både ekonomiskt och intellektuellt. Den visade sig vara enig, när fara hotade från ett annat system. Kolonierna gjorde sig fria, men blev inte kommunistiska och bröt inte med moderländerna.

Den västerländska kapitalismens sammanbrott genom kriser och krig uteblev. År 1949 förutsade Vysjinskij i Förenta nationerna att en ny stor kris skulle sätta in i USA och de andra kapitalistiska länderna. Motsatsen inträffade. Det berodde inte på att kapitalismen är god eller dålig utan på att den kapitalism sovjetledarna orerar om inte längre existerar. Sovjetledarna kunde inte inse att Indien, arabstaterna och liknande länder hade blivit självständiga förrän dessa från egna nationella utgångspunkter började visa sitt gillande av Sovjets synpunkter i utrikespolitiken. Sovjetledarna förstod inte och förstår inte heller nu socialdemokratien. De mäter den med den måttstock de anlägger på socialdemokraterna i sitt eget område. Sovjetledarna baserar sitt tänkande på det förhållandet att deras land inte utvecklades så som socialdemokraterna förutsåg och drar slutsatsen att socialdemokratien i väster också är orealistisk och "förrädisk".

Detsamma gäller även deras värdering av den grundläggande konflikten – konflikten mellan systemen – eller den grundläggande tendensen till produktionsenhet. Här är deras värdering också felaktig.

De förklarar att denna konflikt är en strid mellan två skilda samhällssystem. De säger att det i det ena av dessa – deras eget naturligtvis – inte finns klasser eller att klasserna håller på att försvinna och att staten äger produktionsmedlen. I det andra systemet – det utländska – säger de att det rasar klasstrider och kriser, medan alla produktionsmedel ligger i händerna på privatpersoner och regeringen bara är ett redskap för en handfull glupska monopolister. Utifrån denna syn på världen tror de att de nuvarande konflikterna kunde ha undvikits, om sådana förhållanden inte hade härskat i väster.

Det är här svårigheten ligger.

Även om förhållandena i väster vore sådana som kommunisterna vill att de skall vara – skulle konflikten ändå fortsätta. Och konflikten kanske skulle vara ännu värre i det fallet. För då skulle inte bara egendomsförhållandena vara olika, det skulle då vara fråga om motsatta strävanden, bakom vilka skulle stå modern teknik och vitala intressen hos hela nationer i vilka skilda grupper, partier och klasser strävade att lösa samma problem i enlighet med sina behov.

När sovjetledarna betraktar de moderna länderna i väster som blinda redskap åt monopolen har de lika fel som när de tolkar sitt eget system som ett klasslöst samhälle, där staten äger produktionsmedlen. Visst spelar monopolen en viktig roll i de västliga ländernas politik, men i inget fall spelar de samma eller lika stor roll som före första världskriget eller ens före andra världskriget. Det finns i bakgrunden något nytt och väsentligare: en oemotståndlig strävan mot världens enande. Den kommer nu till starkare uttryck i nationaliseringsåtgärder eller genom staternas ekonomiska roll än genom monopolens inflytande och aktioner.

Om en klass, ett parti eller en ledare fullständigt undertrycker all kritik eller får absolut makt, blir dess eller hans omdöme om verkligheten oundvikligen orealistiskt, egocentriskt och pretentiöst.

Detta är vad som i dag händer de kommunistiska ledarna. De kontrollerar inte själva sina handlingar utan tvingas till dem av verkligheten. Det finns fördelar i detta, de är nu mera praktiska än de var förr i världen. Men det finns också nackdelar, eftersom dessa ledare i grunden saknar realistiska eller ens tillnärmelsevis realistiska idéer. De tillbringar mera tid med att försvara sig mot världens realitet och angripa den än med att försöka vänja sig vid den. Deras fastklamrande vid föråldrade dogmer driver dem till oförnuftiga handlingar, från vilka de vid mognare övervägande ständigt retirerar med blodiga pannor. Låt oss hoppas att de fortsätter reträtten. Om kommunisterna tolkade världen realistiskt kanske de skulle förlora, men de skulle förvisso vinna som människor, som representanter för mänskligheten.

Hur som helst kommer världen att förändras och fortsätta i den riktning den har rört sig och måste röra sig – mot större enhet, framsteg och frihet. Livets och verklighetens kraft har alltid varit starkare än varje form av brutalt våld och reellare än några teorier.

## Lästips

Thomas Meaney, [Milovan Djilas – ”En liten gammal farfar”](#)

Ernest Mandel: [Teorin om ”statskapitalism”](#) (om Djilas syn på Sovjetunionen)

[Sovjetunionens karaktär](#) (olika uppfattningar om Sovjetunionens klasskaraktär: ”degenererad arbetarstat”, ”statskapitalism”, ”byråkratisk kollektivism” ...)